

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

АНТИПОВА ІРИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 347.97/.99: 342.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩИХ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. Л. Антипова**

Науковий керівник **Дрозд Олексій Юрійович**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Антипова І. Л. Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021.

У дисертації здійснено комплексне теоретичне узагальнення адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Сформульовано теоретичні та практичні науково обґрунтовані положення, висновки та пропозиції щодо оптимізації правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів.

Розкрито місце вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України. Виявлено, що до системи судоустрою України належать вищі спеціалізовані суди як умовно привілейовані судові інституції, наділені владною компетенцією щодо розгляду та вирішення справ у характерних правовідносинах, що пов'язані з корупцією (Вищий антикорупційний суд) та інтелектуальною власністю (Вищий суд з питань інтелектуальної власності).

Акцентовано увагу, що вагомою негативною особливістю місця вищих спеціалізованих судів є законодавче не включення їх до системи судоустрою України, адже відповідно до чинного законодавства, де-юре систему судоустрою складають місцеві, апеляційні суди та Верховний суд, а вищі спеціалізовані суди виділяються як додаткові (для розгляду окремих категорій справ), що зумовлює неоднозначність судової системи України.

Встановлено, що процес наділення адміністративної правосуб'єктності вищих спеціалізованих судів в Україні чітко встановлюється загальним та спеціальним законодавством, загальні положення полягають у створенні (або ліквідації) вищих спеціалізованих судів виключно прийняттям закону, проект

якого подає Президент України з суспільно важливих причин зміни системи судоустрою. Спеціальним законодавством визначається процес надання правосуб'єктності окремому вищому спеціалізованому суду із концепційними положеннями щодо строків створення, порядку наповнення судового корпусу та загального набуття правового статусу.

Розкрито, що в Україні діють два спеціалізованих суди (Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності), перший з яких довготривалим процесом був де-факто створений та нині функціонує, однак Вищий суд з питань інтелектуальної власності лише юридично належить до системи судоустрою України, адже і досі не прийнято спеціалізованого закону про ІР-суд та не взагалі не сформовано цю судову інституцію, що показує низький рівень якості проведення судової реформи.

Визначено, що адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні нормативно регламентується основним законом про судоустрій та статус суддів, іншими законами щодо порядку здійснення правосуддя та спеціалізованими законами окремих спеціалізованих судів, що більш чітко визначають специфіку правового впливу конкретного спеціалізованого суду в площині набуття індивідуальних ознак. Спеціалізований закон про ІР-суд відсутній в Україні, а закон про антикорупційний суд є зовсім недосконалим, оскільки його норми не мають системного характеру та лиш в загальному визначають правове становище антикорупційного суду, що потребує прийняття змін та доповнень.

Зазначено, що структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів складається з наступних правових, інструментальних та організаційних елементів: принципи діяльності вищих спеціалізованих судів; завдання та функції окремого вищого спеціалізованого суду; адміністративні повноваження окремого вищого спеціалізованого суду; юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів.

Визначено, що під принципами діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні слід розуміти ідейну систему правових засад, що нормативно

гарантується державою та методологічно формується судами, органами суддівського врядування та іншими суб'єктами публічної адміністрації з метою визначення закономірностей діяльності та функціональної спрямованості вищих спеціалізованих судів, а також динамічного розвитку вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України.

Розкрито, що чинним законодавством України не закріплено спеціальні принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що нині функціонують на загальних засадах системи побудови судоустрою України (спеціалізація, інстанційність) та окремих принципах здійснення правосуддя (верховенство права, законність, незалежність, об'єктивність, рівність, гласність тощо). Відповідно, систему принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні варто формувати та вдосконалювати, доповнюючи належними нормами спеціальне законодавство щодо вищих спеціалізованих судів в Україні.

Однією із головних та невід'ємних правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів України визначено принцип верховенства права як фундаментальна, комплексна правова доктрина здійснення правосуддя вищими спеціалізованими судами України, які керуються та діють в межах права як виключної можливості.

Сформовано, що інтелектуальна власність є ціннісним предметом правового захисту як сукупний результат творчої, інтелектуальної, винахідницької та інноваційної діяльності, що формалізується в правові можливості володільця та вглиблюється у правовідносини з державою та суспільством. Одним із видів правового захисту права інтелектуальної власності є юрисдикційний у формі судової діяльності уповноважених державою органів судової влади.

До завдань Вищого суду з питань інтелектуальної власності віднесено: 1) здійснення спеціального розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із правом інтелектуальної власності; 2) захист права інтелектуальної власності та інноваційної, винахідницької, творчої діяльності як ціннісного об'єкта

правовідносин; 3) забезпечення державної політики захисту права інтелектуальної власності; 4) підтримка економічної стабільності держави в секторі наповнень від результатів інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб; 5) координація із органами державної влади щодо розвитку права інтелектуальної власності та судовою владою щодо захисту такого права; 6) виконання інших завдань, що пов'язані із розвитком права інтелектуальної власності та його захистом.

Визначено, що повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності поділено на: 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя щодо спорів, що пов'язані з правом інтелектуальної власності; формування єдності судової практики); 2) адміністративні (мають супроводжуючий характер та спрямовані на забезпечення умов для здійснення правосуддя). Модель реалізації спеціально-судових повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначається процесуальними особливостями розгляду та вирішення справ, які віднесено до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Виявлено, що існують такі особливості розгляду справ Вищим судом з питань інтелектуальної власності: 1) справи розглядаються та вирішуються в порядку господарського судочинства; 2) стороною справи може бути як юридична, так і фізична особа; 3) справи розглядаються колегіально; 4) предметом справи є право інтелектуальної власності; 5) спір по справі виникає з відносин правової охорони права інтелектуальної власності; 6) справи розглядаються за єдиним територіальним знаходженням Вищого суду з питань інтелектуальної власності; 6) метою вирішення справи є прийняття законного, об'єктивного та справедливого судового рішення, яким буде захищено та відновлено право інтелектуальної власності особи.

Визначено, що ідея створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідає міжнародним стандартам та позитивно вплине на розвиток права інтелектуальної власності, однак, початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності залежить від процедури конкурсного

добору суддів, що нині в Україні не здійснюється через заблоковану Вищу кваліфікаційну комісію суддів, що варто негайно врегулювати задля збалансування оптимального навантаження на всю судову систему.

Розкрито, що корупція є негативним феноменом суспільства та полягає у вчиненні протиправних, корисних, суспільно-негативних дій задля отримання матеріальних благ, неправомірної вигоди або привілейованого службового становища, що в умовах функціонування правової держави підлягає запобіганню та протидії системою публічних суб'єктів, а також судовому захисту в разі настання негативних наслідків від таких діянь.

Сформовано, що функції Вищого антикорупційного суду – це зовнішній процес реалізації завдань та адміністративних повноважень, що відображається напрямком діяльності Вищого антикорупційного суду, його сталим та мінливим відношенням з органами державної влади, судами системою судоустрою, суспільством як єдиним зв'язком в парадигмі безперервного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

Виявлено, що основною функцією Вищого антикорупційного суду є функція правосуддя як функціонально-юрисдикційний напрям діяльності суду щодо розгляду та вирішення окремих справ, на які поширюється його юрисдикція. До похідних функцій Вищий антикорупційний суд належать: 1) антикорупційна (забезпечення дотримання антикорупційної політики шляхом формування балансу між антикорупційною діяльністю та захистом прав, свобод та законних інтересів в судовому порядку); 2) правозахисна (безперервний захист прав, свобод та законних інтересів осіб в суспільстві); 3) контроль-наглядова (судовий контроль); 4) функція адміністрування (внутрішньо-організаційне, кадрове, інформаційне, організаційно-технічне забезпечення).

Розкрито, що завдання Вищого антикорупційного суду – це соціально-інституційне призначення вищої судової інституції, що створена в системі судоустрою України задля розгляду та вирішення спеціальних категорій справ, що мають важливе істотне значення для захисту прав, свобод та

законних інтересів осіб та суспільства в цілому. Вищий антикорупційний суд, як і всі суди системи судоустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ.

Визначено, що адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду – це компетенційно-процесуальні можливості та юридичні обов'язки щодо формування та забезпечення умов для здійснення правосуддя судьями Вищого антикорупційного суду, регулювання внутрішньо-організаційних відносин, виконання адміністративно-судового контролю з метою гарантування захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у спеціально-судовому порядку від наслідків вчинення корупційних правопорушень.

Система юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні складається з таких блоків: 1) функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою; 2) гарантії правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів; 3) гарантії організаційної автономності вищих спеціалізованих судів; 4) процесуальні гарантії при розгляді спеціальних категорій справ.

До гарантій правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів належать: – незалежність та недоторканість суддів вищих спеціалізованих судів; – суддівський імунітет; – створення умов для всебічного професійного розвитку та підвищення кваліфікації суддів; – конкурсна публічна процедура добору суддів; – чіткий, вичерпний перелік повноважень суддів та підстав їх припинення; – гарантування державою особистої безпеки та охорони суддів вищих спеціалізованих судів в Україні; – належне соціальне забезпечення суддів.

До гарантій організаційної автономності вищих спеціалізованих судів віднесено: – самостійність територіального розміщення вищих спеціалізованих судів; – організаційна відособленість вищих спеціалізованих судів, які складають окрему ланку системи судоустрою; – спеціальний

порядок фінансування та розпорядження коштів вищих спеціалізованих судів.

Процесуальні гарантії вищих спеціалізованих судів в Україні при розгляді спеціальних категорій справ спрямовані на дотримання законної форми та порядку судового процесу задля прийняття справедливого та об'єктивного судового рішення. Процесуальні гарантії закріплюються нормативними положеннями судового процесу і до них можна віднести: – неможливість делегування повноважень щодо здійснення правосуддя судьями вищих спеціалізованих судів; – чітке закріплення форми та порядку здійснення судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – дотримання принципів судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – рівність учасників судового процесу; – чітке закріплення вимог до поведінки учасників судового процесу, порушення яких може спричинити настання відповідальності; – функціонування апеляційних палат як інструментів оскарження рішень вищих спеціалізованих судів.

Проведено характеристику зарубіжного досвіду діяльності вищих спеціалізованих судів. Сформовано напрямки розвитку правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що спрямовані на впровадження електронного судочинства та оптимізації доступу до правосуддя, підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності, внесення змін до чинного законодавства щодо організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України, вдосконалення нормативних положень щодо апарату спеціалізованого суду та голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності».

Ключові слова: адміністративний статус, адміністративні відносини, вищі спеціалізовані суди, повноваження, правове регулювання, принципи, спеціалізація, суд, судоустрій, судочинство.

SUMMARY

Antypova I. Administrative and legal status of higher specialized courts in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis on the degree of Candidate of Juridical Science (PhD), specialty 12.00.07 «Administrative Law and Process; Finance Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2021.

In the dissertation the complex theoretical generalization of the administrative and legal status of the higher specialized courts in Ukraine is carried out. Theoretical and practical scientifically substantiated provisions, conclusions and proposals on optimization of legal regulation of activity of higher specialized courts are formulated.

The place of higher specialized courts in the judicial system of Ukraine is revealed. The judicial system of Ukraine includes higher specialized courts as conditionally privileged judicial institutions, endowed with the power to consider and resolve cases in typical legal relations related to corruption (Supreme Anti-Corruption Court) and intellectual property (Supreme Court of Intellectual Property).

An important negative feature of the place of higher specialized courts is the legislative non-inclusion of them in the judicial system of Ukraine, because according to current legislation, de jure the judicial system consists of local, appellate courts and the Supreme Court, and higher specialized courts are allocated as additional (for certain categories of cases).), which causes ambiguity in the judicial system of Ukraine.

The process of giving administrative legal personality to higher specialized courts in Ukraine is clearly established by general and special legislation, the general provisions are to create (or liquidate) higher specialized courts only by passing a law submitted by the President of Ukraine for socially important reasons. Special legislation defines the process of granting legal personality to a separate higher specialized court with conceptual provisions on the terms of establishment, the procedure for filling the judiciary and the general acquisition of legal status.

There are two specialized courts in Ukraine (the High Anti-Corruption Court and the High Court of Intellectual Property), the first of which was de facto established and is still functioning, but the High Court of Intellectual Property only legally belongs to the judicial system of Ukraine. The specialized law on IP-court has not been adopted yet and this judicial institution has not been formed at all, which shows the low level of quality of judicial reform.

The administrative and legal status of higher specialized courts in Ukraine is regulated by the Basic Law on the Judiciary and the Status of Judges, other laws on the administration of justice and specialized laws of individual specialized courts, which more clearly define the specifics of legal influence of a particular specialized court. There is no specialized law on the IP court in Ukraine, and the law on the anti-corruption court is completely imperfect, as its rules are not systemic in nature and only generally determine the legal status of the anti-corruption court, which needs to be amended.

The structure of the administrative and legal status of higher specialized courts consists of the following legal, instrumental and organizational elements: principles of activity of higher specialized courts; tasks and functions of a separate higher specialized court; administrative powers of a separate higher specialized court; legal guarantees of the activity of higher specialized courts.

The principles of higher specialized courts in Ukraine should be understood as an ideological system of legal principles, normatively guaranteed by the state and methodologically formed by courts, judicial authorities and other public administration entities in order to determine the patterns of activity and functional orientation of higher specialized courts and dynamic development higher specialized courts in the judicial system of Ukraine.

The current legislation of Ukraine does not enshrine special principles of higher specialized courts in Ukraine, which currently operate on the general principles of the judicial system of Ukraine (specialization, instance) and certain principles of justice (rule of law, legality, independence, objectivity, equality, transparency, etc.). Accordingly, the system of principles of activity of higher specialized courts in

Ukraine should be formed and improved, supplementing with appropriate norms the special legislation on higher specialized courts in Ukraine.

One of the main and integral legal bases of the activity of the higher specialized courts of Ukraine is the principle of the rule of law as a fundamental, complex legal doctrine of administration of justice by the higher specialized courts of Ukraine, which are governed and operate within the law as an exclusive possibility.

Intellectual property is a valuable subject of legal protection as a cumulative result of creative, intellectual, inventive and innovative activities, which is formalized in the legal capabilities of the owner and deepened in legal relations with the state and society. One of the types of legal protection of intellectual property rights is jurisdictional in the form of judicial activity of state-authorized judicial authorities.

The purpose of the High Court of Intellectual Property is special judicial protection of intellectual property rights as a tool of the general mechanism of intellectual property protection in society in the paradigm of information society.

The tasks of the Supreme Court on intellectual property include: 1) special consideration and resolution of disputes related to intellectual property rights; 2) protection of intellectual property rights and innovative, inventive, creative activities as a value object of legal relations; 3) ensuring the state policy of protection of intellectual property rights; 4) support of economic stability of the state in the sector of fillings from results of innovative, inventive and creative activity of persons; 5) coordination with public authorities on the development of intellectual property rights and the judiciary on the protection of such rights; 6) performance of other tasks related to the development of intellectual property rights and its protection.

The powers of the High Court of Intellectual Property are divided into: 1) special court (direct administration of justice in disputes related to intellectual property rights; the formation of the unity of judicial practice); 2) administrative (have an accompanying nature and are aimed at providing conditions for the administration of justice). The model of realization of special judicial powers of the High Court on intellectual property issues is determined by the procedural features of consideration

and resolution of cases, which are referred to the jurisdiction of the High Court on intellectual property issues.

There are the following features of consideration of cases by the High Court of Intellectual Property: 1) cases are considered and resolved in commercial proceedings; 2) a party to the case may be both a legal entity and an individual; 3) cases are considered collegially; 4) the subject of the case is the right of intellectual property; 5) the dispute in the case arises from the relationship of legal protection of intellectual property rights; 6) cases are considered on the basis of a single territorial location of the Supreme Court on intellectual property issues; 6) the purpose of resolving the case is to make a lawful, objective and fair court decision, which will protect and restore the intellectual property rights of the person.

Corruption is a negative phenomenon of society and consists in committing illegal, useful, socially negative actions in order to obtain material benefits, illegal benefits or privileged official position, which in the functioning of the rule of law must be prevented and counteracted by the system of public entities in case of negative consequences of such actions.

The functions of the Supreme Anti-Corruption Court are an external process of realization of tasks and administrative powers, which is reflected in the direction of the High Anti-Corruption Court, its stable and changing relationship with public authorities, courts, the judiciary society as a single link in the paradigm of continuous protection of rights, freedoms and legitimate interests of individuals.

The main function of the High Anti-Corruption Court is the function of justice as a functional-jurisdictional direction of the court's activity in considering and resolving certain cases to which it has jurisdiction. Derivative functions of the Supreme Anti-Corruption Court include: 1) anti-corruption (ensuring compliance with anti-corruption policy by forming a balance between anti-corruption activities and protection of rights, freedoms and legitimate interests in court); 2) human rights protection (continuous protection of the rights, freedoms and legitimate interests of persons in society); 3) control and supervision (judicial control); 4) the function of

administration (internal organizational, personnel, information, organizational and technical support).

The task of the Supreme Anti-Corruption Court is the social and institutional purpose of the Supreme Judicial Institution, created in the judicial system of Ukraine to consider and resolve special categories of cases that are important for protecting the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and society as a whole. The Supreme Anti-Corruption Court, like all courts of the judicial system of Ukraine, must administer justice, as well as exercise judicial control in certain categories of cases.

The administrative powers of the High Anti-Corruption Court are competence-procedural possibilities and legal obligations to form and ensure conditions for the administration of justice by judges of the High Anti-Corruption Court, regulation of internal organizational relations, administrative and judicial control to ensure protection of rights, freedoms and legitimate interests persons in a special court order from the consequences of committing corruption offenses.

Administrative powers are exercised separately by judges, the Supreme Anti-Corruption Court as a single judicial institution, persons holding administrative positions in the Supreme Anti-Corruption Court (Chairman of the Supreme Anti-Corruption Court, his deputy, officials of the Supreme Anti-Corruption Court, Chairman of the Appellate Chamber of the Supreme Anti-Corruption Court).

The system of legal guarantees for the activities of higher specialized courts in Ukraine consists of the following blocks: 1) functional and institutional guarantees for higher specialized courts in the judicial system; 2) guarantees of the legal status of judges of higher specialized courts; 3) guarantees of organizational autonomy of higher specialized courts; 4) procedural guarantees when considering special categories of cases.

Guarantees of the legal status of judges of higher specialized courts include: - independence and inviolability of judges of higher specialized courts; - judicial immunity; - creating conditions for comprehensive professional development and advanced training of judges; - competitive public procedure for selection of judges; - a clear, exhaustive list of powers of judges and the grounds for their termination; - state

guarantee of personal security and protection of judges of higher specialized courts in Ukraine; - proper social security for judges.

Guarantees of organizational autonomy of higher specialized courts include: - independence of territorial location of higher specialized courts; - organizational separation of higher specialized courts, which constitute a separate part of the judicial system; - special procedure for financing and disposal of funds of higher specialized courts.

Procedural guarantees of higher specialized courts in Ukraine when considering special categories of cases are aimed at compliance with the legal form and procedure of the trial in order to make a fair and objective court decision. Procedural guarantees are enshrined in the regulations of the judicial process and include: - the inability to delegate powers to administer justice by judges of higher specialized courts; - clear consolidation of the form and procedure for the implementation of the trial in certain categories of cases; - observance of the principles of judicial process when considering certain categories of cases; - equality of participants in the trial; - clear stipulation of requirements for the conduct of participants in the trial, violation of which may lead to liability; - functioning of appellate chambers as tools for appealing against decisions of higher specialized courts.

The characteristic of foreign experience of activity of the higher specialized courts is carried out. The directions of development of legal regulation of activity of higher specialized courts in Ukraine are directed, which are directed on introduction of electronic justice and optimization of access to justice, increase of level of protection of intellectual property rights, modification of the current legislation concerning organizational definition of legal status of higher specialized courts regulations on the staff of the specialized court and the chairman of the appellate chamber of the higher specialized court, the adoption of a comprehensive specialized law "About the Supreme Court of Intellectual Property".

Keywords: administrative status, administrative relations, higher specialized courts, powers, legal regulation, principles, specialization, court, judiciary, court proceedings.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Антипова І. Л. Поняття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 177–182.

2. Антипова І. Л. Принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 136–140.

3. Антипова І. Л. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 8. С. 111–115.

4. Антипова І. Л. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 158–162.

5. Антипова І. Л. Завдання та функції вищого антикорупційного суду: адміністративно-правовий аспект. *Юридична наука*. 2019. № 10. С. 177–181.

6. Антипова І. Л. Адміністративні повноваження вищого антикорупційного суду. *Юридична наука*. 2019. № 11. С. 203–206.

7. Антипова І. Місце та особливості вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. *KELM*. 2020. № 6. С. 214–218.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Антипова І. Л. Проблематика місця вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 39–41.

9. Антипова І. Л. Теоретичні підходи до розкриття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 77–79.

10. Антипова І. Л. Сучасне розуміння структури адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 19–20 червня 2020 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ	28
1.1. Місце вищих спеціалізованих судів у системі судустрою України як суб'єктів адміністративного права	28
1.2. Поняття та структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні.....	44
1.3. Адміністративно-правові засади діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні	61
Висновки до першого розділу.....	78
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	81
2.1. Зміст та особливості адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності	81
2.1.1. Завдання та функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності.....	81
2.1.2. Адміністративні повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності.....	92
2.2. Зміст та особливості адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду	104
2.2.1. Завдання та функції Вищого антикорупційного суду.....	104
2.2.2. Адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду	122
2.3. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні	138
Висновки до другого розділу.....	155
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	161
3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів та його адаптація до вітчизняної системи судустрою України.....	161
3.2. Напрями розвитку правового регулювання адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні	179
Висновки до третього розділу	194
ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203
ДОДАТКИ	232

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАС – Вищий антикорупційний суд

ІР-суд – Вищий суд з питань інтелектуальної власності

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НОІВ – Національний орган інтелектуальної власності

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна як правова держава має забезпечувати право кожного на судовий захист, що уможливорює судова гілка влади. Унаслідок проведення судової реформи сформовано нову систему судоустрою, до якої належать вищі спеціалізовані суди. Вибір спеціалізації вищих судів спричинений низкою обґрунтованих факторів – процесом євроінтеграції в Україні, високим рівнем корупції та тотальним дефіцитом судової практики щодо спорів, пов'язаних з правом інтелектуальної власності.

Створення Вищого антикорупційного суду набуло розголосу, а майбутня діяльність зазнала неабиякої критики з боку правників і суспільства. Водночас практика засвідчує, що в Україні не було інстанції для закріплення діяльності антикорупційних органів, з огляду на що було створено спеціалізований антикорупційний суд. Антикорупційні органи звертаються до спеціалізованої інстанції, не чекаючи розгляду їх справ у судах загальної юрисдикції, які занадто завантажені в судовій системі. Це позитивно впливає на загальну результативність роботи антикорупційних органів, швидкість розгляду та вирішення справ, пов'язаних з корупцією, що сукупно забезпечує ефективність реалізації антикорупційної політики в державі.

Про діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності мало хто знає, що є закономірним, оскільки люди нечасто використовують можливість судового захисту своїх інтелектуальних прав. Однак стрімкий розвиток інформаційного суспільства й технологій у майбутньому спровокує зростання кількості випадків незаконних посягань на інтелектуальну власність. Попри те, що на початку діяльності вказаної установи справ, направлених на розгляд до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, буде небагато, за період свого функціонування цей суд може сформува

більш усталену судову практику й надалі дасть змогу вирішувати спори, пов'язані з інтелектуальною власністю, набагато швидше та якісніше.

Результати проведеного соціологічного опитування засвідчують, що 37 % опитаних громадян не знають про функціонування вищих спеціалізованих судів в Україні, з них 65 % вказали про недоцільність їх створення. Причому переважна більшість (95 % опитаних) констатували гостру нагальність викорінення корупції шляхом притягнення корупціонерів до відповідальності. Крім того, 55 % респондентів обстоюють важливість спеціального захисту права інтелектуальної власності, що сукупно свідчить про недосконалість інформативної діяльності щодо можливостей захисту прав у вищих спеціалізованих судах.

Водночас адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні є неоднозначним. Це переважно пов'язано з недосконалим нормативним регулюванням, оскільки спеціалізований закон про Вищий антикорупційний суд прийнятий наспівдуруч і не має змістового наповнення для належної роботи такого суду. Спеціалізований закон про Вищий суд з питань інтелектуальної власності взагалі відсутній, а його діяльність регулюється декількома статтями господарського процесуального законодавства.

Системних монографічних досліджень щодо проблем статусу вищих спеціалізованих судів в Україні нині замало. Наприклад, І. Хайдарова розкрила статус Вищого антикорупційного суду. Деякі вчені (Л. Фесенко, С. Глущенко) проаналізували статус вищих спеціалізованих судів. Однак після зміни системи судоустрою ці дослідження втратили практичну актуальність, оскільки в них не розкрито становище новостворених судів.

Суміжні питання адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні вивчали у своїх наукових роботах такі вчені, як В. Авер'янов, С. Алфьоров, К. Бабенко, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, А. Борко, М. Бояринцева, В. Бринцев, М. Булкат, Н. Ващиліна, М. Гімон, С. Гнатюк, І. Голосніченко, О. Гончаренко, В. Городовенко,

О. Дрозд, О. Дудченко, В. Єгорова, М. Івчук, Р. Ігонін, Н. Квасневська, І. Коваль, А. Коротких, Р. Крусян, А. Кубішкіна, Р. Куйбіда, К. Куркова, І. Марочкін, Л. Медведик, В. Миколенко, В. Молдован, Л. Москвич, І. Назаров, А. Неугодніков, Н. Олефіренко, О. Прокопенко, Ю. Прокопів, М. Савенко, В. Сердюк, В. Скрипченко, А. Стрижак, М. Фоміна, В. Чумак, С. Шатрава, О. Юнін та ін.

Отже, відсутність в Україні комплексних досліджень щодо проблем правового становища вищих спеціалізованих судів негативно впливає на практику діяльності цих судових інституцій у судовій системі України та зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає положенням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015; Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006; Концепції побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 13 квітня 2018 р. № 168. Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права від 2 жовтня 2015 року № 4.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є новітнє, комплексне дослідження адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні, формування теоретичних і практичних

науково обґрунтованих положень, висновків та пропозицій щодо оптимізації правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів.

Відповідно до поставленої мети в роботі заплановано вирішити такі *задачі*:

– розкрити місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України;

– визначити адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні;

– розкрити сутність принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні;

– схарактеризувати функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

– визначити адміністративні повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності;

– окреслити завдання Вищого антикорупційного суду;

– сформулювати адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду;

– встановити функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою;

– проаналізувати зарубіжний досвід діяльності вищих спеціалізованих судів;

– визначити напрями розвитку правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з адміністративно-правовим статусом вищих спеціалізованих судів в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні.

Методи дослідження. У дисертації використано сукупність методів і прийомів наукового пізнання. *Діалектичний* метод дозволив схарактеризувати загальну юридичну природу вищих спеціалізованих судів

(підрозділи 1.1, 1.2). *Функціональний* підхід став дав змогу визначити місце вищих спеціалізованих судів у судовій системі України (підрозділ 1.1). Метод *системного підходу* застосовано в межах вивчення сутності адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів (підрозділ 1.2, розділ 2). У більшості підрозділів роботи використано *формально-догматичний* метод як спосіб аналізу норм національного й зарубіжного законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2, 3). Методи *аналізу* та *синтезу* дозволили виокремити й узагальнити специфіку діяльності вищих спеціалізованих судів (підрозділ 1.2, розділ 2). *Системно-структурний* метод дозволив розкрити зміст адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів (розділ 2). Метод *класифікації* сприяв систематизації юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні (підрозділ 2.3). Методи *порівняльного законодавства* та *порівняльного правознавства* дали змогу проаналізувати зарубіжних моделей функціонування вищих спеціалізованих судів (підрозділ 3.1). Метод *правового прогнозування* дав змогу сформулювати напрями розвитку правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні (підрозділ 3.2). Завдяки *соціологічному* методу проведено авторське соціологічне опитування з проблемних питань діяльності вищих спеціалізованих судів України.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнена практика діяльності вищих спеціалізованих судів України (16 судових рішень Вищого антикорупційного суду), органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, антикорупційних органів, відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень (опрацьовано 35 рішень), офіційна інформація публічних органів державної влади щодо діяльності вищих спеціалізованих судів, результати авторського соціологічного опитування 850 повнолітніх респондентів – громадян України з усіх регіонів країни протягом 2020 року.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших досліджень адміністративно-правового статусу

вищих спеціалізованих судів в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано наукові висновки, положення та пропозиції, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства та відповідної правозастосовної практики. Основними з них є такі:

уперше:

– визначено місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України, що створені задля здійснення спеціального та більш комплексного захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у сферах проблемного правового регулювання (протидія корупції, охорона права інтелектуальної власності), які мають статус вищих судових інституцій та складаються з вузькоспеціалізованого суддівського корпусу;

– виокремлено принцип «нелогічної інстанційності» як одну з адміністративно-правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що полягає в порушенні загальної внутрішньологічної системи судових повноважень щодо розгляду та вирішення справ на певній стадії судового процесу задля формування більш комплексного захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, оминаючи системність судової інстанції;

– проаналізовано зміст адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності крізь призму парадигми розвитку інформаційного суспільства, що визначається через юрисдикційну форму правового захисту в порядку господарського судочинства розгляду та вирішення справ, пов'язаних з правом інтелектуальної власності, з метою функціонування системи правової охорони інтелектуальної власності;

удосконалено:

– структуру адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні як внутрішню, конструкційну побудову правового становища вищих спеціалізованих судів, що складається з правових, інструментальних та організаційних елементів (принципів діяльності, завдань і функцій, адміністративних повноважень та юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів);

– наукове бачення адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду, що полягає у функціонуванні антикорупційно-судової інституції, яка одночасно взаємодіє із судовою владою (в аспекті внутрішньо-судового адміністрування) та антикорупційними органами щодо реалізації функцій, завдань і повноважень з метою гарантування в державі функціонального механізму протидії корупції, відновлення балансу бюджетної системи від корупційних наслідків, захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, що порушені корупційними правопорушеннями;

– сутність юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні як нормативних засобів та інструментів системи судоустрою, що створені державою, забезпечуються спеціальними органами суддівського врядування та суб'єктами публічної адміністрації для розширення належних умов функціонування вищих спеціалізованих судів як органів судової гілки влади;

– положення про економічну функцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності як наряду впливу на економічні правовідносини через відновлення порушених прав інтелектуальної власності, унаслідок чого держава, через спеціальну судову інституцію забезпечує стабільний рівень економічної політики та безперервний розвиток економіки, що наповнюється результатами інноваційної, винахідницької та творчої діяльності;

– критерії розподілу повноважень Вищого антикорупційного суду на спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя, аналіз та узагальнення судової практики) та адміністративні, що спрямовані на формування й забезпечення умов для здійснення правосуддя, та реалізації інших нормативних засад законодавства у сфері функціонування судової системи України;

– характеристику європейських моделей діяльності вищих спеціалізованих судів з виокремленням особливостей формування єдиного вищого адміністративного суду в статусі спеціалізованого (Литва, Чехія) та функціонування розгалуженої системи вищих спеціалізованих судів, що

наділяються відповідною функціональною юрисдикцією (Німеччина, Хорватія, Болгарія);

– напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, зокрема щодо впровадження електронного судочинства, організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України, апарату вищого спеціалізованого суду та голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та рекомендації використовуються в:

– *законотворчій діяльності* – у межах підготовки законопроектів, що стосуються функціонування вищих спеціалізованих судів в Україні (акт Інституту законодавства Верховної Ради України від 16 травня 2019 р. № 22/671-1-15);

– *освітньому процесі* – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні питання адміністративного права», підготовки відповідних підручників, навчальних посібників і конспектів лекцій (акт Національної академії внутрішніх справ від 10 грудня 2020 р.);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого теоретичного розроблення питань функціонування вищих спеціалізованих судів у судовій системі України (акт Науково-дослідного інституту публічного права від 11 грудня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.), «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.), «Сучасний

стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 19–20 червня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в десяти наукових працях, серед яких шість статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Польща), три наукові праці – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на трьох міжнародних науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ

1.1. Місце вищих спеціалізованих судів у системі судустрою України як суб'єктів адміністративного права

Модель судустрою в Україні вкотре змінилася із прийняттям Закону України «Про судустрій і статус суддів» (далі – Закон) від 2 червня 2016 року. Причому, принципи його побудови залишились незмінними. Однак іншими стали вищі спеціалізовані суди. Раніше вони були вищими судовими органами спеціалізованих судів. Тепер їх статус набув докорінно іншої форми і змісту. На даний час це Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд [158].

Сучасний етап політико-правових перетворень в Україні характеризується створенням оновленої системи судустрою, яка б відповідала міжнародним стандартам здійснення правосуддя, а суди стали реальними захисниками права та справедливості відповідно до конституційно закріпленого принципу верховенства права. Для вирішення цього завдання відбувається реформування у сфері судової влади як перманентний, поетапний процес – від створення судової влади в системі поділу державної влади, через поетапне проведення глибокої, системної судової реформи, до подальшого, стійкого вдосконалення системи судустрою [132].

В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Також, статтею 125 Конституції України, передбачено, що судустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом [122].

Перш ніж розглянути місце та особливості вищих спеціалізованих судів в системі судустрою України, пропонуємо додатково розглянути таку правову категорію, як «спеціалізація».

Із семантичного боку поняття «спеціалізація» представляє собою дію і стан зі значенням «спеціалізуватися», тобто набувати певних знань, навичок у якій-небудь галузі науки або техніки; набувати якоїсь спеціальності; закріплюватися за якою-небудь однією спеціальною галуззю, мати спеціальне, особливе призначення [43, с. 1364].

Так, міжнародні стандарти у галузі організації судової системи серед інших вимог передбачають необхідність створення в країні відповідного процесуального порядку розгляду і вирішення спору, що визначається особливістю його предмета. Тим самим світова спільнота визначила принцип спеціалізації судової діяльності як один із факторів забезпечення ефективності судочинства [167, с. 26].

Ряд авторів звертають особливу увагу на проблему принципів спеціалізації у розбудові судової системи України, зокрема, на те, що «...широкий спектр суспільних відносин та, відповідно, розмаїття спорів, які виникають у процесі таких відносин, сприяють утвердженню принципу спеціалізації у побудові судової системи. Відповідно до ст. 125 Конституції України, система судів загальної юрисдикції повинна бути побудована за принципом територіальності та спеціалізації» [41, с. 39].

Н.В. Сибільова зазначає, що принцип спеціалізації є одним із факторів забезпечення права на правосуддя, оскільки компетентний (конкретний) суд уповноважений розглядати і вирішувати судові справи, які впливають із певного виду правовідносин, це той суд, у фаховості якого впевнена особа, що до нього звертається, тобто, критерієм спеціалізації є предмет спірних правовідносин і властива йому відповідна процесуальна процедура. Можуть існувати й інші критерії, такі як вік або суб'єкт (справи щодо неповнолітніх, військовослужбовців), певна сфера певних правовідносин (сімейні, земельні, трудові справи) тощо. Спеціалізація судової системи може мати зовнішні і

внутрішні прояви. Зовнішня спеціалізація означає утворення окремого суду (судів), які наділені повноваженнями здійснювати правосуддя лише у певній чітко визначеній категорії справ. Варіантів зовнішньої спеціалізації багато, і вони достатньо різноманітні: від утворення спеціалізованого суду лише на рівні нижчої ланки судової системи з переглядом справ у апеляційному порядку апеляційними судами загальної юрисдикції – до утворення окремих спеціалізованих судів зі своїми апеляційними та вищими судами, які функціонують окремо від системи судів загальної юрисдикції [224, с. 41].

Науковець А. А. Стрижак справедливо зазначає, що неможливо бути фахівцем одночасно в різних галузях права. У той же час, спеціалізація не повинна бути надзвичайно вузькою. Юриспруденція – це така галузь суспільних знань, де поверхова загальна правова обізнаність є неприпустимою. Тому при виборі оптимального рівня спеціалізації важливим є формування такої моделі судоустрою, яка б сприяла максимально можливому ефективному та якісному захисту гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини й громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави [237, с. 91–92].

В. І. Шишкін в результаті вивчення досвіду різних країн стосовно спеціалізації судової системи зазначає, що виокремлюється два види спеціалізації: галузева та суб'єктна. Галузева спеціалізація реалізується через утворення окремих, а інколи й ієрархічно вибудуваних, судових установ. Суб'єктна спеціалізація реалізується через організацію всередині судових установ певних підрозділів (колегій, палат, дивізіонів), в яких розглядаються справи, де виокремлено правовідносини з участю спеціального суб'єкта, наприклад, неповнолітніх, військовослужбовців, водокористувачів, орендарів, подружжя та ін. [265, с. 6].

М. І. Сірий вважає класичним різне розуміння спеціалізації суддів і спеціалізації судів як для країн континентальної, так і англосаксонської правової сім'ї. Під поняттям спеціалізації суддів розуміють спеціалізацію суддів окремого суду на розгляді визначених категорій справ, а спеціалізації

судів – наявність у судовій системі поряд із судами загальної юрисдикції спеціалізованих судів (тобто таких, що мають істотні особливості і цим відрізняються від загальних) [226].

На думку Р. О. Куйбіда, принцип спеціалізації (зовнішня спеціалізація) повинен сприйматися й щодо загальних судів, які розглядають цивільні і кримінальні справи, а не лише адміністративних і господарських. Тобто загальні суди також варто вважати спеціалізованими [136, с. 45]. С. В. Ківалов стверджує, що принцип спеціалізації означає, що суд розглядає лише ті категорії справ, які відносяться до його юрисдикції а, відтак, не має права на власний розсуд брати до свого провадження справи інших юрисдикцій [105, с. 119].

У свою чергу, В. В. Городовенко, обґрунтовує реалізацію принципу спеціалізації такими підходами: 1) спеціалізація як елемент побудови системи судів; 2) спеціалізація як принцип організації певної судової установи. Так, відповідно до першого підходу спеціалізація як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції означає організацію конкретних видів судів, що є елементами цієї системи, які наділяються відповідними повноваженнями, наявність яких дає можливість вирішувати справи, що є похідними від певного окремо взятого виду правових відносин. Для другого підходу характерним є розуміння спеціалізації у конкретній судовій установі, що означає визначення окремих суддів, які є спеціалістами або спеціалізуються на розгляді певних категорій справ, що впливають із певного виду правовідносин. Така спеціалізація в літературі визначається як внутрішня спеціалізація суддів [71, с. 13]. На підтвердження наведеного, зазначений автор звертає увагу на те, що приміром «класичний» судоустрійний принцип спеціалізації судів має конкретне процесуальне наповнення, яке полягає в диференціації судових проваджень з урахуванням особливостей предмета спору, а також виділення в порядку, передбаченому законом, окремих суддів, які розглядають справи виключно певної категорії [69, с. 80]. В. В. Сердюк відзначає, що спеціалізовані суди можуть

утворюватися у випадках, коли це викликано специфікою судових справ залежно від характеру правовідносин та особливостей правового статусу суб'єктів судочинства [223].

На міжнародному рівні не існує єдиної практики щодо побудови системи судоустрою за принципом спеціалізації. Водночас, вартими уваги є положення Висновку (2012) № 15 Консультативної ради європейських суддів від 5–6 листопада 2012 року щодо спеціалізації суддів. Так, при впровадженні спеціалізації слід забезпечити принцип рівного статусу для суддів загальних і спеціалізованих судів, зокрема щодо суддівської винагороди, права бути членами суддівських організацій тощо; у спеціалізованих судах мають застосовуватися загальні процесуальні норми, особливі процесуальні норми допустимі у разі, коли вони задовольняють одну з потреб, яка привела до створення спеціалізованого суду (наприклад, у провадженнях щодо сімейних справ, де допит дітей є предметом особливого регулювання); спеціалізація судів виправдана у разі, коли вона сприяє адмініструванню судочинства та є сприятливою для гарантування якості процесу і судових рішень; спеціалізовані суди мають бути частиною єдиної судової системи [46].

Таким чином, принцип спеціалізації є основоположною засадою діяльності вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України, та виражається як необхідність створення та функціонування галузевих судових інституцій (спеціалізованих судів), що в межах встановленої спеціальної юрисдикції розглядають та вирішують особливу категорію справ.

Суттєве значення для визначення ролі вищих спеціалізованих судів у системі судової влади має поняття «система». Так, у довідковій літературі це поняття тлумачиться, зокрема так: а) форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ і т. ін.), лад, режим (як форма суспільного устрою); б) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням [175, с. 207]. Вітчизняний вчений В. М. Сагатовський, досліджуючи поняття

«система» вказав на те, що вона є цілеспрямованою, функціонуючою конструкцією, спроможною вирішувати проблемні ситуації за умов наявності відповідних зовнішніх обставин [218, с. 75-77]. І. Коваленко вважає, що система - – це сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій [109, с. 11].

До основного поняття «система» можна віднести і соціальну систему. Професор Ю. О. Тихоміров зауважив, що існування та розвиток соціальних систем неможливе поза інтенсивним обміном інформацією між системою в цілому та середовищем, між елементами всередині системи та кожного з них із середовищем. Тим самим забезпечується зв'язок суб'єктів та об'єктів системи [241, с. 33].

Вітчизняний дослідник В. Г. Щекін зазначає, що ступінь їх відкритості різний і він залежить від об'єктивних та суб'єктивних факторів. До перших відносяться природні обмеження, що обумовлені необхідністю дотримуватися державної, службової та професійної таємниці тощо; до других – штучні, надумані обмеження [269, с. 328].

Окремі вчені висловлюють думку про те, що соціальна система «це не просто поєднання великої кількості одиниць, у межах якого кожна одиниця підпорядкована законам причинно спрямованих зв'язків, а єдність відносин та зв'язків окремих частин, що детермінують можливість реалізації функції певної складності, виникнення якої стимулюється та обумовлюється існуванням структури з високим ступенем концентрації взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів» [219, с. 5, 6].

На думку С.В Глущенко, це стосується і систем спеціалізованих судів, яким притаманні певні ознаки, що виділяють їх з-поміж інших систем: 1) особливий порядок утворення спеціалізованого суду як елемента системи та його ліквідації; 2) наявність спільного завдання – забезпечення права на справедливий суд; 3) наявність спільних принципів функціонування для всіх її елементів (судів); 4) особливості взаємозв'язків: а) внутрішніх – між її

елементами (судами); б) зовнішніх – між окремими елементами (судами) системи та окремими елементами інших, несудових систем держави та між нею й іншими системами, що існують у державі. Виходячи з цього, можна стверджувати, що система судів загальної юрисдикції – це сукупність судів усіх видів, рівнів та спеціалізацій, що складають єдине ціле, мають спільне завдання, яким є забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, об'єднаних спільним способом реалізації судової влади – правосуддям, та спільною формою реалізації правосуддя – судочинством [60].

Таким чином, під поняттям «система» можна розуміти форму організації, що складається із сукупності певним чином пов'язаних між собою різних елементів, яка наділяється новими якостями чи функціями, для вирішення відповідних завдань.

Щодо визначення поняття «система судоустрою України» варто відзначити, що в правовій науці немає єдиного, уніфікованого підходу щодо визначення поняття судоустрою. Зокрема, спостерігається ототожнення таких категорій, як «судоустрій», «система судів», «судова система» та «суди» [162, с. 36 - 41]. Л. М. Москвич характеризує поняття «судоустрій» як організаційне оформлення (організаційну будову) судової системи [165, с. 25]. Р. О. Куйбіда, визначаючи поняття судоустрою як судову систему, яка охоплює суди та органи й установи, що їх обслуговують, вживає і таке поняття, як «система правосуддя», з одночасною характеристикою правосуддя як стану [137, с. 6]. М. А. Фоміна вважає, що термін «судова система» втратив свою актуальність та еволюціонував у ширше поняття – «судоустрій», що «становить собою сукупність норм, які визначають основоположні засади організації та діяльності, завдання, внутрішню будову та компетенцію судів та прирівняних до них органів (третейські суди, арбітражі), а також безпосередньо систему судів держави та систему органів,

створених для обслуговування цієї системи» [247, с. 68]. І. Є. Туркіна вказує, що судову систему країни, тобто як види судів та інших органів судової влади. Дослідниця вважає, що у вузькому розумінні, судову систему – це тільки структура судів. Крім цього, зауважує, що судову систему найчастіше визначається некоректно – як сукупність норм, що встановлюють завдання, принципи організації й діяльності судів, їхню структуру та компетенцію [244].

У свою чергу, дослідник І. Шихата визначає поняття «судову систему» як сукупність норм, якими встановлюються завдання, принципи організації та діяльності судів, їх структура й компетенція [263, с. 65].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про судову систему і статус суддів» судову систему будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Для розгляду окремих категорій справ в системі судової влади діють вищі спеціалізовані суди. Єдність системи судової влади забезпечується: 1) єдиними засадами організації та діяльності судів; 2) єдиним статусом суддів; 3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; 4) єдністю судової практики; 5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень; 6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; 7) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; 8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування [205].

Проаналізувавши думки вчених та діюче законодавство щодо поняття «судову систему», можна визначити, що до системи судової влади України належать вищі спеціалізовані суди як умовно привілейовані судові інституції, наділені владною компетенцією щодо розгляду та вирішення справ у характерних правовідносинах, що пов'язані з корупцією (Вищий антикорупційний суд) та інтелектуальною власністю (Вищий суд з питань інтелектуальної власності).

Відповідно до статті 31 Закону, у системі судової влади діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду

окремих категорій справ. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції. Апеляційна палата вищого спеціалізованого суду діє у його складі на засадах інституційної, організаційної, кадрової та фінансової автономії. Кількість суддів в апеляційній палаті вищого спеціалізованого суду визначає у межах загальної кількості суддів вищого спеціалізованого суду Державна судова адміністрація України за погодженням із Вищою радою правосуддя [205].

Згідно із статтею 32 Закону, Вищий спеціалізований суд наділяється наступними повноваженнями: 1) здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах та в порядку, визначених процесуальним законом; 2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд; 3) здійснює інші повноваження, визначені законом [205]. Вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 2) Вищий антикорупційний суд [205].

Компетенцію Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначає Господарський процесуальний кодекс України, відповідно до якого Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема: 1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; 2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; 3) справи про визнання торговельної марки добре відомою; 4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління

майновими правами автора та суміжними правами; 5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії; 6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань [73].

Що стосується компетенції Вищого антикорупційного суду, то для його функціонування був прийнятий спеціальний закон. Так, відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях; аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику у кримінальних провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті [195].

На думку Л. О. Медведика, нормативно, Вищі спеціалізовані суди систему судоустрою не складають, але відповідно до Закону у ній діють. Таким чином, норма статті 3 Закону про те, що суди України утворюють єдину систему, є декларативною. Порядок організації та діяльності Вищих спеціалізованих судів не узгоджується з принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, за якими будується судоустрій. Відповідно, з

від ходом від них, визначались їх місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус [158]. Також вчений Л.О. Медведик, в своїй праці вказує, очевидним є той факт, що адміністративна юрисдикція Вищого суду з питань інтелектуальної власності вбирає в себе частину справ, які розглядаються за правилами господарського та цивільного процесу. Однак, для довершеності результату, згідно вимог та потреб сьогодення, необхідно розширити перелік адміністративних правопорушень у сфері прав інтелектуальної власності та збільшити за них відповідальність, внівши відповідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Та запевняє, що безумовно законодавче підґрунтя для функціонування Вищих спеціалізованих судів з часом буде удосконалюватись. Але нагальною вимогою сьогодення є створення єдиного і дієвого державного органу, здатного контролювати увесь процес здійснення права інтелектуальної власності; авторитетно врегульовувати потенційні спори в позасудовому порядку [158].

В.В. Чумак в своїй праці зазначає, що вищі спеціалізовані суди у системі судустрою України відіграють важливу роль у цілісному механізмі всієї судової системи, оскільки вони наділені виключною компетенцією розглядати та вирішувати по суті справи окремих категорій, а їх діяльність визначається на рівні окремого нормативно-правового акту, який визначає їх правовий статус, а отже й місце в системі судустрою України [256].

Разом з цим, автор зазначає, що роль вищих спеціалізованих судів у системі судустрою України визначається їх правовим статусом, оскільки саме вони покликані функціонувати як суди першої та апеляційної інстанції і розглядати справи окремих категорій, що впливає із самої назви вищих спеціалізованих судів України. Зокрема, роль вищих спеціалізованих судів у системі судустрою України полягає в їх компетенції та особливостях їх будови. Місце вищих спеціалізованих судів у системі судустрою України визначається особливостями їх повноважень щодо розгляду та вирішення окремих категорій справ та їх завданнями, визначеними, наприклад, на рівні Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [256].

Таким чином, вищі спеціалізовані суди займають важливе місце в системі судоустрою України та є умовно привілейованими судами, що здійснюють спеціальні види правосуддя з метою розвантаження судової системи та вдосконалення процедури судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб і публічного інтересу в межах специфічних правовідносин, що пов'язані з корупцією або з інтелектуальною власністю.

Що стосується питання окремих особливостей вищих спеціалізованих судів України, то відповідно до Академічного тлумачного словнику, термін «особливість» означає характерна риса, ознака, властивість кого-, чого-небудь. Тобто лише ті характерні риси, які притаманні конкретному об'єкту, а в нашому випадку це Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності [30].

Так, відповідно до статті 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) щонайменше п'ять років [205].

На думку Р.А. Крусяна, у національному законодавстві закладено основу для функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, що надає підстави сподіватися на зміцнення правопорядку у сфері використання результатів інтелектуальної власності. Втім, системний аналіз законодавчих положень надає підстави виокремити певні проблеми-особливості щодо створення та діяльності цього суду [132].

На думку вченого Р.А. Крусяна, незрозумілою є назва Вищого суду з питань інтелектуальної власності, адже традиційно суди, що є судами першої інстанції, не мають назви «Вищих». Втім, законодавець передбачає створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності за відсутності судів нижчих інстанцій з розгляду цієї ж категорії справ. Отже, цей суд діє як суд першої та апеляційної інстанції. Таким чином, можна стверджувати, що в Україні функціонуватиме суд, назва якого не відповідає його «інстанційному» положенню. По-друге, суперечливими представляється ч. 4 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка передбачає утворення у складі вищого спеціалізованого суду апеляційної палати для розгляду справ в апеляційній інстанції (та аналогічні положення ч. 3 ст. 25 Господарського процесуального кодексу України), що фактично формується із суддів того ж суду, що приймає рішення як суд першої інстанції. Думається, що це може стати загрозою неупередженості під час прийняття рішення за результатами апеляційного оскарження. По-третє, однією з проблем, що виникне з формуванням вищого спеціалізованого суду, є і його територіальна віддаленість для більшості пересічних громадян. Так, з дня функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності розгляд усіх цих спорів зосереджуватиметься у вказаному суді з місцезнаходженням у м. Києві. Така територіальна віддаленість спеціалізованого суду може негативно вплинути на реалізацію принципу доступності правосуддя. Саме на цьому завжди акцентувалася увага в науковій літературі [110, с. 41; 132].

Вартим уваги є висновок науковців, що для забезпечення дієвого механізму судового розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, важливим є подальший розвиток законодавчих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо правового статусу цього суду [110, с. 43].

Дещо відрізняються вимоги до судді Вищого антикорупційного суду. Так, відповідно до статті 7 Закону України «Вищий антикорупційний суд» суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає

визначеним Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимогам до кандидатів на посаду судді, а також володіє знаннями та практичними навичками, необхідними для здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією, та відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; 4) має сукупний стаж (досвід) вищезазначеної роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років [195].

Серед особливостей-недоліків Вищого антикорупційного суду Ю. Прокопів виділяє такі: найперше, і, напевно, найважливіше, на його думку, – це незначна кількість справ, які підпадають під юрисдикцію Національного антикорупційного бюро України, що говорить про недоречність та недоцільність створення окремого суду для їх розгляду. Ще одним недоліком є те, що вимоги до кандидатів на посаду судді антикорупційного суду є настільки жорсткими та завищеними, що насправді буде важко знайти в Україні людей, які будуть відповідати цим вимогам. Третя причина недоцільності формування Вищого антикорупційного суду є те, що обрання суддів буде здійснюватися так само, як і обрання суддів Верховного Суду [209, с. 103-107].

Деякі вчені звертають увагу на порушення принципу інстанційності при створенні Вищого антикорупційного суду [158, с. 23-29], оскільки він одночасно виконує функції двох інстанцій (суду як першої, так і апеляційної інстанцій) Дійсно, у загальному розумінні під інстанційністю розуміють організацію судів відповідно до необхідності забезпечити право на перегляд судового рішення судом вищого рівня. Інстанційна побудова судової системи дає можливість стороні, незадоволеній судовим рішенням, звернутися до вищої судової інстанції з вимогою про його перегляд. Інстанційна система

має особливе значення, оскільки вона є гарантією високої якості здійснення судочинства, що дозволяє суддям вищої інстанції з більшим авторитетом, компетентністю і досвідом виправляти можливі помилки суддів нижчої інстанції. [153, с. 522].

Що стосується порядку утворення апеляційної палати Вищого антикорупційного суду для розгляду справ в апеляційній інстанції то у Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» лише зазначено, що в апараті Вищого антикорупційного суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду (ч. 2 ст. 16), однак порядок її створення законом не визначено. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що рішення про утворення апеляційної палати вищих спеціалізованих судів, її склад, а також про обрання секретаря судової палати приймаються зборами суддів відповідного вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду [205]. Для початку роботи Вищого антикорупційного суду необхідна наявність щонайменше десяти суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду [205].

Тобто, на наш погляд, вагомою негативною особливістю місця вищих спеціалізованих судів є законодавче не включення їх до системи судоустрою України, адже відповідно до чинного законодавства, де-юре систему судоустрою складають місцеві, апеляційні суди та Верховний суд, а вищі спеціалізовані суди виділяються як додаткові (для розгляду окремих категорій справ), що зумовлює неоднозначність судової системи України.

Усе вищевикладене дозволяє зауважити, що:

– принцип спеціалізації є основоположною засадою діяльності вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України, та виражається як необхідність створення та функціонування галузевих судових інституцій (спеціалізованих судів), що в межах встановленої спеціальної юрисдикції розглядають та вирішують особливу категорію справ.

– до системи судоустрою України належать вищі спеціалізовані суди як умовно привілейовані судові інституції, наділені владною компетенцією щодо розгляду та вирішення справ у характерних правовідносинах, що пов'язані з корупцією (Вищий антикорупційний суд) та інтелектуальною власністю (Вищий суд з питань інтелектуальної власності).

– вищі спеціалізовані суди займають важливе місце в системі судоустрою України та є умовно привілейованими судами, що здійснюють спеціальні види правосуддя з метою розвантаження судової системи та вдосконалення процедури судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб і публічного інтересу в межах специфічних правовідносин, що пов'язані з корупцією або з інтелектуальною власністю.

– вагомою негативною особливістю місця вищих спеціалізованих судів є законодавче не включення їх до системи судоустрою України, адже відповідно до чинного законодавства, де-юре систему судоустрою складають місцеві, апеляційні суди та Верховний суд, а вищі спеціалізовані суди виділяються як додаткові (для розгляду окремих категорій справ), що зумовлює неоднозначність судової системи України.

– окремою особливістю правового становища вищих спеціалізованих судів як відокремленої ланки в системі судоустрою України є причина їх формування як ціннісна мета додатково, спеціального та більш повного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у сферах проблемного правового регулювання.

Загалом, місце вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України визначається особливим значенням окремо-створених галузевих судових інституцій, що призначені для забезпечення найбільш повного (в ідеалі абсолютного) захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у проблемних, соціально-важливих сферах правового регулювання шляхом здійснення правосуддя відповідно до принципу спеціалізації як основи побудови та функціонування судової системи.

1.2. Поняття та структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні

У реальному житті людина вступає в різноманітні суспільні відносини, в яких постає в різних якостях, виконує різні соціальні ролі. Ці ролі, тобто положення особи, які вона займає в соціальній системі та які визначаються за низкою економічних, професійних, етнічних й інших ознак, характеризуються поняттям статусу [185, с. 27-28].

Іншими словами, скільки є фізичних і юридичних осіб, стільки й суспільних індивідуальних статусів. А як відомо з теорії, право є об'єктивним виявом характеру суспільних відносин, а закон та інші його форми – явищами, які уповноважені органи (насамперед державні) формулюють заради їх юридичного оформлення. Право і форми його вияву є юридичними категоріями, які тісно пов'язані між собою. Вони в жодному разі не мають ототожнюватися і водночас протиставлятися, їх слід розглядати в єдності. Якщо право включає в себе систему суспільних відносин, правил поведінки, реалізація яких постійно повторюється і які охороняються державою, то форми (джерела) права, зокрема законодавство, є важливим способом існування і зовнішнього виразу цих правил і відносин. Правові норми як система правил поведінки становлять зміст закону або інших форм права [150, с. 151-155].

Статус вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України є досить проблемною проблематику, і в умовах проведення судової реформи в Україні, вимагає ґрунтовного аналізу.

Перед тим, як визначити поняття та структуру адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні, необхідно визначити поняття «суб'єкт права». Вчений С.С. Алексєєв наголошує на тому, що: «суб'єкти права – це особи, які наділені правосуб'єктністю, тобто громадяни, організації, суспільні утворення, які можуть бути носіями прав та обов'язків, приймати участь у правовідносинах» [8, с. 70].

У адміністративному праві під «суб'єктом» розуміють носія прав та обов'язків у сфері державного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, котрий здатен мати права, які йому надані, реалізувати, а надані обов'язки виконувати [107, с. 64]. З даного визначення витікає, що «претендент» на статус суб'єкта адміністративного права за своїми особливостями потенційно здатен бути носієм суб'єктивних прав та обов'язків у сфері державного управління. До таких обов'язків відносяться: 1) зовнішня виокремленість, яка характеризується наявністю системоутворюючих ознак; 2) персоніфікація в суспільному відношенні керівного типу, тобто виступ у вигляді єдиної особи – персони; 3) здатність виражати і здійснювати персоніфіковану волю у відношеннях з державою, або державну волю в процесі адміністративно-правового регулювання суспільних відносин. «Претендент», який має вказані здібності, отримує статус суб'єкта тільки в тому випадку, якщо держава, використовуючи адміністративно-правові норми, робить його носієм прав і обов'язків, які реалізуються останнім у сфері державного керування [3, с. 182].

С. І. Архипов визначає сутність категорії «суб'єкт права» як правову абстракцію. При цьому фізичну особу він розуміє як особу, що реально існує, а юридичну – як сукупність людей, певне майно, майновий та людський конгломерат [22, с. 7–8].

Правовий довідник вказує, що «статус» – це правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; установлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків [112, с. 572].

Поняття «статус» включає в себе те стабільне, основоположне в правовому стані суб'єкта, яке разом з правосуб'єктністю містить також конкретне коло основних прав та обов'язків. Конкретні ж права та обов'язки відображають специфіку реального правового положення особи, яке пов'язано більш з наявністю тих чи інших юридичних фактів, а не основою загального положення суб'єкта в даній правовій системі. Отже, правовий

статус асоціюється зі стабільним правовим станом суб'єкта, а правове положення змінюється в залежності від правовідношень, в які він вступає [25, с. 77-80].

Більшість наукових праць щодо з'ясування суті правового статусу належить представникам теорії права. О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу вони вважають: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом [90, с. 366].

Схоже визначення дає О. Ф. Скакун – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує свою поведінку в суспільстві [229, с. 59].

Дещо по-іншому до визначення цієї категорії підійшли А. В. Малько та Н. І. Матузов. Вони під правовим статусом розуміють комплексну інтеграційну категорію, яка відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи і суспільства, громадянина і держави, індивіда та колективу, а також інші соціальні зв'язки [155, с. 397].

Вчені-теоретики розкривають термін «правовий статус» як систему закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує свою поведінку в суспільстві» [229, с. 377, 381].

Відповідно до класифікації за характером статусу, загальний правовий статус визначає юридичні властивості, якості, що є характерними для усіх

інших статусів. Галузеві правові статуси конкретизують зміст загального правового статусу щодо конкретних видів правовідносин, які складаються у суспільстві. Вони також можуть бути віднесені і до категорії спеціального статусу. Процес диференціації закінчується лише на рівні розгляду юридичних якостей окремого, конкретного індивіда. При цьому решта статусів, що були отримані в процесі конкретизації, можуть розглядатися лише як такі, що належать до категорії спеціального і які відрізняються один від одного рівнем та ступенем конкретизації. Ці статуси містять у собі з одного боку певні правові якості, які пов'язують їх із загальним та галузевими статусами, а з іншого боку – неповторні властивості, що складають його унікальну якісну та кількісну визначеність [261, с. 13–14].

Вчений М. Ринажевський вважає, що правовий статус суб'єктів права складається з об'єктивних, фактично існуючих елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна пізнати статус комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед його структурних елементів можна виділити головні та з'ясувати характер їх взаємозв'язків із середовищем функціонування. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [213].

Професор В. Авер'янов в своїй праці наголошує, що правовий статус треба розрізняти в широкому та вузькому розумінні (співвідношення цілого та частини). Так, компетенція (права й обов'язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, що доповнюється такими важливими елементами, як завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами (як по «вертикалі», так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань тощо [5, с. 247].

В. Корельський вважає, що правовий статус як багатоаспектна категорія, по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси

різних суб'єктів правовідносин – держави, суспільства, особи тощо; по-друге, відбиває індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин; по-третє, не може бути реалізована без обов'язків, що кореспондуються правом, без юридичної відповідальності, у необхідних випадках – без правових гарантій; по-четверте, категорія «правовий статус» визначає права та обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів їх удосконалення [126].

Вчені А. Колодій та А. Олійник визначають такі елементи правового статусу: статусні правові норми і правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність. Деякі автори як елементи правового статусу розглядають правове зобов'язання, законність, правопорядок, правосвідомість, гуманізм, справедливість [117].

На думку А. Панчишина, до структури правового статусу як інтегрованого поняття належать: правові норми, що визначають статус; основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність; правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність; правовідносини загального типу [180, с. 95-96].

Таким чином, під категорією «правовий статус» слід розуміти правове становище та специфіка правового впливу конкретного суб'єкта в площині набуття індивідуальних ознак у певних правовідносинах.

Незважаючи на різні наукові підходи, правовий статус особи ототожнюється із правосуб'єктністю. У теорії права розрізняють загальну, галузеву та спеціальну правосуб'єктність. Загальна правосуб'єктність – це здатність особи бути суб'єктом права взагалі; галузева правосуб'єктність являє собою здатність особи бути учасником правовідносин певної галузі права; спеціальна правосуб'єктність обмежується певним колом правовідносин в рамках даної галузі права. Відтак, володіння галузевою

правосуб'єктністю передбачає одночасну наявність і загальної правосуб'єктності. Разом з тим, неможливо бути суб'єктом права взагалі, не маючи жодної галузевої правосуб'єктності. Тому правосуб'єктність як реальне правове явище має галузевий характер [128, с. 55].

Тлумачний словник юридичних термінів у такий спосіб тлумачить термін «правосуб'єктність»: наявність в особі водночас правоздатності й дієздатності (право-дієздатності), тобто здатності не лише отримувати права та обов'язки, а й своїми діями набувати прав і створювати для себе юридичні обов'язки, а також нести відповідальність за скоєні правопорушення. Набуття правосуб'єктності фізичними особами прямо передбачається законом, тобто встановлюється, коли саме правоздатна особа набуває дієздатності. Юридичні особи набувають правосуб'єктності з моменту їх утворення [67, с. 220–221].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику за редакцією академіка НАН України Ю. С. Шемшученка «правосуб'єктність» визначено як здатність фізичних і юридичних осіб у встановленому порядку бути суб'єктами права, тобто носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Правосуб'єктність фізичних осіб складається з їх правоздатності й дієздатності. В окремих випадках правосуб'єктність включає також деліктоздатність. У юридичних осіб, як вказується у довідковому виданні, ця здатність виявляється у їх компетенції, сукупності прав і обов'язків, які надаються їм для виконання відповідних функцій. Автор до видів індивідуальної правосуб'єктності, як уже вказувалося раніше - зараховує: загальну, галузеву та спеціальну. Окрім того, спеціальна правосуб'єктність має свої різновиди: а) активну правосуб'єктність, якою наділені носії владних повноважень; б) пасивну правосуб'єктність, яка надана підпорядкованим суб'єктам [42, с. 697].

Правосуб'єктність відображає правову здатність особи бути носієм прав та обов'язків і виступає як постійний громадянський стан особи, а не спроможність чи здатність володіння правами. Вона є передумовою набуття

суб'єктивних прав. Зміст правосуб'єктності розглядається як певний набір суб'єктивних прав кожної особи [229, с. 535–536].

Наразі, серед вчених-адміністративістів переважає думка, відповідно до якої правосуб'єктність включає такі обов'язкові структурні елементи як: – здатність володіти правами та обов'язками (правоздатність); – можливість їх самостійного здійснення (дієздатність) [128]. Відповідно до даного підходу, правосуб'єктність розглядається як поєднання можливості мати суб'єктивні права та реалізовувати їх, в тій же мірі, що і мати відповідні юридичні обов'язки, що є обов'язковими для виконання. Однак, набирає популярності інша правова позиція, відповідно до якої правосуб'єктність включає в себе не лише «правоздатність» та «дієздатність», але і містить такий елемент як «деліктоздатність» [252].

А. М. Колодієм та В. В. Копейчиковим правосуб'єктність розглядається як здатність особи мати права і обов'язки та реалізовувати їх у встановленому порядку. У державних та громадських організаціях, на їхню думку, правосуб'єктність знаходить своє вираження в компетенції їх органів, тобто у сукупності їхніх прав та обов'язків, що надаються їм для виконання відповідних функцій [116, с. 141–142; 125, с. 192]. У свою чергу, О. В. Зайчуком та Н. М. Оніщенко правосуб'єктність названо однією з обов'язкових юридичних передумов правовідносин, як можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками. Структуру правосуб'єктності вченими розглянуто як: 1) правоздатність; 2) дієздатність; 3) деліктоздатність як здатність відповідати за цивільні правопорушення; 4) осудність як умову притягнення до кримінальної відповідальності [90, с. 444–445].

Відповідно, адміністративна правосуб'єктність – це галузевий вид. Як зазначав В. Б. Авер'янов, наявність адміністративної правосуб'єктності певним чином випереджає наявність у конкретної особи певних суб'єктивних прав та обов'язків. При цьому, поняття «адміністративно-правовий статус» охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав та обов'язків,

які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними [6, с. 185-188].

Цікавим є визначення адміністративної правосуб'єктності, подане Алфьоровим С. М., Ващенко С. В., Долгополовою М. М. – це потенційна здатність суб'єкта мати права та обов'язки (адміністративна правоздатність) у сфері державного управління і їх реалізовувати у вказаній сфері (адміністративна дієздатність). Її зміст розкривається через встановлення складових частин цієї категорії [9, с. 27].

На думку Колпакова В. П., адміністративна правоздатність – це передбачена законом здатність особи мати права та обов'язки у сфері державного управління. Адміністративна правоздатність фізичних осіб (громадяни України, іноземці, біженці, особи без громадянства) виникає в момент народження і припиняється зі смертю [119]. Мацелик Т. О. вказує, що поняття адміністративної дієздатності слід розуміти, як здатність особи власними діями набувати для себе суб'єктивні права та самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе юридичні обов'язки та самостійно їх виконувати у сфері адміністративного управління [157]. На думку С. С. Алексєєва, адміністративна правосуб'єктність складається з таких структурних елементів, як адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність. Адміністративна правоздатність – це спроможність суб'єкта мати права та обов'язки в сфері державного управління. Правоздатність з'являється з моменту виникнення суб'єкта [8, с.19]. Ю. Я. Якимов вважає, що особливість адміністративної правоздатності визначається, по-перше, тим, що вона регулюється нормами адміністративного права, по-друге, її змістом є регулювання відносин індивідуальних та колективних суб'єктів адміністративного права з суб'єктами виконавчої влади. Адміністративна

дієздатність – це спроможність суб'єкта самостійно, усвідомлюючи свої дії реалізовувати дані йому права та виконувати покладені на нього зобов'язання в сфері державного управління. Складовою дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто спроможність суб'єкта нести за порушення адміністративно-правових норм юридичну відповідальність [275, с. 45].

Таким чином, адміністративна правосуб'єктність є невід'ємною правовою категорією, що полягає у виникненні судової установи та законодавчого процесу наділення цієї установи відповідними повноваженнями.

Вищі спеціалізовані суди як судові інституції набувають свою правосуб'єктність у порядку, чітко визначеному законом. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд утворюється і ліквідується законом. Проект закону про утворення чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної Законом України «Про судоустрій і статус суддів» системи судоустрою, необхідність забезпечення доступності правосуддя, оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою. Утворення суду може відбуватися шляхом створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів. Кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів. Максимальна кількість суддів Верховного Суду встановлюється цим Законом. Суд є юридичною особою, якщо інше не визначено законом [205].

Загалом, процес наділення адміністративної правосуб'єктності вищих спеціалізованих судів в Україні чітко встановлюється загальним та спеціальним законодавством, загальні положення полягають у створенні (або ліквідації) вищих спеціалізованих судів виключно прийняттям закону, проект якого подає Президент України з суспільно важливих причин зміни системи судоустрою. Спеціальним законодавством визначається процес надання правосуб'єктності окремому вищому спеціалізованому суду із концепційними положеннями щодо строків створення, порядку наповнення судового корпусу та загального набуття правового статусу.

Далі слід розглянути та дослідити таку правову категорію, як «адміністративно-правовий статус». Я. Окар-Балаж вказує, що адміністративно-правовий статус як спеціальний правовий статус характеризує особу через її права, обов'язки та відповідальність як суб'єкта адміністративного права і забезпечує участь у суспільних відносинах, які виникають у зв'язку із забезпеченням суб'єктами публічної влади прав і свобод фізичних осіб, при взаємодії органів публічної влади з інституціями громадянського суспільства, а також опосередковано у відносинах, які пов'язані у сфері публічного адміністрування об'єктів державної та комунальної власності, а інколи – у відносинах, які наявні у внутрішньо-організаційній діяльності органів публічної влади [178, с. 85].

Вчений О. Петришин зазначив, що адміністративно-правовий статус – це сукупність прав і обов'язків у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності [184]. В. Миколенко вважає, що адміністративно-правовий статус – це наявність у конкретної особи суб'єктивних прав і обов'язків, передбачених нормами адміністративного права [160, с. 14]. Т. Коломонець зазначає, що адміністративно-правовий статус – це сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і

обов'язків, що реалізуються в межах як адміністративних правовідносин, так і поза ними [118, с. 64].

У науці адміністративного права адміністративно-правовий статус визначається як система обов'язків, прав та повноважень як окремих органів державного управління, так і відповідних посадових осіб, щодо яких законами або нормативно-правовими актами такі обов'язки, права і повноваження визначаються [74, с. 82]. Відтак, у структурі адміністративно-правового статусу можна виділити декілька структурних елементів, зокрема: права та обов'язки, які складають основу повноважень у сфері державного управління; завдання та мета діяльності (у відношенні до колегіального органу) тощо [102].

С. Курило вважає, що адміністративно-правовий статус – це одна з центральних правових категорій, яка має неабияке теоретичне і практичне значення, оскільки правовий статус є одним із тих якісних показників, за якими робляться висновки про рівень правової зрілості держави та суспільства. Під адміністративно-правовим статусом спеціальних органів влади розуміється їхнє положення (становище) у системі суспільних відносин і механізмі державного управління, що визначається державою шляхом закріплення в нормах адміністративного законодавства їхніх завдань, функцій, повноважень і відповідальності, які реалізуються зазначеними суб'єктами через відповідні адміністративно-правові (управлінські) відносини, зокрема ті, що складаються безпосередньо під час їхньої взаємодії з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку [140].

На думку І. Дьоміна, адміністративно-правовий статус спеціальних суб'єктів адміністративного права полягає в сукупності їх обов'язків і прав [84]. У свою чергу М. Золотарьова визначила, що адміністративно-правовий статус спеціального органу державної влади – це складна юридична конструкція, головним складником якої є компетенція, що доповнюється відповідальністю, завданнями, функціями, організацією (структурою) та

порядком діяльності (форми та методи діяльності, порядок створення та припинення) [91].

Науковець І. Голосніченко вказує, що зміст адміністративно-правового статусу особи становить комплекс її прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями. Основою цього статусу є адміністративна правоздатність – здатність мати права і виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру [63, с. 198].

На думку вченого В. Галунька, визначальними для аналізу адміністративно правового статусу особи є такі юридичні інститути: публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; правосуб'єктність особи; адміністративна відповідальність; у деяких випадках – дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації [55, с. 134].

На думку вчених-теоретиків В. Галунька, В. Олефіра та С. Короєда, під адміністративно-правовим статусом варто розуміти сукупність юридичних засобів, які характеризують місце і роль фізичної або юридичної особи в адміністративно-правових відносинах. Отже, визначальними для аналізу адміністративно-правового статусу особи можуть вважатися такі юридичні елементи: публічні суб'єктивні права та юридичні обов'язки; обсяг і характер правосуб'єктності; адміністративна відповідальність; дисциплінарна відповідальність посадових осіб публічної адміністрації (у деяких випадках) [53, с. 124].

Слушно зазначають вчені О. Гумін і Є. Пряхін, що до елементів адміністративного статусу слід віднести правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Аналогічно слід говорити і про обов'язки.

Адміністративно-правовий статус характеризують лише ті, що зумовлюються виникненням взаємовідносин з органами публічної влади. Для національного законодавства залишається проблемним, що в нормативно-правових актах переважно йдеться не окремо про права та обов'язки, а про «повноваження» [77, с. 35-37].

Що стосується поняття «адміністративно-правового статусу суду», то Н. Олефіренко, визначаючи поняття адміністративно-правового статусу адміністративних судів, досліджувала його крізь призму логічної системи взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних елементів, котрі характеризують його відповідно до призначення, а також предметних і функціональних особливостей та повноважень здійснення правосуддя саме у сфері державного управління [179, с. 152].

Проте, інший же, науковець, А. О. Неугодніков визначає, що «адміністративно-правовий статус суду» – це певний врегульований законодавством порядок створення та реорганізації а також ліквідації такого органу (суду), визначення його функцій та завдань, в тому числі наділення даного судового органу необхідною компетенцією, яка є достатньою для виконання прав та обов'язків, які покладені на нього державою [172, с. 5].

Проаналізувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні – це право функціональне становище спеціальних судів системи судоустрою (вищих спеціалізованих судів), що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами, які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності вищих спеціалізованих судів в площині реалізації особливих видів правосуддя.

Як і будь-яка правова категорія, «адміністративно-правовий статус» має свою юридичну наповненість, тобто перелік елементів, які безпосередньо і складають його структуру.

Під структурою адміністративно-правового статусу вищого спеціалізованого суду в Україні слід розуміти внутрішню, конструкційну побудову правового становища вищого спеціалізованого суду, що розкриває його місце, особливості впливу та умови діяльності.

На думку О. М. Музичук, структура правового статусу насамперед залежить від того, чи це фізична, чи юридична особа. Наприклад, якщо фізична особа, то елементами її правового статусу будуть: права, обов'язки та відповідальність, якщо юридична, то до таких пропонуємо віднести: мету її утворення та діяльності, завдання, функції, обов'язки, права, відповідальність, особливості організаційно-структурної будови та взаємовідносин [168, с. 322].

До складових правового статусу державного органу науковці відносять широкий перелік елементів, серед яких: 1) місце державного органу в загальнодержавній системі; 2) політична й державно-правова характеристика державного органу; 3) основи взаємовідносин державного органу з іншими державними органами; 4) принципи організації та діяльності державного органу; 5) основи компетенції державного органу; 6) види правових актів, що видаються державним органом; 7) порядок формування та діяльності державного органу; 8) відповідальність державного органу [121, с. 256].

Науковець Коротких А. Ю. визначає, що основними елементами все ж таки є права та обов'язки (тобто компетенція), адже їх відсутність таких елементів в принципі унеможлиблює нормальне функціонування даного суб'єкта. До додаткових елементів, відповідно, віднесено складові, які створюють умови для належної реалізації прав та обов'язків суду, тобто цільовий та організаційний блоки [127, с. 135].

Проте, думка А. Ю. Коротких, була піддана критиці А. О. Кубишкіною, на думку якої позиція А. Ю. Коротких є досить суперечливою, оскільки спершу суд утворюють, а потім у нього вже фактично, а не формально є повноваження щодо здійснення правосуддя як органу судової влади України та реалізації інших повноважень суду як суб'єкта адміністративного права.

Відповідно відсутність суду як установи з належним матеріальним і кадровим забезпеченням, до якої громадяни можуть прямо звернутися за захистом своїх порушених прав, свобод та інтересів, робить визначені на законодавчому рівні повноваження суду правовою фікцією, що існує на папері, але не реалізується в житті [135, с. 118].

Кібець В. О. в своїй праці про Державну судову адміністрацію наголошував, що складовими адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації є: адміністративна правоздатність, адміністративна дієздатність, гарантії та відповідальність [106, с. 261]. М. Ю. Івчук в своїй праці про органи прокуратури в Україні, вказує, що елементами адміністративно-правового статусу органу прокуратури України є: юридично закріплені цілі, завдання та функції; компетенція; організаційно-структурний компонент; відповідальність [94, с. 12]. А. А. Стародубцев пропонує розглядати правовий статус за наступними блоками: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) функції та повноваження; г) функціональний; д) відповідальність [233, с. 86]. О. М. Стець пропонує відносити до складу адміністративно-правового статусу завдання, принципи, функцію, компетенцію, взаємодію, структуру та організацію діяльності. До організації діяльності органу державної влади науковець відносить: планування діяльності, розподіл обов'язків, організацію роботи з документами, електронне урядування, проведення нарад, звітування по діяльності [235, с.3,13].

На погляд вченого О. П. Сікорського, адміністративно-правовий статус державного органу являє собою складну юридично-теоретичну конструкцію, складовими частинами якої являються: мета утворення державного органу, визначення сфери його відання; принципи і територіальні масштаби його діяльності; внутрішня структура такого органу; порядок і спосіб його утворення, ліквідації та реорганізації; завдання і функції, обсяг і характер державно-владних повноважень; форми та методи діяльності; порядок вирішення в цьому органі підвідомчих питань; закріплення джерела його

фінансування; наявність або відсутність прав юридичної особи; право користування державними символами; відповідальність [227, с.11].

Інший вчений О. О. Бригінець вважає, що елементами адміністративно-правового статусу того чи іншого державного органу являються такі його складові характеристики, як: принципи, цілі, завдання та функції; порядок його утворення, діяльності, реорганізації, ліквідації; право на офіційні державні символи, лінійне підпорядкування; сукупність владних повноважень стовно його прав та обов'язків; право приймати участь у відносинах державного управління, видавати відомчі управлінські акти [33, с.8].

Науковець Бабенко К. А. до елементів правового статусу суду включає: 1) політичну та державно-правову характеристику суду; 2) місце суду в загальнодержавній системі; 3) основи взаємовідносин суду з іншими державними органами; 4) принципи організації та діяльності судового органу; 5) види правових актів, що видаються судовим органом; 6) основи компетенції судового органу; 7) відповідальність судового органу; 8) порядок формування та діяльності судового органу [24, с. 17].

На думку іншого науковця, весь спектр елементів правого статусу судових органів слід групувати певним чином. Так можливим є виділення двох блоків (цільового та організаційного). До цільового блоку можна віднести завдання, функції та принципи діяльності судів в Україні. До організаційного блоку можна віднести положення, котрі визначають порядок утворення та структуру суду, а також визначають порядок зайняття та заміщення посади. Крім того, в окремий блок виділяється компетенція суду як основного елементу правового статусу, що є колом повноважень, якими наділяється суд для виконання завдань та функцій які покладаються на нього державою [179, с. 153].

Таким чином, структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів складається з наступних правових, інструментальних та організаційних елементів: принципи діяльності вищих спеціалізованих

судів; завдання та функції окремого вищого спеціалізованого суду; адміністративні повноваження окремого вищого спеціалізованого суду; юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів.

Усе вищевикладене дозволяє вважати, що:

– процес наділення адміністративної правосуб'єктності вищих спеціалізованих судів в Україні чітко встановлюється загальним та спеціальним законодавством, загальні положення полягають у створенні (або ліквідації) вищих спеціалізованих судів виключно прийняттям закону, проект якого подає Президент України з суспільно важливих причин зміни системи судоустрою. Спеціальним законодавством визначається процес надання правосуб'єктності окремому вищому спеціалізованому суду із концепційними положеннями щодо строків створення, порядку наповнення судового корпусу та загального набуття правового статусу.

– в Україні діють два спеціалізованих суди (Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності), перший з яких довготривалим процесом був де-факто створений та нині функціонує, однак Вищий суд з питань інтелектуальної власності лише юридично належить до системи судоустрою України, адже і досі не прийнято спеціалізованого закону про ІР-суд та не взагалі не сформовано цю судову інституцію, що показує низький рівень якості проведення судової реформи.

– адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні нормативно регламентується основним законом про судоустрій та статус суддів, іншими законами щодо порядку здійснення правосуддя та спеціалізованими законами окремих спеціалізованих судів, що більш чітко визначають специфіку правового впливу конкретного спеціалізованого суду в площині набуття індивідуальних ознак. Спеціалізований закон про ІР-суд відсутній в Україні, а закон про антикорупційний суд є зовсім недосконалим, оскільки його норми не мають системного характеру та лиш в загальному визначають правове становище антикорупційного суду, що потребує прийняття змін та доповнень.

– під структурою адміністративно-правового статусу вищого спеціалізованого суду в Україні слід розуміти внутрішню, конструкційну побудову правового становища вищого спеціалізованого суду, що розкриває його місце, особливості впливу та умови діяльності. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів складається з наступних правових, інструментальних та організаційних елементів: принципи діяльності вищих спеціалізованих судів; завдання та функції окремого вищого спеціалізованого суду; адміністративні повноваження окремого вищого спеціалізованого суду; юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів.

Отже, адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні – це право функціональне становище спеціальних судів системи судоустрою (вищих спеціалізованих судів), що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами (завдання, функції, адміністративні повноваження та юридичні гарантії), які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу та умови діяльності вищих спеціалізованих судів в площині реалізації спеціальних видів судочинства.

1.3. Адміністративно-правові засади діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні

Функціональна складова незалежності суду відображається в тому, що сама процедура здійснення правосуддя повинна забезпечити вільне від будь-яких впливів вирішення суддею спору, в тому числі і вираження ним своїх переконань при розгляді конкретної справи. У такому розумінні актуальним є твердження, що форма правового джерела, яким регулюється створення суду, його компетенція, організаційне, кадрове, матеріально-фінансове забезпечення, правовий статус судді, здійснення судочинства тощо значною мірою впливають на незалежність суду. Чим більш сформованою виступає система правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні,

тим вище гарантії їх незалежності та функціональності в системі судоустрою [216, с. 35].

У сучасній юридичній науці принципи слушно ототожнюють із таким поняттям як «правові засади», адже у новому тлумачному словнику української мови «засада – це основне вихідне положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.» [175, с. 95].

Термін «принцип» (від лат. *principio* – основа, початок) у загальнонауковому розумінні – це основне, вихідне положення теорії, вчення, головне правило діяльності [175, с. 95]. Принцип також визначається і як те, що лежить в основі певної теорії науки, а також характеризується як найзагальніше явище, вихідне положення, першооснова [159, с. 547].

У відповідності із словником В. І. Даля, «принцип» – це наукове чи моральне начало, основа, правило, від якого не відступають; основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки; вихідна першооснова, основне положення, вихідний пункт, передумова будь-якої теорії, концепції [78, с. 431].

На думку П. М. Рабіновича, «принципи права» – це керівні засади (ідеї), які зумовлюються об'єктивними закономірностями існування й розвитку людини та суспільства і визначають зміст і спрямованість правового регулювання [210, с. 102].

У свою чергу, М. С. Кельман та О. Г. Мурашин запропонували розуміння «принципів права» як керівних ідей, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – це загальні норми, які діють у всій сфері правового регулювання і поширюються на всі суб'єкти. Ці норми або чітко сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законів [103, с. 204].

Вчений А. М. Колодій стверджує, що будь-які принципи, у тому числі і «принципи права», – продукт людської діяльності. Вони є соціальними явищами – як за джерелом походження, так і за змістом, їхнє виникнення

обумовлено потребами суспільного розвитку, у них відображаються закономірності суспільного життя [115, с. 7]. П. Д. Пилипенко вказує, що «принципи права» – це продукт людської діяльності, їхніми джерелами є сфера ідеології. І щоб одержати статус принципів, керівні положення мають бути відображені в самому праві. Сучасні дослідження принципів права обґрунтовують об'єктивний характер цієї категорії [187, с. 42].

Провівши аналіз позицій вчених, можна сказати, що під принципами діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні слід розуміти ідейну систему правових засад, що нормативно гарантується державою та методологічно формується судами, органами суддівського врядування та іншими суб'єктами публічної адміністрації з метою визначення закономірностей діяльності та функціональної спрямованості вищих спеціалізованих судів, а також динамічного розвитку вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України.

Відносно системи принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, то професор І. Є. Марочкін запропонував систему принципів судової влади поділити на три підсистеми: 1) інституціональні (загальні принципи судової влади); 2) функціональні (принципи здійснення судочинства); 3) організаційні або судоустрійні принципи (принципи організації системи судових органів) [153, с. 54].

Інституціональні принципи відображають відносини загального характеру, що виникають при поділі державної влади на законодавчу, виконавчу і судову та запровадженні інституту судової влади в суспільстві, окреслюють її місце в системі поділу влади і основоположні засади відносин з іншими державними та приватними інститутами. Напрацювання в галузі судоустрою дозволяють виокремити такі основні інституціональні принципи судової влади: 1) паритетність – рівність судової влади із виконавчою та законодавчою владою; 2) справедливість – забезпечення права на справедливий суд; 3) законність – відповідність закону судових установ і судових процедур; 4) здійснення судової влади тільки судом – жоден інший

орган, крім суду, не вправі здійснювати судову владу; 5) доступність – забезпечення можливості безперешкодного звернення до суду за захистом своїх прав; 6) незалежність суддів і самостійність судів; 7) безсторонність – розгляд справи повинен здійснювати суддя, який не має особистої заінтересованості у справі і спроможний виконати роль безстороннього арбітра, який вирішує юридичну справу незалежно, підкоряючись лише закону; 8) процедурність – судова влада функціонує в межах певної процедури, реалізується лише в спеціальній процесуальній формі [68, с. 21-32].

Організаційні принципи фундаментують відносини, які виникають із приводу організації судової системи, структури її органів, статусу суддів і не пов'язані з розглядом і вирішенням конкретного виду судової справи. Тобто судоустрійні принципи виникають у зв'язку з організаційними відносинами, що впливають з особливостей організації певної системи судових органів. Щодо України, то до організаційних принципів діяльності системи судів загальної юрисдикції належать конституційні засади побудови судової системи та статусу суддів, зокрема: єдність судової системи і статус суддів; територіальність, спеціалізація та інстанційність; незалежність, недоторканність, незмінюваність і професіоналізм суддів [60].

На думку О. І. Махніцького, наведена система принципів судової влади, незважаючи на її численність та багатогранність, не є повною за своїм змістом, адже вона не містить таких принципів, як принципи верховенства права і конституційної законності. Слід наголосити на тому, що з-поміж усіх принципів організації і функціонування судової влади саме ці принципи є стержневими та змістовно впливовими на всі інші принципи судової влади. Крім того, їх можна назвати визначальними засадами реформування судової системи в умовах формування українського конституціоналізму як публічно-правової системи організації сучасного суспільства на основі права, закону та демократії [156].

Отже, як вказує О. І. Махніцький, принципи верховенства права та конституційної законності є конститутивними щодо всієї судової влади та є напрямками її подальшого розвитку, незважаючи на те, що у ст. 129 Конституції України не йдеться про верховенство права та конституційну законність. Адже ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства відносить принцип законності, але не конституційної законності. Крім того, традиційно до інституційних принципів судової влади відносять саме принцип законності (але не конституційної законності). Зміст цього принципу, зазвичай, виявляється у відповідності закону судовим установам і судовим процедурам, а також у тому, що судові органи та судді мають діяти на підставі закону, підкорюються лише Конституції та законам України, а носії судової влади (судді) не мають права відступати у своїй діяльності від вимог закону [156].

Згідно із Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» - Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України. Правову основу діяльності Вищого антикорупційного суду становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про антикорупційний суд» та інші закони України, чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [195].

Якщо проаналізувати Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», то можна побачити, що законодавець не вказує на яких правових засадах (принципах) Вищий антикорупційний суд повинен здійснювати правосуддя, а лише відсилає нас до норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який містить загальні засади (принципи) організації судової влади в Україні [195].

Відповідно до Розділу 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» засадами (принципами) організації судової влади є: незалежність судів; право на справедливий суд; право на повноважний суд; рівність перед законом і судом; професійна правнича допомога при реалізації права на

справедливий суд; гласність і відкритість судового процесу; мова судочинства і діловодства в судах; обов'язковість судових рішень; право на перегляд справи та оскарження судового рішення [205].

Що стосується Вищого суду з питань інтелектуальної власності, то законодавцем не був розроблений спеціальний закон для регулювання діяльності цього суду. Проте, шляхом внесенням змін до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому ГПК України, а за таких обставин, він повинен діяти на правових засадах (принципах), що передбачені ГПК України [73]. Відповідно до статті 2 Господарського процесуального кодексу України основними засадами (принципами) господарського судочинства є: верховенство права; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпечення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення [73].

Отже, можна вважати, що чинним законодавством України не закріплено спеціальні принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що нині функціонують на загальних засадах системи побудови судоустрою України (спеціалізація, інстанційність) та окремих принципах здійснення правосуддя (верховенство права, законність, незалежність, об'єктивність, рівність, гласність тощо). Відповідно, систему принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні варто формувати та вдосконалювати, доповнюючи належними нормами спеціальне законодавство щодо вищих спеціалізованих судів в Україні.

В першу чергу слід проаналізувати принцип інстанційності. Так, відповідно до Академічного тлумачного словника, слово «інстанція» означає – послідовність ланок, ступенів у системі підпорядкованих один одному державних органів управління, суду [30].

На думку І.В. Назарова, принцип інстанційності повинен забезпечувати досягнення декількох цілей. Головними з них є дві. По-перше, забезпечення винесення справедливого судового рішення у кожній справі, розглянутій у суді (шляхом гарантування права на оскарження судового рішення при наявності сумніву в його законності або обґрунтованості). По-друге, забезпечення можливості захистити свої права у суді в розумні строки та без зайвих витрат. Таким чином, кожна держава повинна знайти компроміс між бажанням максимально захистити громадян від судової помилки шляхом введення додаткових судових інстанцій і необхідністю підтримання ефективності роботи судової системи без допущення багаторічних судових слухань справ, що проходять всі можливі інстанції, і непомірних витрат держави на функціонування судових установ та великих судових витрат сторін. Саме із таких міркувань у відповідних міжнародних договорах передбачена необхідність функціонування в кожній національній судовій системі не менше двох судових інстанцій і не йдеться про обов'язкове створення третьої (касаційної або неповної апеляційної) інстанції або ще більше. Велика кількість судових інстанцій вже не розглядається як висока гарантія дотримання прав людини на судовий захист, а навпаки, оцінюється як фактор, що може перешкодити розумному строку розгляду справи у суді [170].

Принцип інстанційності, як слушно зазначає І. В. Назаров, слугує підґрунтям для внутрішнього структурування судової системи, тобто внутрішнього поділу по горизонталі (на рівні) і по вертикалі (на галузі). Поділ по горизонталі створюється для забезпечення дії принципу інстанційності, а поділ по вертикалі можливий за наявності зовнішньої спеціалізації судових органів, за якої вони наділяються внутрішньою

самостійністю [169, с. 100]. Тобто юридична наука виокремлює поняття «рівень (ланка) судової системи» як сукупність судів, які мають однакову предметну компетенцію, аналогічну структуру, ті самі функції та діють у межах територіальних одиниць, прирівняних одна до одної, а також «гілка судової системи», яка застосовується для відокремлення певних її підсистем: гілка загальних судів, гілка адміністративних судів, гілка господарських судів [69, с. 357].

Р. О. Куйбіда розглядає інстанційність як організацію судів із позиції необхідності забезпечення права громадян на перегляд судового рішення судом вищого рівня [137, с. 39–43, 47].

Інстанційна побудова системи судів пов'язана з головними способами оскарження й перегляду судового рішення. Її особливість полягає в тому, що справу по суті вирішує переважно судова ланка найнижчого рівня – суд першої інстанції. Звичайно, суд першої інстанції під час розгляду і вирішення справи через недостатню кваліфікацію, неуважність чи свідомо може допустити помилку. Безперечно, оскарження судового рішення не може відбуватися в суді, що ухвалив його, бо за змістом оскарження є спором незадоволеної сторони процесу рішенням суду, що ухвалив його. Відповідно, перегляд судового рішення має відбуватись у суді вищої інстанції. Кожна правова держава створює свій варіант системи інстанцій перегляду рішень суду, який має на меті досягнути найоптимальнішого співвідношення між таким вимогами, як: – правосудність судового рішення – за ухвалення рішення відповідна судова інстанція повинна забезпечити законність й обґрунтованість рішення у справі; – доступність і своєчасність судового рішення – наявність великої кількості судових інстанцій зумовлює зростання витрат на їх проходження, відповідно – недоступність для сторін; остаточне рішення у справі суд повинен ухвалити максимально швидко, з метою вчасного досягнення визначеності у конфліктних правовідносинах (невизначеність негативно психологічно та фінансово впливає на учасників процесу) [62, с. 130-138].

Наведені вимоги є взаємо-заперечними та наділені колізійним впливом на систему судових інстанцій. Правосудність судового рішення вимагає більшої кількості інстанцій, а доступність і своєчасність рішення – меншої. Проте в кожній державі система інстанцій залежить від того, як законодавець урівноважить співвідношення цих вимог [137, с. 42].

А відтак, на думку авторів, інстанційний принцип формування системи судів дає можливість незадоволеному рішенням у справі учасникові судового процесу звернутися до судової інстанції вищого рівня з вимогою переглянути рішення суду попередньої інстанції. Саме принцип інстанційності забезпечує конституційне право особи на оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку. Закріплюючи положення інстанційної підсудності, слід дотримуватися принципу, відповідно до якого одній ланці судової системи відповідає лише одна судова інстанція [62, с. 137].

Н. В. Сібільова зауважила, що інстанційність – це процесуальне поняття і означає обсяг процесуальних повноважень суду щодо вирішення судової справи. Обов'язковими умовами для окреслення вказаного принципу автор вважає такі: право учасників судового процесу на скаргу до суду вищої інстанції; законодавче визначення наявності різних повноважень суду під час розгляду або перегляду однієї і тієї самої справи [152, с. 46].

І. Є. Марочкін зазначає, що інстанційність – це організація судів відповідно до необхідності забезпечити право на перегляд судового рішення судом вищого рівня. Інстанційна система є гарантією високої якості судочинства і забезпечує конституційне право на перегляд судового рішення [152, с. 101].

Вчений В. І. Шишкін вказує на те, що інстанційність є одним із принципів організації судоустрою та наголошує на тому, що у переважній більшості країн судові системи організовані таким чином, що для кожної стадії судового провадження (інстанції) створюються судові установи, до функціональної діяльності яких віднесено лише один із видів проходження справи [265, с. 6].

Таким чином, можна сказати, що діяльність вищих спеціалізованих судів України фактично порушує логічність принципу інстанційності, оскільки за своєю природою, інстанційність є внутрішньою, логічною системою повноважень щодо розгляду та вирішення справ на певному етапі судового захисту, відповідно вищі спеціалізовані суди функціонують за принципом «не логічної інстанційності», та наділяються відповідними повноваженнями законодавством, оминаючи регулярну систему судової інстанції.

Далі пропонуємо розглянути засади здійснення правосуддя у діяльності вищих спеціалізованих судів України, в нашому випадку це Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності, так і всієї судової системи України.

Однієї з основних рис правової держави є визнання і дія принципів верховенства права та законності, які покликані забезпечувати стабільність в умовах суспільних змін, що сприяє належній реалізації законних прав людини і громадянина та виконання нею обов'язків. Зазначені принципи закріплені на рівні Конституції України і мають продовження в кодифікованих актах, законах тощо. Як зауважує з цього приводу С. Андрощук, загалом принцип верховенства права є сукупністю засад, положень та ідей – вимог, що ґрунтуються на природних правах особи та її автономії відносно держави. Втілення цих вимог повинно знаходити себе у діяльності всіх гілок влади. Але останнє слово завжди залишається за судовою владою [10, с. 23-24].

Реалізація принципу верховенства права в процесі судочинства має свої особливості, оскільки він визначає спрямованість судочинства на досягнення справедливості, що досягається законністю здійснення відповідної судової процедури, а також її результатами. Судове рішення повинно забезпечувати права людини і зміцнювати довіру до суддів. Тому необхідно погодитися з позицією професора С. В. Шевчука, що дотримання принципу верховенства права у процесі здійснення правосуддя при вирішенні конкретної справи,

стороною якої є людина, становить основну ідею правової системи [259, с. 175-186].

Як слушно зазначив Ю. С. Шемшученко, принцип верховенства права – це принцип головним чином природного права, як сукупності ідеальних, духовних і найвищою мірою справедливих уявлень про право. Але в державі реально діє не ідеальне, а позитивне право, виражене в законах та інших його джерелах. Воно є результатом державної правотворчої діяльності [260, с. 76].

На думку О.В. Петришина, принцип верховенства права слід розглядати у двох аспектах: по-перше, в широкому значенні – як принцип правової організації державної влади у суспільстві, так би, мовити, у сенсі «верховенства права над державою». Саме так цей принцип тлумачиться за межами континентальної моделі правової держави за посередництвом англійської конструкції верховенства (панування) («Rule of law»); по-друге, у вузькому розумінні, а саме у контексті співвідношення однорідних правових категорій – права та закону в системі регулювання суспільних відносин, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто у сенсі «верховенства права над законом» [183, с. 24-25].

Цей погляд підтримує й С.П. Погребняк, зазначаючи, що верховенство права – це панування права певного змісту. У цьому випадку право стримує державу не фактом існування правил і процедур; воно обмежує державу за змістом її юридичних актів. Для демонстрації цієї ідеї влучною є метафора «верховенство права над законом». Основні цінності, які асоціюються з цим аспектом верховенства права, – гідність людини, поміркованість державної влади [189, с. 167-168].

Отже, однією із головних та невід'ємних правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів України є принцип верховенства права як фундаментальна, комплексна правова доктрина здійснення правосуддя вищими спеціалізованими судами України, які керуються та діють в межах права як виключної можливості.

Принцип самостійності і незалежності судової влади та її органів передбачає зовнішню і внутрішню автономію судової влади. Цей принцип окреслений в Конституції України, яка встановлює самостійність органів законодавчої, виконавчої та судової влади щодо одне одного. На конституційному рівні він забезпечується системою стримувань і противаг і має низку законодавчо встановлених гарантій. Серед них – наявність у органів судової влади чітко визначеного в законі кола функцій і повноважень; незалежний статус судді як носія судової влади; наявність необхідних матеріальних ресурсів для організації та діяльності судової влади; юридична відповідальність за обмеження владних повноважень суду, за здійснення незаконного впливу на діяльність суддів та інше втручання в діяльність суду; підпорядкування суду під час здійснення правосуддя тільки Конституції і закону; неприпустимість видання нормативних правових актів, які скасовують або обмежують самостійність і незалежність суддів [230, с. 177].

У словниковій літературі термін «незалежність» визначається як: - відсутність залежності від кого-небудь або чого-небудь; рішучість, самостійність у поведінці, діях, вчинках [43, с.760].

П. Пилипчук також цілком справедливо наголошує на тому, що незалежність судової влади у цивілізованому світі визнається найголовнішою гарантією якісного і справедливого захисту Конституції та її цінностей, забезпечення законності та правопорядку, підтримання стабільності в державі, об'єктивного і неупередженого правосуддя, належної захищеності громадянина і його прав [201].

І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова та В.П. Тихий пишуть, що суд як носій судової влади виконує свою діяльність незалежно від законодавчої чи виконавчої влади. Судді під час здійснення судочинства незалежні та підкорюються лише закону. Принцип незалежності суддів передбачає незалежність: а) від впливу й думки різних органів державної влади й управління, посадових осіб, громадських організацій, партій чи рухів, засобів

масової інформації, окремих громадян; б) від вищих судів; в) від висновків слідчого, прокурора та інших осіб; г) у самому суді, зокрема, незалежність народних засідателів і присяжних від суддів, а суддів від головуючого (тобто можливість кожного з суддів і народних засідателів вільно брати участь у дослідженні доказів, обговоренні і прийнятті рішень за своїм переконанням, їх не підзвітність будь-кому); д) суддя не зобов'язаний давати будь-які пояснення по суті розглянутих справ або справ, які знаходяться у його провадженні, а також давати їх будь-кому для ознайомлення не інакше як у випадках і порядку, передбачених законом [152].

На думку М.Д. Савенко незалежність суддів слід розуміти як систему політичних, соціально-економічних, ідеологічних, правових заходів, що забезпечують самостійне, неупереджене і справедливе розв'язання конфлікту, вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя, ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтереси; суспільства і держави [217, с. 99].

Самостійність судової влади визначається з огляду на її базові критерії, до числа яких належать такі: 1) наявність самостійної нормативно-правової основи і відокремленої системи органів, передбаченої Конституцією та законами України; 2) наявність судових установ, уповноважених розглядати всі категорії правових спорів, тобто загальних і спеціальних судів у складі єдиної судової системи; 3) наявність власних конституційних функцій, що відрізняються від функцій інших інститутів влади (законодавчої і виконавчої); 4) наявність власних конституційно-правових повноважень, зокрема контрольних, щодо органів законодавчої та виконавчої влади; 5) наявність необхідних ресурсів, тобто власного фінансового, кадрового, матеріально-технічного потенціалу [230, с. 177].

Таким чином, проаналізувавши принцип незалежності та акцентувавши увагу на принципі самостійності, слід зауважити наступне, що за відсутності

або часткової відсутності у вищих спеціалізованих судів, наприклад, самостійної нормативно-правової бази або ж за відсутності наявності всіх необхідних ресурсів для забезпечення повноцінного функціонування того чи іншого суду, постає питання про незалежність Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності в процесі здійснення ними правосуддя.

У повсякденному житті досить часто плутають поняття права та справедливості. Але з юридичного погляду це різні поняття, досить близькі за своєю суттю. Справедливість не є ні якоюсь особливою формою права, ні явищем, протилежним праву. Справедливість можна визначити як критерій оцінки позитивної чи негативної якості міждержавних чи між-людських відносин, у тому числі в галузі нормо-творчості, тлумачення договорів та їх застосування. Саме критерій справедливості дозволяє відокремити рівноправні договори від нерівноправних. При тлумаченні та застосуванні текстів договорів, як і законів у національному праві, справедливість полягає в обміркуванні та взятті до уваги особливостей кожного конкретного випадку на відміну від правових принципів і норм [39, с. 14].

Особливою формою втілення ідеї справедливості укорінилась в судочинстві. Так, суд може компенсувати окремі недоліки формальної справедливості, обумовлені такою рисою права, як загальність. З цього приводу існує відомий вислів «*Summum ius, summa iniuria*» що в перекладі означає «Найвище право – найвища беззаконність». Отже, тільки завдяки правосуддю як справедливому судочинству можна втілити в правову реальність справедливість як ідею права [255, с. 51].

У сучасній теорії права справедливість визнана необхідним елементом, сутнісною невід'ємною характеристикою правосуддя, зокрема справедливість є: а) базовим елементом концепції верховенства права, яка утверджує визначальну роль права у суспільному житті; б) принципом правосуддя, засадничим елементом будь-якої діяльності суду із розгляду й вирішення юридично значущих справ; в) метою і завданням процесуального

законодавства; г) необхідним елементом змісту судового рішення, в якому відображається результат діяльності суду із захисту й відновлення порушеного або оспорюваного права, захисту інтересів суспільства від незаконних посягань; д) важливим критерієм оцінки ефективності й легітимності в діяльності судової влади [208, с. 64].

Критерії справедливості напрацьовані багаторічною практикою Європейського суду з прав людини. Пункт 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. встановлює, що кожна людина при визначенні її громадянських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним згідно із законом [120].

О. С. Ткачук стверджує, що в іноземній науковій літературі існують різні підходи до класифікації елементів права на справедливий судовий розгляд, зокрема, поділ на органічні (право на доступ до суду та право на виконання рішення суду), інституційні (незалежність та неупередженість суду, встановленого законом), процесуальні (змагальність процесу, рівність сторін, розумні строки судового розгляду) і спеціальні (гарантії кримінального провадження, передбачені п. п. 2, 3 ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини) елементи права на справедливий судовий розгляд [242, с. 71].

М. М. Гімон обґрунтовує, що принцип змагальності в адміністративному судочинстві є одним із складових елементів права на справедливий судовий розгляд. При цьому науковець зазначає, що більшість складників права на справедливий суд урегульовано в нормах КАС України, зокрема: рівність (крім сторін справи, у праві на повне або часткове оскарження в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції «зрівнюються» також особи, які не брали участі в справі, але суд вирішив питання про їхні права чи обов'язки); вимога про дотримання розумних строків (у цій частині спостерігається, здебільшого, збільшення їх

тривалості); забезпечення змагальності (має найбільшу специфіку своєї реалізації в апеляційній інстанції, натомість у цій частині положення КАС України не суперечать висновкам з цього питання, які надаються в рішеннях ЄСПЛ) [58, с. 12].

Повторюючи, можна зазначити, що нормативну основу діяльності вищих спеціалізованих судів України становить Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [205].

Згідно із статтею 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» учасники справи, яка є предметом судового розгляду, та інші особи мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення [205].

Отже, проаналізувавши чинне законодавство та теоретичні погляди з питань «справедливості», «справедливості судочинства», «права оскарження судового рішення» можна дійти висновку, що вищі спеціалізовані суди України, не можуть гарантувати забезпечення даних правових засад, оскільки один і той же суд виступає, як першою інстанцією судового розгляду, так і апеляційною інстанцією, що не може гарантувати того факту, що суд знову не прийме аналогічного рішення раніше ухваленого, що варто забезпечити державою шляхом розвитку інституту спеціалізованого судового захисту прав громадян в парадигмі верховенства права.

Усе вищевикладене дозволяє вважати, що:

– чинним законодавством України не закріплено спеціальні принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що нині функціонують на загальних засадах системи побудови судоустрою України (спеціалізація, інстанційність) та окремих принципах здійснення правосуддя (верховенство права, законність, незалежність, об'єктивність, рівність, гласність тощо). Відповідно, систему принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в

Україні варто формувати та вдосконалювати, доповнюючи належними нормами спеціальне законодавство щодо вищих спеціалізованих судів в Україні.

– діяльність вищих спеціалізованих судів України фактично порушує логічність принципу інстанційності, оскільки за своєю природою, інстанційність є внутрішньою, логічною системою повноважень щодо розгляду та вирішення справ на певному етапі судового захисту, відповідно вищі спеціалізовані суди функціонують за принципом «не логічної інстанційності», та наділяються відповідними повноваженнями законодавством, оминаючи регулярну систему судової інстанції.

– однією із головних та невід’ємних правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів України є принцип верховенства права як фундаментальна, комплексна правова доктрина здійснення правосуддя вищими спеціалізованими судами України, які керуються та діють в межах права як виключної можливості.

– за відсутності або часткової відсутності у вищих спеціалізованих судів, наприклад, самостійної нормативно-правової бази або ж за відсутності наявності всіх необхідних ресурсів для забезпечення повноцінного функціонування того чи іншого суду, постає питання про незалежність Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності в процесі здійснення ними правосуддя.

– вищі спеціалізовані суди України, не можуть гарантувати забезпечення даних правових засад, оскільки один і той же суд виступає, як першою інстанцією судового розгляду, так і апеляційною інстанцією, що не може гарантувати того факту, що суд знову не прийме аналогічного рішення раніше ухваленого, що варто забезпечити державою шляхом розвитку інституту спеціалізованого судового захисту прав громадян в парадигмі верховенства права.

Отже, під принципами діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні слід розуміти ідейну систему правових засад, що нормативно

гарантується державою та методологічно формується судами, органами суддівського врядування та іншими суб'єктами публічної адміністрації з метою визначення закономірностей діяльності та функціональної спрямованості вищих спеціалізованих судів, а також динамічного розвитку вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України.

Висновки до першого розділу

1. Розкрито, що принцип спеціалізації є основоположною засадою діяльності вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України, та виражається як необхідність створення та функціонування галузевих судових інституцій (спеціалізованих судів), що в межах встановленої спеціальної юрисдикції розглядають та вирішують особливу категорію справ.

2. Виявлено, що до системи судоустрою України належать вищі спеціалізовані суди як умовно привілейовані судові інституції, наділені владною компетенцією щодо розгляду та вирішення справ у характерних правовідносинах, що пов'язані з корупцією (Вищий антикорупційний суд) та інтелектуальною власністю (Вищий суд з питань інтелектуальної власності).

3. Акцентовано увагу, що вагомою негативною особливістю місця вищих спеціалізованих судів є законодавче не включення їх до системи судоустрою України, адже відповідно до чинного законодавства, де-юре систему судоустрою складають місцеві, апеляційні суди та Верховний суд, а вищі спеціалізовані суди виділяються як додаткові (для розгляду окремих категорій справ), що зумовлює неоднозначність судової системи України.

4. Окремою особливістю правового становища вищих спеціалізованих судів як відокремленої ланки в системі судоустрою України є причина їх формування як ціннісна мета додатково, спеціального та більш повного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у сферах проблемного правового регулювання.

5. Процес наділення адміністративної правосуб'єктності вищих спеціалізованих судів в Україні чітко встановлюється загальним та

спеціальним законодавством, загальні положення полягають у створенні (або ліквідації) вищих спеціалізованих судів виключно прийняттям закону, проект якого подає Президент України з суспільно важливих причин зміни системи судоустрою. Спеціальним законодавством визначається процес надання правосуб'єктності окремому вищому спеціалізованому суду із концепційними положеннями щодо строків створення, порядку наповнення судового корпусу та загального набуття правового статусу.

6. Розкрито, що в Україні діють два спеціалізованих суди (Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності), перший з яких довготривалим процесом був де-факто створений та нині функціонує, однак Вищий суд з питань інтелектуальної власності лише юридично належить до системи судоустрою України, адже і досі не прийнято спеціалізованого закону про ІР-суд та не взагалі не сформовано цю судову інституцію, що показує низький рівень якості проведення судової реформи.

7. Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні нормативно регламентується основним законом про судоустрій та статус суддів, іншими законами щодо порядку здійснення правосуддя та спеціалізованими законами окремих спеціалізованих судів, що більш чітко визначають специфіку правового впливу конкретного спеціалізованого суду в площині набуття індивідуальних ознак. Спеціалізований закон про ІР-суд відсутній в Україні, а закон про антикорупційний суд є зовсім недосконалим, оскільки його норми не мають системного характеру та лиш в загальному визначають правове становище антикорупційного суду, що потребує прийняття змін та доповнень.

8. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів складається з наступних правових, інструментальних та організаційних елементів: принципи діяльності вищих спеціалізованих судів; завдання та функції окремого вищого спеціалізованого суду; адміністративні повноваження окремого вищого спеціалізованого суду; юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів.

9. Чинним законодавством України не закріплено спеціальні принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні, що нині функціонують на загальних засадах системи побудови судоустрою України (спеціалізація, інстанційність) та окремих принципах здійснення правосуддя (верховенство права, законність, незалежність, об'єктивність, рівність, гласність тощо). Відповідно, систему принципів діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні варто формувати та вдосконалювати, доповнюючи належними нормами спеціальне законодавство щодо вищих спеціалізованих судів в Україні.

10. Однією із головних та невід'ємних правових засад діяльності вищих спеціалізованих судів України є принцип верховенства права як фундаментальна, комплексна правова доктрина здійснення правосуддя вищими спеціалізованими судами України, які керуються та діють в межах права як виключної можливості.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Зміст та особливості адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності

Зміст адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначається його завданнями, функціями та адміністративними повноваженнями, які варто розглядати як окремі елементи.

2.1.1. Завдання та функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності

З моменту проголошення незалежності України відбувається перманентний процес реформування системи судоустрою з метою модернізації судової влади. Адже судова влада в умовах сучасної демократії набуває певних особливостей, які пов'язані з тим, що вона має існувати та відбуватися на основі права, точніше, його верховенства, для захисту справедливості, за участю народу (через присяжних), якому вона має слугувати. Зокрема, як визначено у висновку Консультативної ради європейських суддів № 18 (2015) від 16 жовтня 2015 р., який має назву «Судова влада та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії», «судова влада, як одна з трьох гілок влади держави, несе відповідальність перед народом, якому вона служить. Відповідно для судової, як і інших влад держави, пріоритетним завжди повинен бути інтерес суспільства, оскільки це основна цінність...» (п. 40) [239].

В Україні останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості справ щодо вирішення судами спорів, які виникають у сфері авторського права. Як слушно зазначають дослідники проблеми судового

захисту прав та інтересів, зокрема авторських прав, така ситуація пояснюється кількома факторами, по-перше, бажанням заінтересованих осіб активно вирішувати юридичні конфлікти-спори в межах правового поля, по-друге, необхідністю забезпечення вирішення спору примусом з боку держави (в аспекті примусового виконання) [104, с. 160–165].

Ефективність нормативно-правового захисту права інтелектуальної власності залежить від багатьох факторів, головним з яких є наявність досконалого законодавства та дієвих механізмів його застосування, насамперед при захисті прав [181, с. 132-139].

Дослідження питання нормативно-правового аспекту захисту інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції України є важливим і актуальним. Для отримання Україною статусу повноправного члена ЄС необхідно проводити реформи національного законодавства, зокрема й у сфері захисту прав інтелектуальної власності, адже порушення прав завдає великої матеріальної та моральної шкоди фізичним особам (авторам, виконавцям), підприємствам та нашій державі. Це дозволить підняти авторитет країни на міжнародній арені та збільшити обсяги інвестицій в економіку України [144].

Чинна в межах ЄС система захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності повною мірою може бути доступна українському правовласнику, за належної реєстрації свого права на території ЄС. Стратегічне використання активів інтелектуальної власності може істотно підвищити конкурентоздатність підприємств. Підприємства повинні переконатися в тому, що вони готові протистояти наявним проблемам і вжити заходів для використання своєї інтелектуальної власності та можливої її охорони. Подібно до матеріальних активів, активи інтелектуальної власності мають купуватися та зберігатися, враховуватися, оцінюватися, перебувати під пильним контролем і акуратно управлятися, щоб можна було ефективно задіяти їхню вартість [182, с. 102-105].

Вираз «інтелектуальна власність» пов'язують з французьким законодавством кінця XVIII ст., зокрема з теорією природного права, яка отримала свій розвиток у роботах французьких філософів-просвітителів (Вольтера, Дідро, Гельвеція, Гольбаха, Руссо, та ін.). Згідно з цією теорією право творця будь-якого творчого об'єкту є невід'ємним природним правом, яке виникає з самої суті творчої діяльності і існує незалежно від визнання цього права державною владою. 07.01.1791 року у Франції було прийнято патентний закон, у вступі до якого проголошувалося, що будь-яка нова ідея, виголошення та здійснення якої може бути корисним для суспільства, належить тому, хто її створив, а промисловий винахід є власністю його творця. [45].

Вперше термін «інтелектуальна власність» був вжитий у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятій у Стокгольмі 14 липня 1967 року і з того часу саме цей термін почав застосовуватися в міжнародних конвенціях і в законодавстві багатьох країн світу. За визначенням ВОІВ, інтелектуальна власність — це закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художніх галузях [52].

Цікавою є думка, що визначення поняття «інтелектуальна власність», засноване на поєднанні юридичної та економічної складової, відповідно до якого, інтелектуальна власність є «галуззю права, що має справу з корисністю, застосуванням, набуттям, примусом і попередженням зловживань приватними юридичними правами в деяких формах інтелектуальних творінь у промислових, наукових, літературних і артистичних сферах, а також у деяких формах ідентифікації підприємницької діяльності з метою їх економічного використання в конкурентній підприємницькій діяльності, у виробництві, комерції і торгівлі» [292] та узагальнюючим і багатомірним економіко-філософсько-правовим поняттям, яке можна розглядати лише у сукупності різних підходів на перетині наук, оскільки включає в себе достатньо різноманітні за своєю функціональною

належністю об'єкти (об'єкти промислової власності та авторського права, і яке є досить складним, оскільки має прикордонний характер і є надбанням одночасно декількох наук) [191].

З. В. Пічкурова зазначає, що: «...інтелектуальна власність являє собою сукупність відносин щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної діяльності людини в галузі науки, технологій, літературно-мистецької діяльності..., з економічного погляду інтелектуальну власність можна тлумачити як сукупність результатів інтелектуальної діяльності людини, які здатні приносити економічну вигоду, і щодо використання яких виникають відносини володіння та розпорядження» [188, с. 217].

П. Т. Бубенко, В. В. Величко, С. М. Глухарев у своєму навчальному посібнику визначають, що інтелектуальна власність – це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, яка визначена чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється і захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил. Врегульовані законом суспільні відносини стосовно володіння, користування і розпорядження результатами інтелектуальної творчої діяльності складають інститут права інтелектуальної власності [36, с. 215].

На думку Каміла Ідріса, інтелектуальна власність – це термін, що описує ідеї, винаходи, технології, твори мистецтва, які є нематеріальними при їхньому створенні, але потім стають цінностями в матеріальній формі як і кожен інший продукт. Інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої думки для розв'язання технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом сама по собі, а являє собою особливу ідею, що стоїть за цим продуктом, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмітний характер того, як цей продукт названий або описаний [96, с. 372].

Таким чином, інтелектуальна власність є ціннісним предметом правового захисту як сукупний результат творчої, інтелектуальної,

винахідницької та інноваційної діяльності, що формалізується в правові можливості володільця та вглиблюється у правовідносини з державою та суспільством. Одним із видів правового захисту права інтелектуальної власності є юрисдикційний у формі судової діяльності уповноважених державою органів судової влади.

У сучасних умовах загострення економічних конфліктів, економічної кризи та численних змін до чинного законодавства України зростає увага до належного визначення правового регулювання та реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності. Наголошуючи на актуальності нормативно-правового визначення стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності, І. Беззуб вказує, що ефективна, дієздатна система інтелектуальної власності забезпечує та стимулює економічне, соціальне й культурне зростання будь-якої країни. Від того, наскільки вагомим є інтелектуальний потенціал суспільства й рівень його культурного розвитку, залежить в остаточному підсумку й успіх вирішення поставлених перед ним економічних проблем. У свою чергу, наука, культура й техніка можуть вільно розвиватися лише за наявності відповідних умов (включаючи необхідні правові передумови), адекватних наявному стану суспільно-економічних відносин [27].

Водночас належний рівень нормативно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності залежить від дієвості його суб'єктів, які на сьогодні складають досить розгалужену систему. А тому визначення системи суб'єктів реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності в Україні наразі є вельми актуальним та своєчасним. Одним із таких суб'єктів є новостворений ІР-суд (Вищий суд із питань інтелектуальної власності), покликаний здійснювати правосуддя та реалізовувати державну політику у сфері інтелектуальної власності в Україні [51].

Україна є учасницею понад п'ятнадцяти міжнародних конвенцій у сфері інтелектуальної власності, але стан охорони авторського права не є на

належному рівні. Міжнародний Альянс Інтелектуальної Власності опублікував щорічний звіт, в якому Україна і в цьому році продовжує знаходитись в списку держав пріоритетного спостереження, які найчастіше порушують права інтелектуальної власності [283].

Стаття 54 Конституції України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [122].

Справи про захист прав інтелектуальної власності наразі вирішуються в Україні судами, котрі розглядають цивільні, господарські й адміністративні справи, що за відсутності чіткого розмежування юрисдикцій цих судів, насамперед у сфері вирішення спорів за участю органів державної влади, а також, зважаючи на суттєву специфіку, притаманну цій категорії спорів, тенденцію до збільшення їх кількості та внутрішньої різноманітності, зумовлює потребу в удосконаленні інституційного забезпечення судової форми захисту прав інтелектуальної власності [110, с. 39].

Ідея поглиблення спеціалізації судів у спорах з питань інтелектуальної власності активно обговорювалась в Україні протягом останніх декількох років. Вперше створення такого суду передбачалося Законом СРСР «Про винаходи в СРСР» 1991 р., в якому вказувалося на роботу окремого органу з розгляду спорів – Патентного суду СРСР [176]. У зв'язку з розпадом Радянського Союзу на території України цей нормативний акт не набув чинності. Проте у 2001 р. Указом Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» [199] Кабінету Міністрів України було доручено вивчити питання щодо створення спеціалізованого патентного суду. Про необхідність створення спеціалізованого суду з питань

інтелектуальної власності було зазначено у Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності [124].

У вересні 2017 року указом Президента України було утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності, далі Вища кваліфікаційна комісія суддів України оголосила конкурс на зайняття вакантних посад у цьому суді. Конкурс мав на меті відібрати 21 особу, яка буде відповідати всім необхідним критеріям для виконання повноважень судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності [108].

Метою Вищого суду з питань інтелектуальної власності є спеціальний судовий захист права інтелектуальної власності як інструмент загального механізму охорони інтелектуальної власності в суспільстві в парадигмі розвитку інформаційного суспільства.

А. Кодинець слушно зазначає, що розгляд та вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності нерідко вимагає спеціальних професійних знань і практичних навичок, які часто відсутні у суддів, унаслідок цього значна кількість прийнятих рішень переглядаються вищими інстанціями. Не можна не відзначити, що спори у сфері інтелектуальної власності традиційно належать до одних із найбільш складних. Значною мірою ці обставини зумовлюються специфікою таких спорів, судова практика щодо яких характеризується достатньою різноманітністю. Досить часто суддя, який розглядає спір у сфері інтелектуальної власності, змушений поряд із вирішенням суто правових питань (про наявність чи відсутність права, факту правопорушення, розміру заподіяної шкоди тощо) також досліджувати технічні аспекти, що належать до предмета доказування (наприклад, питання схожості конфліктних позначень, використання у виробі відповідача всіх ознак, включених до незалежних пунктів формули винаходу, що охороняється патентом позивача, застосування сукупності суттєвих ознак промислового зразка тощо) [111].

Провідною проблемою функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності є відсутність системного, комплексного та

змістовного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», адже чинне законодавство не містить положень щодо детального регулювання діяльності, визначення правового статусу, функції, завдань, повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Правову основу діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Господарський процесуальний кодекс України та міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Безумовно, основною, невід'ємною, спеціальною функцією Вищого суду з питань інтелектуальної власності є правосуддя як юрисдикційний напрям правового захисту права інтелектуальної власності. Також Вищий суд з питань інтелектуальної власності реалізує додаткові функції, до яких належать, зокрема, захисна (щодо забезпечення реального захисту права інтелектуальної власності).

До важливої загальнодержавної функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності належить економічна як безперервний напрям, пов'язаний із відновленням порушених прав інтелектуальної власності, в наслідок чого державою, через спеціальну судову інституцію, забезпечується стабільний рівень економічної політики та йде безперервний розвиток економіки, що наповнюється результатами інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності також реалізує інноваційну функцію. Адже, останнім часом у зв'язку із зумовленістю соціально-економічного й інтелектуального розвитку суспільства результатами науково-технічного прогресу висловлюється думка щодо виконання державою (через різні інституції) інноваційної функції. Цей напрям діяльності держави охоплює питання створення умов, стимулювання, забезпечення та підтримки діяльності, що має своїм предметом розроблення, поширення та/або запровадження нових розробок чи ідей або ґрунтується чи супроводжується їх використанням, а також охорони та захисту інтересів

суб'єктів такої діяльності. Виникнення та виділення інноваційної функції держави не можна вважати випадковим, оскільки функції держави виникають та розвиваються відповідно до її історичних завдань та цілей, тобто їх зміст, склад та в цілому їхня система зумовлені потребами суспільства у конкретний проміжок часу. На даному етапі цивілізаційного розвитку впровадження досягнень науково-технічного прогресу використання інтелектуального потенціалу набуло значення чинника виробництва поряд із такими традиційними, як капітал, робоча сила та основні фонди. Їхній вплив на визначення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та загальний рівень економічного розвитку держави надають підстави для віднесення більшістю вчених інноваційної функції держави до складових її загальної економічної функції (щоправда, прямо вона так не визначається, а йдеться, як правило, про діяльність держави зі створення умов та підтримки впровадження наукових розробок, запровадження та діяльності високотехнологічних виробництв у рамках її економічної функції [23, с. 128–137; 154, с. 204].

Відповідно, Вищий суд з питань інтелектуальної власності делегований державою на здійснення інноваційної функції шляхом створення захисних умов для стимулювання інноваційної, наукової, винахідницької діяльності через формування судового бар'єру до порушення права інтелектуальної власності.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності у відповідності до своїх повноважень, а саме він аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд [205] виконує прецедентну функцію щодо формування єдності судової практики у спорах, пов'язаних з правом інтелектуальної власності.

Тому, до додаткових функцій Вищого суду з питань інтелектуальної власності належать: 1) захисна; 2) економічна; 3) інноваційна; 4) прецедентна.

Відносно завдань Вищого суду з питань інтелектуальної власності, то до них належать: 1) здійснення спеціального розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із правом інтелектуальної власності; 2) захист права інтелектуальної власності та інноваційної, винахідницької, творчої діяльності як ціннісного об'єкта правовідносин; 3) забезпечення державної політики захисту права інтелектуальної власності; 4) підтримка економічної стабільності держави в секторі наповнень від результатів інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб; 5) координація із органами державної влади щодо розвитку права інтелектуальної власності та судовою владою щодо захисту такого права; 6) виконання інших завдань, що пов'язані із розвитком права інтелектуальної власності та його захистом.

Загалом, усе вищевикладене дозволяє узагальнити:

– інтелектуальна власність є ціннісним предметом правового захисту як сукупний результат творчої, інтелектуальної, винахідницької та інноваційної діяльності, що формалізується в правові можливості володільця та вглиблюється у правовідносини з державою та суспільством. Одним із видів правового захисту права інтелектуальної власності є юрисдикційний у формі судової діяльності уповноважених державою органів судової влади.

– метою Вищого суду з питань інтелектуальної власності є спеціальний судовий захист права інтелектуальної власності як інструмент загального механізму охорони інтелектуальної власності в суспільстві в парадигмі розвитку інформаційного суспільства.

– провідною проблемою функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності є відсутність системного, комплексного та змістовного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», адже чинне законодавство не містить положень щодо детального регулювання діяльності, визначення правового статусу, функції, завдань, повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Правову основу діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності становлять Конституція України, Закон України «Про судоустрій і

статус суддів», Господарський процесуальний кодекс України та міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

– основною, невід'ємною, спеціальною функцією Вищого суду з питань інтелектуальної власності є правосуддя як юрисдикційний напрям правового захисту права інтелектуальної власності. Також Вищий суд з питань інтелектуальної власності реалізує додаткові функції, до яких належать: 1) захисна (щодо забезпечення реального захисту права інтелектуальної власності); 2) економічна (відновлення порушених прав інтелектуальної власності забезпечувати стабільний рівень економічної політики держави в цілому); 3) інноваційна (створення умов для стимулювання інноваційної, наукової, винахідницької діяльності шляхом формування бар'єру до порушення права інтелектуальної власності); 4) прецедентна (формування єдності судової практики у спорах, пов'язаних з правом інтелектуальної власності).

– до важливої загальнодержавної функції Вищого суду з питань інтелектуальної власності належить економічна як безперервний напрям, пов'язаний із відновленням порушених прав інтелектуальної власності, в наслідок чого державою, через спеціальну судову інституцію, забезпечується стабільний рівень економічної політики та йде безперервний розвиток економіки, що наповнюється результатами інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб. Вищий суд з питань інтелектуальної власності делегований державою на здійснення інноваційної функції шляхом створення захисних умов для стимулювання інноваційної, наукової, винахідницької діяльності через формування судового бар'єру до порушення права інтелектуальної власності.

– відносно завдань Вищого суду з питань інтелектуальної власності, то до них належать: 1) здійснення спеціального розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із правом інтелектуальної власності; 2) захист права інтелектуальної власності та інноваційної, винахідницької, творчої діяльності як ціннісного об'єкта правовідносин; 3) забезпечення державної політики

захисту права інтелектуальної власності; 4) підтримка економічної стабільності держави в секторі наповнень від результатів інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб; 5) координація із органами державної влади щодо розвитку права інтелектуальної власності та судовою владою щодо захисту такого права; 6) виконання інших завдань, що пов'язані із розвитком права інтелектуальної власності та його захистом.

2.1.2. Адміністративні повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності

Актуальність вивчення судової влади пов'язана з необхідністю побудови громадянського суспільства і держави, в яких право і закон виступають домінуючими регуляторами суспільних відносин. Особливе значення у даному контексті, має формування незалежної судової влади. Незалежність і справедливість судової влади, її правовий статус в історії культури були довгий час тим ідеалом, про який говорили мислителі, починаючи від Конфуція і Платона. Численні судові реформи повинні були підняти суду на рівень гаранта законності та справедливості, зробити його неупередженим, незалежним від волі чиновників, капіталу і власності, політичних ідей, присвоїти йому статус влади. За задумом реформаторів судова влада має бути у держави таким же регулятивом, як совість у людини. Однак, існуючий стан судової влади в Україні свідчить про зворотне. Судова система не стала автономною, її межі все ще недосконалі. Будь-яке соціальне явище як породження суспільства вбирає в себе суспільне і в той же час індивідуальне, оскільки воно творіння не лише суспільства в цілому, але й окремих індивідів, що проходить через їхню свідомість. Влада виникла не на певному етапі людської історії, а разом із самою людиною. Поза суспільства соціальні явища, і зокрема влада, не існують. Остання – продукт діяльності нашої свідомості. Поява багатьох соціальних явищ зумовлена не тільки об'єктивною необхідністю, але і біопсихосоціальною природою людини [174].

Діяльність, пов'язана із здійсненням судом своїх функцій носить цілеспрямований характер, мета якої – захист прав і свобод громадян, конституційного ладу, вирішення соціальних конфліктів. Як і будь-яка інша форма діяльності, судова діяльність включає поділ функцій її суб'єктів і заснована на спілкуванні. Основою взаємодії судової системи є судово-владні відносини. Зміст судово-владних відносин визначається верховенством закону і права. В основі змісту судово-владних відносин лежить діяльність з приводу вирішення соціальних конфліктів на основі норм права, які значною мірою обумовлені економічними, соціальними, політичними і духовними моментами розвитку суспільства. Судово-владні відносини носять об'єктивно-суб'єктивний характер. Об'єктивний характер виявляється в тому, що сама система зв'язків суб'єктів судової діяльності, з умовами цієї діяльності, з професією, владою об'єктивна. Цим визначається і місце судової влади в суспільній системі: а саме верховенство, владні повноваження, монополізм на даний вид діяльності (судової влади немає альтернативи в цивілізованій державі). У суб'єктивних відносинах відбивається відповідність особистісних якостей суб'єкта, до займаної ним посади судді, а також, якою мірою задоволений суддя своєю соціально-професійним становищем. Суб'єктивне ставлення судді як фахівця в галузі судочинства і права до своєї посади впливає на характер виконання своїх службових обов'язків і ефективність діяльності суду [243].

Особливості сутності судової діяльності формується на основі змісту конкретних повноважень судів системи судоустрою. Відповідно до Академічного тлумачного словнику, під терміном «зміст» слід розуміти те, про що говориться, розповідається де-небудь, те, що описується. Суть, внутрішня особливість чого-небудь. Певні властивості, характерні риси, які відрізняють дане явище, предмет від подібних явищ, предметів [30]. Як правило, під терміном «зміст» в науці часто розуміють сукупність прав та обов'язків відповідного суб'єкта у конкретних правовідносинах. Схожою є думка Н. Оніщенка, який під змістом правового статусу, визначає систему

законодавчо встановлених і гарантованих державою прав та обов'язків, законних інтересів та свобод суб'єкта суспільних відносин [90, с. 366].

Тобто, загальні особливості судово-владних правовідносин в державі є основою функціонування судової гілки влади та визначається на основі змісту конкретних повноважень судів системи судоустрою як сукупності прав та обов'язків відповідного суду. Спеціальні особливості судово-владних правовідносин, які пов'язані із функціонуванням вищого спеціалізованого суду визначаються змістом правового становища такого суду, основну нормативно-інструментальну складову якого становить повноваження.

Досліджуючи зміст та особливості адміністративно-правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності, варто згадати, що таке адміністративно-правовий статус вищого спеціалізованого суду. Як ми уже раніше зазначили, адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні – це право-функціональне становище спеціальних судів системи судоустрою (вищих спеціалізованих судів), що визначається правовими, інструментальними та організаційними елементами.

М. Коваль вказує, Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядатиме справи у спорах стосовно прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки, комерційні найменування, справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, подовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, справи про визнання торговельних марок добре відомими, у спорах щодо прав автора та суміжних прав, щодо укладення, зміни, розірвання та виконання договорів на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а також здійснюватиме правосуддя у спорах, що виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції щодо неправомірного використання позначень або товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробів, збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, оскарження рішень Антимонопольного комітету із зазначених питань [111].

Повноваженнями Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідно до статті 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», як вищого спеціалізованого суду є: 1) здійснення правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах та в порядку, визначених процесуальним законом; 2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд; 3) здійснює інші повноваження, визначені законом [205].

ГПК України до справ, які розглядає Вищий суд з питань інтелектуальної власності відносить [73]: 1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; 2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; 3) справи про визнання торговельної марки добре відомою; 4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами; 5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії; 6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань [73].

Отже, на наш погляд, повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності слід поділити на: 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя щодо спорів, що пов'язані з правом

інтелектуальної власності; формування єдності судової практики); 2) адміністративні (мають супроводжуючий характер та спрямовані на забезпечення умов для здійснення правосуддя). Модель реалізації спеціально-судових повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначається процесуальними особливостями розгляду та вирішення справ, які віднесено до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Окремо в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а саме в статті 34 розкриваються повноваження Голови вищого спеціалізованого суду. Якими відповідно є [205]: 1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями; 2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду; 3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ; 5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; 6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду; 7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства; 8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їхнього професійного рівня; 9) здійснює інші повноваження, визначені законом [205].

Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення - заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду - суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді. В свою чергу, заступник голови вищого спеціалізованого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду. [205].

В цілому, можна визначити, що до адміністративних повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності належить:

- правове, організаційне, фінансове, методологічне забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності;
- інформаційна, аналітична та технологічна діяльність щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду;
- надання Вищим судом з питань інтелектуальної власності адміністративних послуг;
- здійснення внутрішньо-організаційного адміністрування кадрової діяльності;
- взаємодія з органами державної влади, судового врядування, судового самоврядування, внутрішня взаємодія з іншими судами системи судоустрою;
- інформаційна взаємодія з Національним органом інтелектуальної власності з метою розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності;
- проведення внутрішнього аудиту;
- просвітницька діяльність щодо підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства в контексті захисту права інтелектуальної власності;
- міжнародне співробітництво щодо розширення можливостей судового захисту права інтелектуальної власності.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, виключно в порядку передбаченому нормами Господарського процесуального кодексу України, дане положення закріплене в статті 3 ГПК України [73]. При цьому розгляд справ у цьому суді матиме деякі особливості. По-перше, учасниками процесу можуть бути не лише суб'єкти підприємницької діяльності, як того вимагає господарський процес, але й фізичні особи. По-друге, органи державної влади та місцевого самоврядування братимуть участь у справах про визнання недійсними актів, які порушують права інтелектуальної власності, які видані зазначеними органами. По-третє, справи в суді розглядатиме колегія у складі 3-х суддів [48].

Також ГПК України визначає, як Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, які віднесені до його компетенції. Так, відповідно до статті 24 ГПК України Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, як суд першої інстанції [73]. Передбачено, що перегляд судових рішень, прийнятих Вищим судом, здійснюватиме Апеляційна палата цього ж Вищого суду. Тобто по суті можна говорити про те, що Вищий суд переглядатиме свої ж рішення. Наскільки така модель буде ефективною, складно сказати, особливо з огляду на неідеальну модель правосуддя в Україні [48].

На наш погляд, можна сформулювати такі особливості розгляду справ Вищим судом з питань інтелектуальної власності: 1) справи розглядаються та вирішуються в порядку господарського судочинства; 2) стороною справи може бути як юридична, так і фізична особа; 3) справи розглядаються колегіально; 4) предметом справи є право інтелектуальної власності; 5) спір по справі виникає з відносин правової охорони права інтелектуальної власності; 6) справи розглядаються за єдиним територіальним знаходженням Вищого суду з питань інтелектуальної власності; 6) метою вирішення справи є прийняття законного, об'єктивного та справедливого судового рішення, яким буде захищено та відновлено право інтелектуальної власності.

Однією з проблем, що теоретично виникне з формуванням вищого спеціалізованого суду, як вважають деякі науковці, буде його територіальна віддаленість для більшості пересічних громадян, адже з дня функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності розгляд усіх цих спорів зосереджуватиметься у місті Києві. Безперечно, що для осіб з віддалених населених пунктів це буде додатковою перешкодою для доступу до правосуддя, в тому числі й фінансовою [232]. Однак, на наш погляд, цю проблему можна вирішити шляхом розвитку електронного судочинства.

Також проблемним питанням, як вважають правники є вимоги до судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності закріплені в частині 1 статті 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Відтак, суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) має досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката щодо здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше п'ять років; 4) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог зазначених вище щонайменше п'ять років [205]. Поряд з цим варто зазначити, що законодавець розуміє під вимогами до кандидатів на посаду судді. Так, відповідно до статті 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою [205].

Однак, на наш погляд, єдиним проблемним питанням, що потребує додаткового роз'яснення є підтвердження практики представництва в суді у справах, що пов'язані із правом інтелектуальної власності, але ці питання належать до відання органів суддівського врядування, якими здійснюється наповнення суддівського корпусу і вимагають офіційного роз'яснення цими суб'єктами.

Закономірно, що після початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності виникатиме ще чимало дискусійних питань, але попри всі недоліки правового поля у цій сфері, експерти сходяться на тому, що створення такого спеціалізованого суду – однозначно позитивний і серйозний крок до належного захисту прав інтелектуальної власності та підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного ринку [232].

Так, за словами голови Б. Львова, завдяки особливостям спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності забезпечуватиметься оперативність, економність та гнучкість процедури розгляду справ. Будь-яка спеціалізація виступає запорукою якості та ефективності роботи, а в судах – ще й додатковою гарантією професійного правосуддя. Підхід, що концентруватиме в одному суді справи з інтелектуальної власності, дасть змогу покращити якість правосуддя, підвищить ефективність захисту майнових прав суб'єктів правовідносин у цій сфері, забезпечить єдність судової практики. Скорочуватися мають і строки розгляду справ, оскільки мінімізуються випадки зупинення проваджень через розгляд іншими судами взаємопов'язаних справ. Все це, у свою чергу, сприятиме покращенню інвестиційної привабливості України. Звичайно, будуть певні складності щодо територіальної доступності та кадрового забезпечення цього суду, проте пріоритет у будь-якому разі має залишатися за якістю [232].

Взагалі, тільки після відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України можна буде вести мову про реалізацію ідеї створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності. На сьогодні Україна перебуває на

завершальному етапі формування національного інституційного забезпечення сфери інтелектуальної власності, що базується на міжнародних нормах та стандартах. Створення такого спеціалізованого суду – однозначно позитивний і серйозний крок до належного захисту прав інтелектуальної власності та підвищення інвестиційної привабливості України. У свою чергу, ефективна та дієздатна система інтелектуальної власності забезпечує та стимулює економічне, соціальне й культурне зростання будь-якої країни. Оскільки Вища кваліфікаційна комісія суддів України не працює вже тривалий час, були паралізовані численні процедури, які впливають на якість та швидкість роботи судової системи загалом. Зокрема, зупинені усі конкурсні процедури на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати, оголошені у 2017 та 2018 роках. Слід нагадати, що для вирішення проблем, зумовлених дефіцитом кадрів в українських судах, Президентом України Володимиром Зеленським внесений до Верховної Ради України як невідкладний проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування» від 22 червня 2020 року (№ 3711). Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) надала схвальний висновок щодо законопроекту № 3711, зазначивши, зокрема, про те, що цей проект закону спрямований на швидке формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України задля продовження кар'єрних процедур суддів, серед яких і конкурс на зайняття вакантних посад суддів Вищого суду з питань інтелектуальної власності та його Апеляційної палати. Запропоновані законопроектом № 3711 зміни заслуговують на підтримку Парламенту та дадуть змогу запустити процес добору, кваліфікаційного оцінювання суддів та вирішити інші питання суддівської кар'єри. На цьому також наголошувала Вища рада правосуддя у своєму консультативному висновку до вказаного законопроекту. Вища рада правосуддя як конституційний орган державної влади та суддівського врядування в межах

повноважень відповідно до чинного законодавства готова сприяти конкурсним процедурам з метою створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності [50].

Тобто, ідея створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідає міжнародним стандартам та позитивно вплине на розвиток права інтелектуальної власності, однак, початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності залежить від процедури конкурсного добору суддів, що нині в Україні не здійснюється через заблоковану Вищу кваліфікаційну комісію суддів, що варто негайно врегулювати задля збалансування оптимального навантаження на всю судову систему.

Усе вищевикладене дозволяє узагальнити:

– загальні особливості судово-владних правовідносин в державі є основою функціонування судової гілки влади та визначається на основі змісту конкретних повноважень судів системи судоустрою як сукупності прав та обов'язків відповідного суду. Спеціальні особливості судово-владних правовідносин, які пов'язані із функціонуванням Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначаються змістом правового становища такого суду, основну нормативно-інструментальну складову якого становить повноваження.

– повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності слід поділити на: 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя щодо спорів, що пов'язані з правом інтелектуальної власності; формування єдності судової практики); 2) адміністративні (мають супроводжуючий характер та спрямовані на забезпечення умов для здійснення правосуддя). Модель реалізації спеціально-судових повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначається процесуальними особливостями розгляду та вирішення справ, які віднесено до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

– до адміністративних повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності належить: – правове, організаційне, фінансове,

методологічне забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності; – інформаційна, аналітична та технологічна діяльність щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду; – надання Вищим судом з питань інтелектуальної власності адміністративних послуг; – здійснення внутрішньо-організаційного адміністрування кадрової діяльності; – взаємодія з органами державної влади, судового врядування, судового самоврядування, внутрішня взаємодія з іншими судами системи судоустрою; – інформаційна взаємодія з Національним органом інтелектуальної власності з метою розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності; – проведення внутрішнього аудиту; – просвітницька діяльність щодо підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства в контексті захисту права інтелектуальної власності; – міжнародне співробітництво щодо розширення можливостей судового захисту права інтелектуальної власності.

– існують такі особливості розгляду справ Вищим судом з питань інтелектуальної власності: 1) справи розглядаються та вирішуються в порядку господарського судочинства; 2) стороною справи може бути як юридична, так і фізична особа; 3) справи розглядаються колегіально; 4) предметом справи є право інтелектуальної власності; 5) спір по справі виникає з відносин правової охорони права інтелектуальної власності; 6) справи розглядаються за єдиним територіальним знаходженням Вищого суду з питань інтелектуальної власності; 6) метою вирішення справи є прийняття законного, об'єктивного та справедливого судового рішення, яким буде захищено та відновлено право інтелектуальної власності.

– ідея створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідає міжнародним стандартам та позитивно вплине на розвиток права інтелектуальної власності, однак, початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності залежить від процедури конкурсного добору суддів, що нині в Україні не здійснюється через заблоковану Вищу

кваліфікаційну комісію суддів, що варто негайно врегулювати задля збалансування оптимального навантаження на всю судову систему.

2.2. Зміст та особливості адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду

Специфіка змісту адміністративно-правового статусу Вищого антикорупційного суду розкривається через його завдання, функції та адміністративні повноваження, які варто розглядати як окремі елементи.

2.2.1. Завдання та функції Вищого антикорупційного суду

Пріоритет прав і свобод громадян як провідний напрямок діяльності держави визначає нагальну потребу формування дієвих гарантій їх забезпечення і захисту як невід'ємної складової демократичних перетворень, що об'єктивно передбачає активну діяльність щодо запобігання і протидії корупції. Незмінною є активна позиція ООН щодо протидії корупції, зокрема, до стратегічних напрямків запобігання організованій злочинності віднесено вивчення проблем боротьби з корупцією (відповідно до прийнятих ООН «Керівних принципів для запобігання організованій злочинності і боротьби з нею»), здійснюється активна підтримка забезпечення функціонування Вищого антикорупційного суду [56, с. 13].

Корупція виступає «зворотною» стороною якісного суспільного розвитку, і тому має місце у кожній державі. Проте її обсяг та дієвість функціонування державних інституцій щодо запобігання і протидії корупції свідчать про спроможність держави виконувати своє соціальне призначення – бути гарантом і захисником громадян [56, с. 13].

Дійсно, однією з найбільш поширених проблем в Україні на сьогоднішній день є корупція. Це явище набуло надто широкого поширення та проникло в усі сфери життєдіяльності суспільства, а згідно статистичних даних провідних міжнародних організацій, Україна належить до числа найбільш корумпованих країн Європи. Безумовно, це має негативний вплив

на економічну і політичну ситуацію в країні та рівень життя населення. Проблемі боротьби з корупцією присвячено ряд реформ, проведених керівництвом країни, присвячено велику кількість наукових праць. Однак, незважаючи на активні методи боротьби з корупцією та її всебічне дослідження, сьогодні ми не можемо говорити про успішні кроки на шляху подолання цього явища [209, с. 103].

Якщо основним завданнями законодавчої влади є прийняття законів, виконавчої – організація виконання законів, то безумовно основним завданням судової влади є розв’язання правових конфліктів, які виникають під час прийняття та виконання законів, тобто здійснення функції правосуддя. Сьогодні правосуддя визнається одним із видів державної діяльності. З урахуванням цих обставин науковці починають порівнювати функції судової влади із функціями держави, оскільки правосуддя, як і будь-який інший вид державної діяльності є здійснення функцій держави. Незважаючи на те, що суд незалежний навіть від держави, він є структурною частиною її владного механізму. Разом із тим функції судової влади не пов’язуються лише з одним поняттям правосуддя як засобом реалізації судової влади, оскільки в межах правосуддя суд має велику кількість процесуальних функцій, яким передують організаційно-правова його функція [76].

Зміст будь-якої складової судової влади, виражається у її функціях, а отже пропонуємо спершу визначити такі поняття, як «функція», «завдання», а також класифікувати основні функції та завдання судової влади в Україні, зокрема функції та завдання Вищого антикорупційного суду.

Поняття «функція» походить від латинського function (відправлення, діяльність), що означає роль, яку певний соціальний інститут виконує відносно потреб суспільної системи, залежність, яка простежується між різними соціальними процесами [246, с.751].

Відповідно до Академічного тлумачного словнику «функція» – це явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і

змінюється відповідно до його змін або ж робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось [30].

Досить часто під функцією розуміють напрям діяльності як узагальнюючу характеристику сутності завдань і цілей діяльності кого – небудь, або призначення чого-небудь [7, с.17, 12, с.47].

Так, застосування категорії «функція» у філософії права здебільшого відбувається із зазначенням положень про поєднання трьох основних її аспектів: діяльнісного (специфічний спосіб взаємодії з навколишнім світом), сутнісного (розкриття іманентних властивостей та природи системи) та цільового (призначення даної системи в контексті збереження та розвитку системи вищого порядку) [11, с. 43].

Що ж стосується соціологічної дефініції поняття «функція», варто зауважити, що в цій науковій сфері його визначають як роль, яку виконує певний соціальний інститут або приватний соціальний процес відносно потреб суспільної системи більш високого рівня організації чи інтересів складових її класів та соціальних груп [147, с. 68].

На сьогоднішній день немає єдиної чітко визначеної позиції науковців стосовно функцій органів державної влади. Наприклад, Л. Л. Бачило вважає, що «функції» є складовим елементом компетенції і визначають, що робить орган, які функції в результаті його діяльності набувають рівня правового явища [26, с.212].

На думку С. В. Глущенко, поняття «функція» використовується для характеристики певного кола діяльності, що виконується яким-небудь органом чи особою. Водночас цим поняттям оперують для позначення зовнішнього прояву властивостей якого-небудь предмета у певній системі відносин. У такому сенсі функції вищих спеціалізованих судів залежать від місця й ролі кожного з них як у системі судової влади, так і держави [60].

Чинне законодавство не лише не передбачає класифікацію функцій Вищого антикорупційного суду, але й не містить їх взагалі. Наразі функції судової влади запропоновано класифікувати за такими критеріями: – «за

суб'єктами здійснення правосуддя»: функції різних ланок судової системи; – «за об'єктами правосуддя»: цивільне правосуддя, господарське правосуддя, адміністративне правосуддя, кримінальне правосуддя; – «за способами забезпечення правосуддя»: правозастосовна функція, нормотворча функція, правозахисна функція, представницька функція та функції організаційного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного та соціального забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції; – «за формою здійснення судочинства»: функція кримінального судочинства, функція цивільного судочинства, функція спеціалізованого судочинства; – «за терміном (часом) здійснення функцій»: постійні та тимчасові функції; – «за територією здійснення функцій»: загальнодержавні та місцеві функції [101, с. 28].

Вчений В. В. Молдован звертає увагу на такі функції судових органів: здійснення правосуддя; конституційний контроль; контроль за дотриманням законності й обґрунтованості рішень і дій державних органів та посадових осіб; формування органів суддівського самоврядування; роз'яснення судам загальної юрисдикції актів застосування законодавства; утворення державної судової адміністрації [238, с. 13].

Дещо іншу класифікацію функцій судових органів пропонує теоретик В. В. Городовенко, який виокремлює соціальні (правозахисна, правозастосовна, регулятивна, правовстановча, компенсаційна, виховна, превентивна, правотворча (нормотворча), інформаційна, тлумачення права, законодавчої ініціативи), організаційні (судовий нагляд, узагальнення судової практики, участь в організаційному забезпеченні судової влади, участь у кадровому забезпеченні судової влади) та процесуальні функції (правосуддя, судовий контроль, встановлення фактів, які мають юридичне значення) [70, с. 75–76].

Р.В. Ігонін у свою чергу відстоює позицію щодо розмежування функцій суду на дві групи. До першої групи вчений відносить відправлення правосуддя, судовий контроль і судове забезпечення. Другу групу, на його думку, становлять представницька, установча, адміністративно-

організаційна, кадрова, аналізу й узагальнення судової статистики, узагальнення судової практики та надання роз'яснень з питань застосування законодавства, інформаційна, скликання пленумів вищого спеціалізованого суду або Пленуму Верховного Суду України, а також надання судам нижчого рівня вищими спеціалізованими судами методичної допомоги в застосуванні законодавства [95, с. 167–169].

Провівши аналіз, можна зробити висновок, що функції Вищого антикорупційного суду – це зовнішній процес реалізації завдань та адміністративних повноважень, що відображається напрямком діяльності Вищого антикорупційного суду, його сталим та мінливим відношенням з органами державної влади, судами системою судоустрою, суспільством як єдиним зв'язком в парадигмі безперервного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

Основною функцією Вищого антикорупційного суду є функція правосуддя як функціонально-юрисдикційний напрям діяльності суду щодо розгляду та вирішення окремих справ, на які поширюється його юрисдикція. Окрім того, до похідних функцій Вищого антикорупційного суду належать:

- 1) антикорупційна (забезпечення дотримання антикорупційної політики шляхом формування балансу між антикорупційною діяльністю та захистом прав, свобод та законних інтересів в судовому порядку);
- 2) правозахисна (безперервний захист прав, свобод та законних інтересів осіб в суспільстві);
- 3) контрольно-наглядова (судовий контроль);
- 4) функція адміністрування (внутрішньо-організаційне, кадрове, інформаційне, організаційно-технічне забезпечення).

Далі потрібно розглянути наступну правову категорію, а саме завдання, які покладені на Вищого антикорупційного суду. Так, відповідно до Академічного тлумачного словника під «завданням» розуміють - наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи або ж мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити [30].

В. Сердюк вважає, що завдання і функції судової влади - це поняття, що співвідносяться, є взаємозалежними, але не збігаються; їх не можна ані протиставляти, ані ототожнювати. У завданнях судової влади визначається, концентрується і переломлюється вплив економіки і державної політики, удосконалення і розвиток функцій державних органів. Погляд на судову владу, як на систему судових органів України, закономірно призводить до необґрунтованого ототожнення функцій і форм діяльності судових органів з функціями і формами реалізації судової влади [222, с. 183].

В. О. Рязановський, підтримував позицію, відповідно до якої завдання суду полягає у встановленні права, а за необхідності – його захисті та реальному здійсненні. Шляхом визначення основних елементів процедури вирішення спорів автор стверджував про збіг не тільки завдання та мети процесу, але і його юридичної природи (конструкції), а також основних принципів судового устрою і судочинства. Так, учений висловив думку, що право на позов має однакову правову природу, однаковими є й завдання суду – встановлення права, його реалізація і захист [215, с. 31].

Загалом, завдання Вищого антикорупційного суду – це соціально-інституційне призначення вищої судової інституції, що створена в системі судоустрою України задля розгляду та вирішення спеціальних категорій справ, що мають важливе істотне значення для захисту прав, свобод та законних інтересів осіб та суспільства в цілому.

Що стосується питання «завдань суду», то відповідно до статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [195]. Тобто законодавець узагальнив завдання для всіх судів, що функціонують на території України, незалежно від інстанції.

Завдання ж Вищого антикорупційного суду формуються та закріплені в статті 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». Отже, законодавець вказує, що завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [205].

Оскільки одним із основоположних завдань Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, то відповідно в своїй діяльності під час здійснення правосуддя, Вищий антикорупційний суд повинен опиратися і на завдання, що закріплені в нормах Кримінального процесуального кодексу України, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [131].

Вважаємо за необхідне назвати корупційні і пов'язані із ними кримінальні правопорушення. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» термін «корупція» трактується, як використання особою, зазначеною у частині 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [197].

Сучасне існування корупції як явища є історично обумовленим і цілком закономірним. Тисячоліттями у світі корупційні дії або заохочувалися, або заборонялися. Це здійснювалося в різний спосіб, різними уповноваженими суб'єктами та із застосуванням того інструментарію, який відповідав тодішнім потребам. Будь-які корупційні прояви, з філософської точки зору, це насамперед національна хвороба, яка при контакті у транскордонних справах з іншими країнами відкрито наражає опонентів на небезпеку, адже створюється підґрунтя для масового зараження – становлення корупції як транснаціонального негативного соціально-правового явища, боротьба з яким триває тисячоліттями [194, с. 13–14].

За роки незалежності України корупція як феномен змінював свої концептуальні властивості, зокрема й законодавче визначення поняття «корупція» деформувалося й стало ширшим. Наразі термін «корупція» в законодавчому розумінні використовується у значенні: а) протиправних дій уповноваженого суб'єкта з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи своїх близьких, де є місце примусу інших осіб до вчинення якоїсь дії; б) самостійне неправомірне використання свого службового становища для отримання певних благ як для себе, так і на користь зацікавлених осіб; в) дії,

спрямовані на схилення уповноваженої особи до неправомірного використання своїх службових можливостей [194, с. 13–14].

Під корупцією В. Гедульянов розуміє соціальне явище негативного характеру, а категорія, що позначає таке явище, є узагальнюючою, що дозволяє охопити наступні ідентифікуючі ознаки корупції: - мета – задоволення особистого, групового чи корпоративного інтересу всупереч інтересам держави, суспільства; - зв'язок із публічно-владною діяльністю; - суб'єктом може бути одна або декілька осіб; - корупційні діяння можуть вчинятись не тільки у сфері службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а й у приватному секторі, однак найбільш небезпечні наслідки таких діянь мають місце у разі їх вчинення у сфері службової діяльності із використанням владних повноважень; - матеріальний характер корупційних діянь; - девіантний характер поведінки суб'єктів; - аморальність поведінки особи, яка вчиняє або бере участь у вчиненні корупційного діяння [56, с. 27–27].

В свою чергу, А. Приходько вважає, що корупція є негативним феноменом, що масово пронизує всі сфери громадського й державного секторів значної кількості держав у всьому світу. В глобальному сенсі корупція як транснаціональне негативне соціально-правове явище – це, по-перше, різновид поведінки осіб, що мають особливий статус (зокрема у сфері прийняття окремих рішень, які мають правові наслідки), коли інтереси таких осіб займають привілейоване становище у порівнянні з суспільними чи державними; по-друге – це спаплюжена ідеологія суспільства, яка дозволяє всупереч нормам закону вчиняти, допускати вчинення чи заохочувати неетичну й протиправну поведінку уповноважених осіб [194, с. 26].

Отже, корупція є негативним феноменом суспільства та полягає у вчиненні протиправних, корисних, суспільно-негативних дій задля отримання матеріальних благ, неправомірної вигоди або привілейованого службового становища, що в умовах функціонування правової держави

підлягає запобіганню та протидії системою публічних суб'єктів, а також судовому захисту в разі настання негативних наслідків від таких діянь.

Розкриваючи питання правового статусу Вищого антикорупційного суду варто визначити його роль в системі суб'єктів протидії корупції. С. Шатрава виділив три групи суб'єктів в цій сфері: 1) суб'єкти із загальними повноваженнями; 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями; 3) суб'єкти з повноваженнями учасника антикорупційних заходів [258, с. 223]. В той же час вчений не обмежується вказаним підходом і пропонує наступну класифікацію суб'єктів запобігання корупції: а) за функціональним призначенням (суб'єкти формування антикорупційної політики та суб'єкти її реалізації); б) за порядком утворення (державні органи та громадські інститути); в) за колом повноважень (органи, які наділені нормотворчими повноваженнями; моніторинговими; превентивними, юрисдикційними, оперативно-розшуковими, досудового розслідування, здійснення правосуддя тощо); г) спеціально створені суб'єкти для запобігання корупції та ті, до функціональних обов'язків яких запобігання корупції не входить, але вони здійснюють його поряд із здійсненням основних своїх функцій [257, с. 85, 101].

На прикладі конкретних публічних суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції в Україні А. Приходько розкрито особливості їхньої адміністративної діяльності, де виявлено наступне: 1) адміністративна діяльність НАБУ в аналізованій нами сфері – це оперативно-розшукові, досудові, забезпечувальні, інформаційно-аналітичні, комунікаційні дії його працівників, спрямовані на протидію кримінальним корупційним правопорушенням та вжиття заходів щодо запобігання вчиненню нових. Об'єктивний вияв зазначених дій здебільшого представлений у формі прийняття індивідуальних адміністративних актів, вчинення інших юридично значущих дій, зокрема, матеріально-технічних операцій. Задля зазначеного використовуються всі класичні методи адміністративної діяльності публічної адміністрації, однак ключовими слід вважати примусові й контрольно-

наглядів; 2) адміністративна діяльність САП об'єктивована у вигляді обвинувальних, представницьких, захисних, наглядових, контрольних і координаційних дій прокурорів, мета вчинення яких варіюється залежно від потреб регульовного процесу: від забезпечення відбуття покарання суб'єктами корупційних правопорушень до забезпечення законності судового розгляду відповідних справ; 3) адміністративна діяльність НАЗК представлена у вигляді активних дій здебільшого превентивного характеру, не пов'язана з жорсткими репресивними методами й передбачає поєднання індивідуалізованого й нормативно-правового впливу на загал суспільних відносин у сфері антикорупційної політики держави. Це особливий суб'єкт, який, за міжнародними стандартами діяльності, відповідає меті й повноваженням, що на нього покладені, однак їхня фактична реалізація вимагає покращення. Відповідно, в діяльності НАЗК, окрім превенції, повинна мати місце й репресія, щонайменше, в аспекті моніторингу способу життя та перевірки е-деклараций суб'єктів декларування; 4) адміністративна діяльність АРМА є спеціалізованою та передбачає вчинення її працівниками оперативно-розшукових, досудових, післясудових, інформаційно-аналітичних, статистичних, комунікаційних й інших дій, спрямованих на відстежування, моніторинг, протидію незаконному обертю грошових актів; 5) адміністративна діяльність ДБР є подібною до діяльності НАБУ, однак має свої особливості. Зокрема, в частині підслідності справ, до яких належать не тільки корупційні дії високопосадовців, а й усі кримінальні правопорушення [194, с. 19]. При цьому, до системи публічних суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції в Україні не вніс антикорупційний суд.

Таку ж позицію має В. Гедульянов, який вважає, що систематизація суб'єктів запобігання корупції може бути здійснена на засадах розподілу правових вимог антикорупційної спрямованості: - щодо суб'єктів первинної антикорупційної превенції – дотримуватись встановлених правообмежень, заборон і зобов'язань; - щодо стратегічних суб'єктів, які визначають та забезпечують формування державної антикорупційної політики –

застосовувати превентивні та юрисдикційні заходи у межах компетенції, передбаченої чинним законодавством. Коло суб'єктів запобігання корупції (суб'єктів первинної антикорупційної превенції та стратегічних суб'єктів, які визначають та забезпечують формування державної антикорупційної політики) зазнавало змін, відповідних стратегічним завданням діяльності держави на кожному етапі її розвитку. Вказане стосується, зокрема, запровадження таких нових для України державних антикорупційних інституцій як Національне агентство з питань запобігання корупції, уповноважений з питань запобігання та виявлення корупції, Національне антикорупційне бюро України, відновлення функціонування військової прокуратури, запровадження Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Генеральної інспекції. Окремо слід виділити Вищий антикорупційний суд України, функціональне призначення, завдання, засади діяльності якого принципово відрізняються від діяльності суб'єктів запобігання корупції, що унеможлиблює розгляд питання про належність Вищого антикорупційного суду України до складу таких суб'єктів. Вчений пропонує наступну класифікацію суб'єктів запобігання корупції, що передбачає виділення трьох груп суб'єктів: 1) суб'єкти первинної антикорупційної превенції (суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII); 2) суб'єкти право реалізації у антикорупційній сфері; 3) стратегічні суб'єкти, які визначають та забезпечують формування державної антикорупційної політики (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, центральні органи виконавчої влади). Суб'єкти право реалізації у антикорупційній сфері згруповано у такі групи: 1) суб'єкти загальної компетенції – Національне агентство з питань запобігання корупції, уповноважений з питань антикорупційної діяльності 2) спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - Національне агентство з питань запобігання корупції, органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України; 3) суб'єкти спеціальної

компетенції: 3-1) органи виконання спеціальних процесуальних повноважень: а) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, військова прокуратура, Генеральна інспекція; б) Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами; 3-2) Національне антикорупційне бюро України; 3-3) суди, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, та виносити по них рішення; 4) додаткові суб'єкти (ті державні органи, органи місцевого самоврядування, функція запобігання корупції для яких не є основною) [56, с. 122–123].

Відповідно, Вищий антикорупційний суд, як і всі суди системи судоустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ. Юридична природа Вищого антикорупційного суду полягає у функціонуванні антикорупційно-судової інституції, що одночасно взаємодіє із судовою владою (в аспекті внутрішньо-судового адміністрування) та антикорупційними органами щодо реалізації функцій, завдань та повноважень з метою гарантування в державі функціонального механізму протидії корупції, відновлення балансу бюджетної системи від корупційних наслідків, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, що порушені корупційними правопорушеннями. З цього можна також узагальнити, що Вищий антикорупційний суд не належить до системи публічних суб'єктів запобігання корупції, однак, виконує антикорупційну функцію шляхом реалізації окремого виду судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від корупційних правопорушень.

Що стосується поняття «корупційне правопорушення», то своє закріплення, як і термін «корупція» воно знайшло в частині 1 статті 1 Закону України «Про запобігання корупції», відповідно до якого «корупційне правопорушення» слід розглядати, як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині 1 статті 3 Закону України «Про

запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [197].

Примітка статті 45 Кримінального кодексу України зазначає, що корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються кримінальні правопорушення у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем та передбачені наступними статтями: стаття 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); стаття 262 (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем); стаття 308 (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); стаття 312 (викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); стаття 313 (викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням); стаття 320 (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів); стаття 357 (викрадення, привласнення, вимагання документів, штамтів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження); стаття 410 (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем) [130].

А також кримінальні правопорушення, передбачені статтями Кримінального кодексу України: стаття 210 (нецільове використання

бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням); стаття 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації); стаття 364 (зловживання владою або службовим становищем); стаття 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); стаття 365-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); статті 368-369-2 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; незаконне збагачення; підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; підкуп особи, яка надає публічні послуги; незаконне збагачення; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом) [130].

Ще одним основоположним завданням відповідно до Закону України «Про антикорупційний суд» є вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства. Таким чином, Вищий антикорупційний суд в процесі здійснення своєї діяльності повинен ґрунтуватися на завданнях цивільного судочинства, які відповідно до норм Цивільного процесуального кодексу України, полягають у справедливому, неупередженому та своєчасному розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [254]. Відповідно до статті 23 ЦПК України справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави розглядаються Вищим антикорупційним судом. Судом апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Згідно із статтею 290 ЦПК України позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави подається та представництво держави в суді

здійснюється прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. У справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави щодо активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури чи активів, набутих іншими особами в передбачених цією статтею випадках, звернення до суду та представництво держави в суді здійснюються прокурорами Генеральної прокуратури України за дорученням Генерального прокурора. Суд визнає необґрунтованими активи, якщо судом на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті за рахунок законних доходів [254].

Отже, Вищий антикорупційний суд виконує такі завдання:

- 1) здійснює законне, неупереджене, незалежне, справедливе та об'єктивне правосуддя щодо спеціальних категорій справ, що пов'язані з корупцією;
- 2) захищає права, свободи та законні інтереси осіб в суспільстві від корупційних правопорушень;
- 3) здійснює судовий контроль за дотримання вимог законодавства та процесуальних засад;
- 4) проводить антикорупційну політику шляхом захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб від негативних наслідків корупції через судовий процес;
- 5) гарантує наповнення бюджетної системи через судово-процесуальний інструмент встановлення необґрунтованість активів та їх законне стягнення на користь держави;
- 6) забезпечує принцип спеціалізації системи судоустрою;
- 7) виконує інші завдання, що пов'язані із розвитком антикорупційної політики та функціонуванням судової влади в Україні.

Узагальнюючи, можна вказати, що:

– функції Вищого антикорупційного суду – це зовнішній процес реалізації завдань та адміністративних повноважень, що відображається напрямком діяльності Вищого антикорупційного суду, його сталим та мінливим відношенням з органами державної влади, судами системою судоустрою, суспільством як єдиним зв'язком в парадигмі безперервного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

– основною функцію Вищого антикорупційного суду є функція правосуддя як функціонально-юрисдикційний напрям діяльності суду щодо розгляду та вирішення окремих справ, на які поширюється його юрисдикція. Окрім того, до похідних функцій Вищий антикорупційний суд належать: 1) антикорупційна (забезпечення дотримання антикорупційної політики шляхом формування балансу між антикорупційною діяльністю та захистом прав, свобод та законних інтересів в судовому порядку); 2) правозахисна (безперервний захист прав, свобод та законних інтересів осіб в суспільстві); 3) контрольно-наглядова (судовий контроль); 4) функція адміністрування (внутрішньо-організаційне, кадрове, інформаційне, організаційно-технічне забезпечення).

– корупція є негативним феноменом суспільства та полягає у вчиненні протиправних, корисних, суспільно-негативних дій задля отримання матеріальних благ, неправомірної вигоди або привілейованого службового становища, що в умовах функціонування правової держави підлягає запобіганню та протидії системою публічних суб'єктів, а також судовому захисту в разі настання негативних наслідків від таких діянь.

– юридична природа Вищого антикорупційного суду полягає у функціонуванні антикорупційно-судової інституції, що одночасно взаємодіє із судовою владою (в аспекті внутрішньо-судового адміністрування) та антикорупційними органами щодо реалізації функцій, завдань та повноважень з метою гарантування в державі функціонального механізму протидії корупції, відновлення балансу бюджетної системи від корупційних

наслідків, захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, що порушені корупційними правопорушеннями.

– Вищий антикорупційний суд не належить до системи публічних суб'єктів запобігання корупції, однак, виконує антикорупційну функцію шляхом реалізації окремого виду судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від корупційних правопорушень.

– завдання Вищого антикорупційного суду – це соціально-інституційне призначення вищої судової інституції, що створена в системі судустрою України задля розгляду та вирішення спеціальних категорій справ, що мають важливе істотне значення для захисту прав, свобод та законних інтересів осіб та суспільства в цілому.

– Вищий антикорупційний суд, як і всі суди системи судустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ. Вищий антикорупційний суд виконує такі завдання: 1) здійснює законне, неупереджене, незалежне, справедливе та об'єктивне правосуддя щодо спеціальних категорій справ, що пов'язані з корупцією; 2) захищає права, свободи та законні інтереси осіб в суспільстві від корупційних правопорушень; 3) здійснює судовий контроль за дотримання вимог законодавства та процесуальних засад; 4) проводить антикорупційну політику шляхом захисту та відновлення прав, свобод та законних інтересів осіб від негативних наслідків корупції через судовий процес; 5) гарантує наповнення бюджетної системи через судово-процесуальний інструмент встановлення необґрунтованість активів та їх законне стягнення на користь держави; 6) забезпечує принцип спеціалізації системи судустрою; 7) виконує інші завдання, що пов'язані із розвитком антикорупційної політики та функціонуванням судової влади в Україні.

2.2.2. Адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду

На думку Голови Антикорупційної ініціативи Європейського Союзу Е. Ткешелашвілі, відсутність спеціалізованого антикорупційного суду зводила нанівець результативність двох новостворених антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Як зазначає автор, із десятків справ, які Національне антикорупційне бюро передало до судів з початку 2016 р., вироки є лише за кількома [80].

Антикорупційний суд має стати кінцевою ланкою у ланцюгу новостворених антикорупційних органів, яка зможе забезпечити невідворотність покарання для корупціонерів. Тільки невідворотність покарання та справедливі санкції за порушення кримінального законодавства матимуть реальний ефект на зниження рівня корупції в Україні. А також на реальне зменшення корумпованості державного сектору, що, у свою чергу забезпечить зростання реального сектору економіки [190].

Корупція в Україні, як зазначають К. Ростовська та Н. Гришина, набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей. Зменшення рівня корупції в Україні, як наголошують К. Ростовська і Н. Гришина, можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, насамперед ефективних в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції [214, с. 89].

Іноземний досвід свідчить, що одним із механізмів подолання корупції в Україні є створення антикорупційних судів. Експерти Антикорупційної ініціативи ЄС, зазначають, що створення антикорупційного суду - практика багатьох країн, які зіткнулися з недовірою суспільства до можливостей звичайних судів розглядати судові справи, пов'язані з корупцією на високому

рівні. Однак найпоширенішим аргументом для створення антикорупційного суду все ще залишається необхідність подати сигнал не тільки міжнародній громадськості, а й громадянам країни про те, що держава продовжує реформуватися і підсилює боротьбу з корупцією, в тому числі на високому рівні [274]. Я. Семенюк зазначає, що для країн на кшталт України, де корупція стала національною ознакою та існує в усіх соціальних інститутах - від освіти та медицини до правоохоронної системи, створення Антикорупційного суду не є лише правовим питанням. Такий суд, за прикладом країн із високим рівнем корупції, в такому випадку - демонстрація зміни системи судової ланки [221].

З моменту створення Вищого антикорупційного суду, особливо важливим є ефективне адміністрування та якісна організація діяльності Вищого антикорупційного суду в Україні, оскільки на нього покладено також обов'язок реалізації такого вектору безпеки держави як забезпечення чесного і неупередженого правосуддя та невідкладне проведення очищення влади на усіх рівнях за рахунок забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції, а також підвищення рівня ефективності роботи судових органів у боротьбі з організованою злочинністю та випадками корупції [204; 205]. Водночас чинне законодавство відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки повинно передбачати внутрішні механізми підвищення відповідальності і протидії корупції в судовій системі, ефективну систему заходів щодо судді, який підозрюється в корупційних діях [204].

Відповідно до Академічного тлумачного словника під поняттям «повноваження» слід розуміти право, надане кому-небудь для здійснення чогось. Права, надані особі або підприємству органами влади [30].

У науково-правових колах, повноваження державного органу визначають як вид і міру владного впливу, спрямованого на задоволення домагань уповноваженого суб'єкта, або на винну особу – з метою реалізації приписів правової норми, досягнення певного соціально-корисного

результату. При цьому наголошується на тому, що у структурі юридичних повноважень виділяють: юридичні права для здійснення державних функцій (стосовно керованих об'єктів); юридичні обов'язки, що покладаються на державний орган [229, с. 529].

Під час реалізації повноважень відповідний державний орган здійснює регулювання суспільних відносин шляхом надання відповідних прав та обов'язків учасникам суспільних відносин – органам, підприємствам, установам, організаціям, посадовим і службовим особам, громадянам тощо [79, с. 262]. Окрім цього, в юридичній енциклопедичній літературі наголошують, що «повноваження» – це сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [272, с. 590].

Повноваження як соціальне явище – це володіння правами і обов'язками членів (члена) суспільства, переданих суб'єкту відносин у порядку та у спосіб, визначений соціальними правилами і нормами з метою реалізації в особистих або спільних інтересах особи делегувальника і можуть включати в себе право розпорядження її цінностями, право на загальнообов'язковій основі залучати до виконання суспільних доручень, та застосовувати у випадках, передбачених правилами суспільного життя, заходи примусу [65].

Повноваження професор Б.М. Лазарєв визначає як комплекс конкретних прав і обов'язків, які надаються для реалізації покладених на орган функцій [142, с.102]. Як комплекс прав і обов'язків розглядають державно-владні повноваження і автори підручника «Адміністративне право України, академічний курс» [3, с.265]. Є. Кулакова, вважає, що владні повноваження державного органу складаються з юридичних прав для здійснення державних функцій та юридичних обов'язків, які покладаються на цей орган державою. Права стають реальною можливістю відносно виконання покладених функцій та збігаються з обов'язками, тобто

необхідністю стосовно держави, і зливаються в єдину правову категорію повноважень [138, с. 12].

Відповідно до визначення, даного І. М. Зайцевим, повноваженнями суду є нерозривно пов'язані права-обов'язки, що надаються суду і покладені на нього нормами процесуального права для виконання функцій, здійснення задач і цілей [89, с. 74]. І. Є. Марочкін, під повноваженнями судді розуміє вид та міру службової поведінки носія судової влади, яка спрямована на реалізацію функцій судової влади, і має формальне визначення у відповідному рішенні судді [151, с. 71].

Відповідно до визначення, даного Л. М. Москвич, повноваження судді становлять вид і міру службового поведження, що полягає в його владному впливі з метою відновлення справедливості на суб'єкта заінтересованого (чи незаінтересованого) у вирішенні правового конфлікту [166, с. 16].

Усі суди для виконання ними своїх завдань наділяються державою певним колом повноважень, тобто прав та обов'язків, якими вони можуть користуватися чи повинні виконувати у своїй повсякденній діяльності. Вони закріплюються у відповідних нормативно-правових актах та є різними для судів різних рівнів та юрисдикції. Адміністративні повноваження судів мають досить важливе значення для організації та повсякденного управління їх діяльністю. Вони визначають внутрішньо-організаційні засади їх роботи, взаємодію та координацію діяльності судів, інші аспекти організаційно-розпорядчої діяльності судів. Окремо прийнято виділяти адміністративні повноваження голови суду та його заступників, які згідно з чинним законодавством крім завдання здійснення правосуддя, виконують ряд завдань з управління діяльністю суду та суддів [1].

На думку Я.С. Золотарьової, адміністративна посада у судовій системі України – це визначений законом та штатним розкладом структурний елемент суду (як державного органу), якому відповідає юридично встановлений комплекс прав та обов'язків (повноважень) щодо організаційного керівництва в суді з метою забезпечення здійснення

ефективного правосуддя [92, с. 48]. Таким чином, цей науковець стверджує, що зміст організаційних відносин у суді відображують функції, які притаманні адміністративним посадам, а саме – певні організаційні дії, конкретні напрямки адміністративного впливу суб'єкта адміністрування на об'єкт адміністрування, в яких і за допомогою яких розкривається загальний зміст організаційної діяльності в суді [92, с. 48].

На думку О.А. Клашникової, всі повноваження, якими наділяється суддя у зв'язку із зайняттям адміністративної посади є адміністративними [99]. В. Д. Бринцев наголошує, що організаційне керівництво з боку голови суду має забезпечувати всебічне сприяння досягнення мети правосуддя та завдань, покладених на суд, з урахуванням суворого дотримання принципу незалежності суддів під час здійснення правосуддя [34, с. 63].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вищий спеціалізований суд: 1) здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах та в порядку, визначених процесуальним законом; 2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд; 3) здійснює інші повноваження, визначені законом [205].

Загалом, на наш погляд, повноваження Вищого антикорупційного суду поділяються на:

- 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя, аналіз та узагальнення судової практики);
- 2) адміністративні (формування забезпечення умов для здійснення правосуддя та реалізації інших нормативних засад законодавства про судову систему).

Що стосується спеціально-судових повноважень, тобто тих, якими законодавець наділяє безпосередньо Вищий антикорупційний суд, то відповідно до статті 4 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», Вищий антикорупційний суд [195]:

- здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях, здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства, тобто виконує своє першочергове завдання та функцію;

- аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику у кримінальних та інших провадженнях, віднесених до його підсудності, інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд та надає йому пропозиції до висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються організації та діяльності Вищого антикорупційного суду, спеціальних вимог до суддів цього суду та гарантій їх діяльності, а також оприлюднює їх на своєму офіційному веб-сайті [195].

Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України [195].

Судді Вищого антикорупційного суду розглядають кримінальні провадження щодо 23-х складів злочину, вчинених спеціальними суб'єктами, або якщо розмір заподіяної шкоди станом на 1 грудня 2019 складає понад 1 051 000 грн. Здебільшого суд розглядає справи, за якими досудове розслідування здійснюється Національним антикорупційним бюро України під процесуальним керівництвом прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [47].

Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції

у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави в порядку цивільного судочинства [195].

Справами, які розглядає Вищий антикорупційний суд, зокрема, є: розкрадання державного майна шляхом зловживання службовим становищем; зловживання впливом, владою або службовим становищем; нецільове використання бюджетних коштів; здійснення видатків бюджету чи надання кредитів без встановлених бюджетних призначень; пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі та отримання службовою особою такої вигоди; підкуп аудитора, нотаріуса, оцінювача тощо; викрадення, пошкодження, привласнення вимагання документів, штампів печаток тощо шляхом зловживання службовим становищем; порушення встановлених правил обігу наркотиків, психотропних речовин та їх аналогів шляхом зловживання службовим становищем; викрадення, вимагання, привласнення зброї, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів шляхом зловживання службовим становищем [47].

Спеціально-судові повноваження Вищого антикорупційного суду здійснюють лише судді Вищого антикорупційного суду. Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами. Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку. Суддя повинен додержуватися присяги. Суддя зобов'язаний: 1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі

стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; 3) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді; 4) виявляти повагу до учасників процесу; 5) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; 6) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; 7) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 8) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду; 9) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання; 10) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді. Суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки. Суддя до звільнення з посади або припинення його повноважень не може бути нагороджений державними нагородами, а також будь-якими іншими нагородами, відзнаками, грамотами. Суддя може бути нагороджений державними нагородами лише за проявлену ним особисту мужність і героїзм в умовах, пов'язаних із ризиком для життя [205].

Отже, спеціально-судовими повноваженнями наділяються лише судді Вищого антикорупційного суду, основне функціональне зобов'язання яких є здійснення законного, незалежного, неупередженого, справедливого та об'єктивного правосуддя у окремих категоріях справ, пов'язаних із

корупційними правопорушеннями. Аналіз та узагальнення судової практики, звітування про таку діяльність є додатковим спеціально-судовим повноваженням суддів Вищого антикорупційного суду.

Щодо адміністративних повноважень, то на сьогодні існують дві протилежні позиції стосовно адміністративних повноважень. Деякі вчені юристи вважають, що голова суду має керувати всіма напрямками діяльності суду, тож обмежувати його реальні управлінські повноваження не варто, оскільки це може призвести до проблем, пов'язаних з організацією судочинства, його якістю, дотриманням строків розгляду справ тощо. Інші дотримуються протилежної думки та вважають, що необхідно обмежити повноваження керівників судів представницькими функціями та контролем за організацією роботи суду. Це забезпечить неможливість зовнішнього впливу на суддю через втручання у здійснення судочинства [83, с. 205-212].

Хайдарова І. О. підтримує концепцію підвищення рівня антикорупційного судочинства за рахунок зменшення управлінських та організаційних функцій адміністративних посад Вищого антикорупційного суду. Така позиція, на погляд вченої, відповідає міжнародним засадам судової досконалості. А відтак застосовується ефективний розподіл праці між суддями та працівниками апарату суду, в результаті чого коло адміністративних задач, що їх вирішує суддя, є щонайменшим [248]. У контексті зазначеного є слушною позиція О. А. Клашникової, що розмежування процесуальних та адміністративно-управлінських завдань між суддями (головою суду та його заступником) і керівником апарату сприятиме забезпеченню незалежності суддів [99].

На наш погляд, адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду – це компетенційно-процесуальні можливості та юридичні обов'язки щодо формування та забезпечення умов для здійснення правосуддя суддями Вищого антикорупційного суду, регулювання внутрішньо-організаційних відносин, виконання адміністративно-судового контролю з метою гарантування захисту прав, свобод та законних інтересів

осіб у спеціально-судовому порядку від наслідків вчинення корупційних правопорушень.

Адміністративні повноваження здійснюються окремо судьями, Вищим антикорупційним судом як єдиною судовою установою, особами, які обіймають адміністративні посади у Вищому антикорупційному суді (Голова Вищого антикорупційного суду, його заступник, посадові особи апарату Вищого антикорупційного суду, голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду).

Відповідно до статті 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» Голова Вищого антикорупційного суду здійснює адміністративні повноваження, передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та Законом України «Про Вищий антикорупційний суд». Голова Вищого антикорупційного суду має одного заступника, який здійснює адміністративні повноваження, визначені Головою Вищого антикорупційного суду [195].

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Голова вищого спеціалізованого суду: 1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також із судовими органами інших держав та міжнародними організаціями; 2) визначає адміністративні повноваження заступників голови вищого спеціалізованого суду; 3) контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) видає на підставі акта про призначення судді на посаду, переведення судді, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді відповідний наказ; 5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів

у суді у триденний строк з дня їх утворення; 6) забезпечує виконання рішень зборів суддів вищого спеціалізованого суду; 7) організовує ведення та аналіз судової статистики, організовує вивчення та узагальнення судової практики, інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства; 8) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів вищого спеціалізованого суду та підвищення їхнього професійного рівня; 9) здійснює інші повноваження, визначені законом. Голова вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження. У разі відсутності голови вищого спеціалізованого суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення - заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду - суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді [205].

20 вересня 2019 року Головою Вищого антикорупційного суду був виданий Наказ №71 Про визначення адміністративних повноважень Голови та заступника Голови Вищого антикорупційного суду. Відповідного до Наказу, з метою належної організації роботи вищого антикорупційного суду, відповідно до частини 2 статті 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», пункту 2 частини 1 статті 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що Голова Вищого антикорупційного суду координує діяльність та контролює роботу наступних підрозділів апарату Вищого антикорупційного суду: 1) відділу по взаємодії зі ЗМІ; 2) режимно-секретного відділу; 3) відділу правового забезпечення; 4) управління планово-фінансової діяльності, бухгалтерського обліку та звітності; 5) управління з питань персоналу; 6) управління документообігу та організаційного забезпечення; 7) відділу інформаційних технологій та захисту інформації; 8) сектору з питань запобігань та виявленню корупції; 9) головного спеціаліста з питань проведення внутрішнього аудиту [171].

Заступник Голови Вищого антикорупційного суду в свою чергу, координує діяльність та контролює роботу таких структурних підрозділів апарату Вищого антикорупційного суду: 1) відділу судових розпорядників; 2) відділу забезпечення судового процесу; 3) відділу розгляду звернень громадян та доступу до публічної інформації; 4) відділу судової статистики, аналітичної роботи та узагальнення судової практики; 5) управління адміністрування державним майном та матеріально-технічного і господарського забезпечення; 6) головного спеціаліста з питань мобілізаційної роботи [171].

Відносно Голови Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, то він обирається в порядку та здійснює свої повноваження, що передбачені статтею 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою: 1) організовує роботу відповідної палати; 2) контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати; 3) інформує збори суддів відповідного вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати; 4) представляє апеляційну палату з питань її діяльності перед органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; 5) інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду та Верховний Суд про результати узагальнення судової практики; 6) сприяє виконанню вимог щодо підтримання кваліфікації суддів палати, підвищення їхнього професійного рівня; 7) контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, що здійснює організаційне забезпечення роботи апеляційної палати, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення; 8) погоджує проект кошторису вищого спеціалізованого суду в частині фінансування діяльності апеляційної палати, а також погоджує використання бюджетних коштів, передбачених на

утримання апеляційної палати; 9) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про вакантні посади суддів у суді у триденний строк з дня їх утворення; 10) здійснює інші повноваження, визначені законом [205].

Правовий статус керівника апарату ВАС визначається виходячи із норм Типового положення про апарат суду, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 р. № 140/0/15-19 [198], відповідно до якого: 1) керівника апарату ВАС та його заступників за погодженням з головою ВАС призначає на посаду та звільняє з посади Голова Державної судової адміністрації України; 2) керівник апарату ВАС, може мати двох заступників, якщо кількість працівників апарату суду перевищує 50 осіб; 3) керівником апарату ВАС може бути призначена особа, яка відповідає таким загальним вимогам вимогам - – вища освіта з освітнім ступенем магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), загальний стаж роботи не менше семи років; досвід роботи на посадах державної служби категорій "А" чи "Б" або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері не менш як три роки; вільне володіння державною мовою, володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи, а також спеціальним вимогам, затвердженим Вищою радою правосуддя за поданням Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; 4) заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно керівника апарату ВАС, його заступника застосовуються за поданням голови ВАС Головою Державної судової адміністрації України; 5) керівник апарату ВАС призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення; 6) керівнику апарату ВАС безпосередньо підпорядковані заступник (заступники) керівника апарату ВАС, керівники структурних підрозділів апарату ВАС, посадові особи, які

виконують окремі функції в разі недоцільності утворення структурного підрозділу, та підзвітні помічник голови суду, помічник заступника голови суду, помічник секретаря судової палати, помічник судді-члена Ради суддів України, помічник судді керівнику апарату суду щодо дотримання Правил поведінки працівника суду, трудової дисципліни, правил техніки безпеки, охорони праці та з інших питань, визначених Положенням про помічника судді, затвердженого рішенням Ради суддів України; 7) повноваження керівника апарату ВАС визначаються відповідно до п. 14 Типового положення про апарат суду; 8) керівник апарату ВАС видає накази й розпорядження; 9) керівник апарату ВАС несе персональну відповідальність та звітує/інформує перед зборами суддів за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між судьями (до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи), а також згідно із законодавством – за належний рівень службової та трудової дисципліни в апараті суду; 9) керівник апарату ВАС підзвітний зборам суддів відповідного суду, які можуть висловити йому недовіру, що має наслідком звільнення його з посади; 10) на час відсутності керівника апарату ВАС чи неможливості здійснювати ним свої повноваження з інших причин його обов'язки виконує заступник керівника апарату ВАС, визначений відповідним наказом керівника апарату ВАС про розподіл обов'язків, а за відсутності такого наказу один із заступників керівника апарату ВАС, який має більший стаж роботи в апараті суду; 11) у разі тимчасової відсутності заступника (заступників) керівника апарату ВАС виконання обов'язків за посадою керівника апарату ВАС покладається на одного з керівників структурних підрозділів апарату суду, крім керівників бухгалтерської служби суду (головного бухгалтера) і режимно-секретного органу (за наявності), наказом Голови Державної судової адміністрації України за поданням голови ВАС; 12) керівник апарату ВАС та його заступники мають посвідчення, що

підтверджують їх особу й повноваження та підписує Голова Державної судової адміністрації України [198].

Загалом, до адміністративних повноважень Вищого антикорупційного суду належить:

- здійснення судового контролю;
- здійснення заходів та дій, що пов'язані із правовим, організаційним, фінансовим, методологічним забезпеченням діяльності Вищого антикорупційного суду;
- проведення інформаційної та аналітичної роботи щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду;
- надання Вищим антикорупційним судом адміністративних послуг;
- здійснення внутрішньої координації та функціональної взаємодії з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, судового врядування, судами системи судоустрою;
- здійснення внутрішньо-організаційного адміністрування в кадровій роботі Вищого антикорупційного суду;
- проведення внутрішнього аудиту;
- здійснення міжнародного співробітництва.

Усе вищевикладене дозволяє вважати, що:

- повноваження Вищого антикорупційного суду поділяються на: 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя, аналіз та узагальнення судової практики); 2) адміністративні (формування забезпечення умов для здійснення правосуддя та реалізації інших нормативних засад законодавства про судову систему).

– спеціально-судовими повноваженнями наділяються лише судді Вищого антикорупційного суду, основне функціональне зобов'язання яких є здійснення законного, незалежного, неупередженого, справедливого та об'єктивного правосуддя у окремих категоріях справ, пов'язаних із корупційними правопорушеннями. Аналіз та узагальнення судової практики,

звітування про таку діяльність є додатковим спеціально-судовим повноваженням суддів Вищого антикорупційного суду.

– адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду – це компетенційно-процесуальні можливості та юридичні обов'язки щодо формування та забезпечення умов для здійснення правосуддя суддями Вищого антикорупційного суду, регулювання внутрішньо-організаційних відносин, виконання адміністративно-судового контролю з метою гарантування захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у спеціально-судовому порядку від наслідків вчинення корупційних правопорушень.

– адміністративні повноваження здійснюються окремо суддями, Вищим антикорупційним судом як єдиною судовою установою, особами, які обіймають адміністративні посади у Вищому антикорупційному суді (Голова Вищого антикорупційного суду, його заступник, посадові особи апарату Вищого антикорупційного суду, голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду).

– до адміністративних повноважень Вищого антикорупційного суду належить: – здійснення заходів та дій, що пов'язані із правовим, організаційним, фінансовим, методологічним забезпеченням діяльності Вищого антикорупційного суду; – здійснення судового контролю; – проведення інформаційної та аналітичної роботи щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду; – надання Вищим антикорупційним судом адміністративних послуг; – здійснення внутрішньої координації та функціональної взаємодії з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, судового врядування, судами системи судоустрою; – здійснення внутрішньо-організаційного адміністрування в кадровій роботі Вищого антикорупційного суду; – проведення внутрішнього аудиту; – здійснення міжнародного співробітництва.

2.3. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні

Належне виконання суддівських повноважень має особливе соціальне значення, виступаючи одним із найбільш відповідальних і складних напрямків державної діяльності. Вказане виявляє потребу встановлення низки дієвих гарантій професійної діяльності суддів, направлених на недопущення неправомірного впливу на суддів як умови законного, повного і своєчасного розгляду й вирішення ними відповідних судових справ [32, с. 24–30].

Сучасна судово-правова реформа безпосередньо спрямується на посилення гарантій незалежності суддів, розширення яких і забезпечення дієвого правосуддя виступає необхідним компонентом становлення демократичної правової держави. Відтак, в контексті вдосконалення правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні й вбачаються актуальними питання гарантій їх професійної діяльності [32, с. 24–30].

Із семантичної точки зору слово «гарантія» тлумачать у наступних значеннях: порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене законом чи певною угодою зобов'язання, за яким юридична або фізична особа відповідає перед відповідними особами в разі невиконання своїх зобов'язань; умови, що забезпечують успіх чого-небудь [43, с. 222].

Юридична енциклопедія України визначає гарантії прав і свобод людини і громадянина як умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод людини. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного та належного здійснення. Такі гарантії поділяються на економічні, політичні, ідеологічні, юридичні [272, с. 555].

На думку О. Мордовець, гарантії – це соціально-політичне та юридичне явище, яке характеризується трьома аспектами: 1) пізнавальний, який дозволяє розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу,

отримати практичні знання про соціальну і правову політику держави; 2) ідеологічний, який використовується політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей всередині країни та за її межами; 3) практичний, що визнається як інструментарій юриспруденції, передумова задоволення соціальних потреб особи. З огляду на це, визначаємо гарантії як систему соціально-економічних, політичних, юридичних, організаційних передумов, умов, засобів і способів, що створюють можливості особистості для здійснення своїх прав, свобод, інтересів [155, с. 275].

Має і свою позицію Є. А. Васильєва, яка розглядаючи зарубіжне законодавство, пропонує таке визначення гарантії: «гарантія (portefori, Garantie, idemnity) – це договірне зобов'язання, що має самостійний характер, відповідно до якого зобов'язана особа гарантує кредиторів від збитків при настанні певних умов (наприклад, при неплатоспроможності боржника)» [40, с. 307].

З точки зору А.Ф. Нікітіна, гарантії – це обов'язки держави захищати людину, створювати правові, соціальні і культурні умови для реалізації її прав і свобод, а також діяльність міжнародних і державних організацій щодо захисту прав людини [173, с.76].

Вчений В.Ф. Сіренко визначає гарантії прав як сукупність об'єктивних та суб'єктивних факторів, спрямованих на забезпечення фактичної реалізації прав громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного чи неналежного здійснення, захист прав від будь-яких порушень [225, с. 76].

Під гарантіями прав, свобод та обов'язків людини і громадянина теоретики права розуміють систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, способів і засобів, які забезпечують їхню фактичну реалізацію, охорону та надійний захист. Коли немає гарантій, то права, свободи та обов'язки людини і громадянина приймають форму «заяв про наміри», які не мають жодної цінності ні для особистості, ні для людства. Таке гарантування виступає найважливішим чинником реального забезпечення правового статусу особи і здійснюється за допомогою

специфічних засобів – гарантій. Отже, саме гарантії надають всім елементам правового статусу особи реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод, їх охорона від можливих протиправних посягань і захист від незаконних порушень [228, с. 202].

Професор І. Й. Магновський зауважує, що до юридичних гарантій слід віднести й загальновідомі правові принципи [146, с.184]. У нашому випадку мова може йти про засади здійснення судочинства, що будуть мати пряме відношення й до юридичних гарантій діяльності судів. Відповідно до ч.3 ст.129 Конституції України, основними засадами судочинства є: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суд прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення. [122]. М. С. Малєїн під юридичними гарантіями розуміє норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів. Якісна характеристика юридичних гарантій передбачає оцінку всієї діючої системи права в цілому, з точки зору повноти охоплення правовим інструментарієм усіх найбільш важливих взаємовідносин державних органів та громадян, а також громадян між собою [148, с. 43]. О. В. Міцкевич вважає, що юридичні гарантії – це встановлений державою порядок діяльності державних органів та установ, громадських організацій, спрямований на попередження й припинення посягань на права громадян, на відновлення цих прав і залучення до відповідальності за порушення цих прав [161, с.16].

У найзагальнішому розумінні гарантії це система умов та засобів, що сприяють реалізації прав і свобод, охоплюваних законом інтересів та

обов'язків [5, с. 160]. Основною метою запровадження таких гарантій у сфері правосуддя є незалежність та самостійність суддів при прийнятті рішення у справах, які вони розглядають, забезпечення їх безпеки при виконанні функціональних обов'язків [2, с. 11]. Під гарантіями забезпечення діяльності судів Є. Авдеєнко розуміє систему заходів та умов спрямованих на забезпечення безпеки, незалежності та самостійності суддів при здійсненні правосуддя в усіх категоріях справ [2, с. 11].

Сенс і призначення гарантій, як вважає В. Єгорова, полягає в тому, щоб створити для суддів необхідні умови для здійснення ними повноважень, і виходячи саме з таких міркувань, слід формувати структуру гарантій діяльності суддів судів загальної юрисдикції в Україні, не перетворюючи їх, всупереч конституційному принципу рівності всіх громадян, на пільги. Повноваження суддів судів загальної юрисдикції є практично непорушними. Ніхто не має права обмежити повноваження судді, за винятками, передбаченими Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [205], іншими законами. Навіть при запровадженні надзвичайного чи воєнного стану громадянські права і суддівські повноваження, не обмежуються. Гарантіями діяльності суддів судів загальної юрисдикції є сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію їх прав та обов'язків, на усунення можливих перешкод їх неналежного здійснення [87, с. 132–139].

Правові гарантії професійної діяльності суддів в Україні, як вважає Л. Борко, представляють собою комплекс визначених правовими нормами умов, способів і засобів, спрямованих на забезпечення належного здійснення процесуальних та інших прав і обов'язків суддів, їх охорони й захисту. На сьогодні актуалізується вдосконалення законодавчого регулювання переліку й порядку реалізації гарантій професійної діяльності суддів у напрямку мінімізації участі інших гілок державної влади в організації та діяльності судової системи, судів і суддів, розширенні можливостей самостійного вирішення суддями питань внутрішньої діяльності судів, а також посилення

організаційного й іншого забезпечення діяльності суддів в Україні [32, с. 24–30].

Таким чином, юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні – це нормативні засоби та інструменти системи судоустрою, що створені державою, забезпечуються спеціальними органами суддівського врядування та суб'єктами публічної адміністрації для розширення належних умов функціонування вищих спеціалізованих судів як органів судової гілки влади.

Дає визначення нормативно-правовим гарантіям діяльності суддів В. Кравчук, який трактує їх як сукупність взаємопов'язаних норм права, які утворюють єдину правову базу для ефективної реалізації функцій і повноважень, тобто цілісний правовий механізм, який забезпечує реалізацію прав та обов'язків суддів. За своєю правовою природою нормативно-правові гарантії поділяються на дві групи: 1) загальні (конституційно-правові) – закріплені в нормах-принципах, нормах права, які встановлюють юридичні права та обов'язки суддів, в процесуальних нормах, а також нормах, які передбачають юридичну відповідальність); 2) інституційні, що виступають сукупністю взаємопов'язаних норм різних галузей та інститутів права, які утворюють єдину правову базу для ефективної реалізації функцій та повноважень, тобто цілісний правовий механізм діяльності (реалізації прав та виконання обов'язків) суддів. З огляду на обсяг правових норм, що можуть бути визнані як інституційні (галузеві) гарантії діяльності суддів, вважаємо за доцільне зробити його предметом наступних наукових досліджень. Інституційні (галузеві) гарантії діяльності суддів можуть бути класифіковані за різноманітними критеріями, як-то: за методом правового регулювання, за колом суб'єктів, залежно від часу дії, за територією дії, залежно від характеру правових норм тощо [129, с. 61].

Загалом, система юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні складається з таких блоків:

- 1) функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою;
- 2) гарантії правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів;
- 3) гарантії організаційної автономності вищих спеціалізованих судів;
- 4) процесуальні гарантії при розгляді спеціальних категорій справ.

Оскільки для Вищого суду з питань інтелектуальної власності не було прийнято окремого нормативно-правового акту, який би регулював його діяльність, слід вважати, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України, а також в процесі здійснення своєї діяльності має керуватися Законом України «Про судоустрій і статус суддів», то відповідно і юридичними гарантіями, які забезпечують діяльність суду та його суддів є гарантії, які закріплені в нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Відповідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України. Забезпечення функціонування судової влади передбачає: 1) окреме визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів не нижче рівня, що забезпечує можливість повного і незалежного здійснення правосуддя відповідно до закону; 2) законодавче гарантування повного і своєчасного фінансування судів; 3) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів [205].

На наш погляд, функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою – це основоположні юридичні інструменти, засоби та умови належного функціонування вищих спеціалізованих судів щодо здійснення ними правосуддя, до яких належать:

- належне організаційне, фінансове, матеріальне та інформаційне забезпечення вищих спеціалізованих судів;

- створення умов для розвитку інформаційних технологій у діяльності вищих спеціалізованих судів;
- унормування порядку взаємодії вищих спеціалізованих судів з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, суддівського врядування, громадськістю;
- оптимізація діяльності та раціональне навантаження на суддів вищих спеціалізованих судів;
- функціонування системи органів суддівського самоврядування;
- збалансоване кадрове забезпечення вищих спеціалізованих судів.

До правових гарантій діяльності суддів можуть бути віднесені й інші норми чинного матеріального і процесуального законодавства, що визначають умови, засоби і способи забезпечення належної реалізації, охорони та захисту професійних повноважень (прав і обов'язків) суддів в Україні. Процесуальний порядок здійснення судочинства із чіткою правовою регламентацією всіх стадій і умов розгляду й вирішення судьями відповідних справ (наприклад, принцип таємниці нарадчої кімнати), прав і обов'язків учасників судового процесу, що гарантує повне, своєчасне та об'єктивне відправлення судьями правосуддя, врешті-решт має із адміністративно-правовими гарантіями однаково вагоме значення для забезпечення ефективної професійної діяльності суддів в Україні. Гарантією професійної діяльності суддів виступає й рівність правового статусу суддів, тобто однакові умови реалізації судьями своїх повноважень, їх забезпечення державою, захисту і охорони. Разом із тим, деякі особливості конкретних гарантій можуть відрізнятися для суддів місцевих і апеляційних судів та суддів вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду України. Це насамперед зумовлено місцем останніх у судовій системі та виконуваними процесуальними й іншими повноваженнями й не означає меншу або більшу гарантованість прав і обов'язків суддів різних судів [32, с. 24–30].

Юридичні гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції В. Єгорова класифікує за певними критеріями: 1) за юридичною силою

нормативно-правових актів, які містять норми-гарантії, вони поділяються на такі, що містяться в законах і підзаконних нормативних актах; 2) за місцем їх закріплення в системі законодавства – на загально-правові та галузеві; 3) за видом юридичних норм, які закріплюють гарантії незалежності суддів – на матеріальні та процесуальні; 4) за особливістю правового статусу деяких категорій суддів – на загальні та спеціальні. До організаційно-правових гарантій діяльності суддів судів загальної юрисдикції належать: побудова судової системи на засадах автономності; конкурсна процедура формування суддівського корпусу; вичерпний перелік підстав припинення повноважень суддів, який базується на принципі їх незмінюваності; рівність правового статусу суддів; право суддів на відставку; їх недоторканність; особливий порядок фінансування судів; створення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів; матеріальне та соціальне забезпечення суддів; система органів суддівського самоврядування. До організаційно-правових гарантій діяльності суддів, зокрема, належить встановлений законом порядок організації та діяльності судів, формування суддівського корпусу та припинення повноважень суддів. Конкурсна процедура заняття суддівської посади дозволяє зводити до мінімуму помилки в формуванні суддівського корпусу, не допускає протекціонізму, свавілля при відборі кандидатів. Зміцненню суддівської незалежності направлені встановлені законодавцем підстави звільнення судді з посади та припинення їх повноважень. Економічні гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції забезпечують фінансування їх діяльності і створення належних умов для функціонування судів та суддів [87, с. 132–139].

Є. Авдеєнко сформована наступна система гарантій забезпечення діяльності судів в Україні: 1) функціональні, які сприяють прийняттю обґрунтованого та неупередженого рішення у справі. До них відносяться: недоторканність та імунітет судді; самостійність та незалежність судів; незмінюваність судді; недоторканість судді; порядок здійснення судочинства, визначений процесуальним законом, таємниця ухвалення судового рішення;

заборона втручання у здійснення правосуддя; відповідальність за неповагу до суду чи судді; рівність усіх громадян перед законом і судом; обов'язковість судових рішень; інші); 2) забезпечувальні, які створюють для суддів належні умови роботи. Серед них основними є: окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установлений законом; належне матеріальне та соціальне забезпечення судді; функціонування органів суддівського самоврядування; інформаційне та кадрове забезпечення судів; визначення основних засад взаємодії судів між собою та з органами державної влади та місцевого самоврядування [2, с. 11].

Автори деяких підручників до загальних гарантій забезпечення діяльності судів відносять: 1) забезпечення принципів правової держави (принцип верховенства права, принцип розподілу державної влади, розвинене громадянське суспільство та ін.); свободу індивідуальних і колективних суб'єктів економічних відносин; наявність у держави системи ідей, поглядів, програм, які спроможні консолідувати суспільство з метою вирішення соціально-економічних проблем і конфліктів [119, с. 523-524]; 2) розвиток демократії; свободу інформації; високий рівень правосвідомості і правової культури громадян; стабільність законодавства, його відповідність розвитку суспільних відносин; доступність і якість правосуддя, ефективність контролю за реалізацією правових актів [3, с. 347-348]; 3) необхідний рівень знань суддів, їх високу кваліфікацію, особисті моральні якості, розвинену професійну правосвідомість та правову культуру [66, с. 165].

Згідно із статтею 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» організаційне забезпечення роботи Вищого антикорупційного суду здійснюється апаратом Вищого антикорупційного суду відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». В апараті Вищого антикорупційного суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду [195].

Організаційне забезпечення суддів, яке безпосередньо пов'язане із забезпеченням державою гідних умов праці суддів. Вченими зазначається, що створення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів, матеріальне та соціальне забезпечення суддів відповідно до їхнього статусу є одними з основоположних моментів у забезпеченні незалежності суддів [267, с. 687].

Більше того, вказане є важливим базисом для того, щоби судді мали змогу якісно та ефективно здійснювати свою роботу. Вчений С.С. Лаптев в своїй праці, досліджуючи сутність службових прав суддів адміністративних судів підкреслює, що створення належних матеріально-технічних умов є обов'язковою умовою діяльності суду, про що свідчать такі факти: а) інститут адміністративного судочинства перебуває на етапі свого становлення, а це вимагає додаткових заходів, направлених на забезпечення належних матеріально-технічних, фінансових, організаційних та інших умов функціонування його елементів; б) лише правильна організація матеріально-технічного забезпечення є запорукою ефективного розгляду справи в суді, особливо якщо таким судом є адміністративний, адже саме на нього покладається вирішення справ, відповідачем у яких є органи публічного управління; в) правильна організація матеріально-технічного постачання та його розподіл гарантують оперативне вирішення адміністративних справ і відповідно підвищують авторитет інституту адміністративного судочинства серед населення. Викладені аргументи, на думку вченого, підтверджують те, що рівень організаційно-технічного забезпечення має безпосередній вплив на якість розгляду адміністративних справ [143, с. 340].

Таким чином, закріплення таких юридичних гарантій в нормативно-правовому акті, який регулює порядок утворення і функціонування, а також діяльність Вищого антикорупційного суду позитивно буде впливати на роботу суду, суддів та апарату, оскільки такі гарантії забезпечують та створюють належні умови роботи, такі юридичні гарантії варто також чітко

прописати у подальшому законодавчому акті щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Поряд з фінансовими та організаційними гарантіями, законодавець закріплює юридичні гарантії безпосередньо для суддів Вищого антикорупційного суду, які полягають у додаткових гарантіях безпеки суддів Вищого антикорупційного суду та в забезпеченні житлових умов суддів Вищого антикорупційного суду. Так, відповідно до статті 10 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» суддям Вищого антикорупційного суду у зв'язку із здійсненням правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень надаються, поряд із визначеними Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» гарантіями, додаткові гарантії забезпечення їх особистої безпеки та особистої безпеки членів їхніх сімей та збереження їхнього майна [195].

Судді Вищого антикорупційного суду, а у разі потреби за його заявою також членам його сім'ї, надається цілодобова охорона. За заявою судді здійснюється цілодобова охорона особистого або службового житла. Житло судді оснащується охоронною сигналізацією та кнопками тривожної сигналізації. Охорону судді, членів його сім'ї, а також охорону житла судді забезпечує Служба судової охорони. У разі загрози життю чи здоров'ю судді, членів його сім'ї за заявою судді Служба судової охорони забезпечує тимчасове розміщення таких осіб у місцях, що гарантують їхню безпеку. Службові приміщення Вищого антикорупційного суду оснащуються сучасними засобами безпеки, що гарантують особисту безпеку суддів, збереження документації Вищого антикорупційного суду, недопущення незаконного проникнення до приміщень цього суду [195].

Деякі вчені під захистом судді розуміють сукупність правових норм, які регулюють підстави, умови та порядок прийняття компетентними державними органами рішень про застосування заходів безпеки до конкретної особи і виконання цих рішень уповноваженими на те

правоохоронними органами шляхом здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів, які спрямовані на захист життя, здоров'я, житла та майна особи, що взята під захист, від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [262, с. 160].

Що стосується питання забезпечення житлових умов для суддів Вищого антикорупційного суду, то така законодавчо закріплена юридична гарантія дає змогу судді, який не забезпечений житлом, забезпечується державою службовим житлом на час перебування на посаді. Проте, службові житлові приміщення, призначені для заселення суддями Вищого антикорупційного суду, перебувають у державній власності. Виключення житлових приміщень, що надаються суддям Вищого антикорупційного суду на час перебування на посаді, з числа службових та їх відчуження не допускається [195].

На наш погляд, до гарантій правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів належать:

- незалежність та недоторканість суддів вищих спеціалізованих судів;
- суддівський імунітет;
- створення умов для всебічного професійного розвитку та підвищення кваліфікації суддів;
- конкурсна публічна процедура добору суддів;
- чіткий, вичерпний перелік повноважень суддів та підстав їх припинення;
- гарантування державою особистої безпеки та охорони суддів вищих спеціалізованих судів в Україні;
- належне соціальне забезпечення суддів.

Щодо гарантій організаційної автономності вищих спеціалізованих судів, то до таких можна віднести:

- самостійність територіального розміщення вищих спеціалізованих судів;

- організаційна відособленість вищих спеціалізованих судів, які складають окрему ланку системи судоустрою;
- спеціальний порядок фінансування та розпорядження коштів вищих спеціалізованих судів;

Гарантія самостійності територіального розміщення вищих спеціалізованих судів представлена тим, що апеляційна палата Вищого антикорупційного суду та судові палати Вищого антикорупційного суду для здійснення правосуддя в першій інстанції не можуть розміщуватися в одній будівлі. Вищий антикорупційний суд, його палати та апарат не можуть розміщуватися в одній будівлі разом з іншими судами, державними органами, їх територіальними, структурними підрозділами, представництвами, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями [195].

Спеціальний порядок фінансування та розпорядження коштів вищих спеціалізованих судів є також гарантією автономності суддів, адже, якщо розглядати Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», то законодавець додатково закріплює деякі юридичні гарантії, що стосуються як Вищого антикорупційного суду безпосередньо та і його суддів. Так, відповідно до статті 14 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» саме Вищий антикорупційний суд є головним розпорядником коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення його діяльності. Що стосується Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, то видатки на її утримання визначаються у Державному бюджеті України окремим рядком [195]. На думку Ф. Віапіана, скільки коштів з державного бюджету отримують органи судової влади, яким чином вони несуть відповідальність за здійснені витрати, є надзвичайно важливим для незалежності судової системи, ефективного функціонування судів і формування довіри громадськості [49]. Вченими підкреслюється, що «причин виникнення упередженості, несправедливості та залежності суддів від певних обставин чи впливових людей є багато, але попри це одним із провідних

факторів, що знижує можливість здійснювати ефективне судочинство, є фактор неналежного фінансування» [253, с. 249]. Дійсно, окрім того, що неналежне фінансування судів та суддів є суттєвим корупційним ризиком (у цьому контексті варто погодитись із вченими, котрі наголошують на тому, що у будь-якій професії є частка тих осіб, які не є достатньою мірою моральними особистостями, що цілком усвідомлюють ту місію, котру вони виконують у суспільстві, і судді не є в цьому сенсі винятком [59, с. 80]), слід мати на увазі, що вказана проблема є, хоча й не вирішальним, проте суттєвим бар'єром для ефективного та якісного виконання судьями роботи. Цієї ж думки дотримується і українська вчена Л.М. Москвич, наголошуючи на тому, що «належне фінансове забезпечення судової системи значно підвищить ефективність її функціонування. Адже належна організація судового процесу, оперативність надання й отримання інформації, розумний строк судового розгляду, матеріально незалежний суддя – усе це складники ефективного правосуддя». При цьому вчена робить застереження, звертаючи увагу на те, що «непрогнозовані рішення» не стільки є результатом недостатнього розміру заробітної плати судді, скільки ефектом його низького морально-етичного рівня. Утім, на думку Л.М. Москвич, гідне матеріальне забезпечення судді сприятиме залученню до професії найкращих фахівців [164, с. 164]. Слушною є думка, що належне фінансування судової гілки влади складається із: належного матеріально-технічного забезпечення діяльності суду (ремонт приміщень, наявність необхідного технічного приладдя тощо); належної оплати праці суддів («суддівська винагорода»). Вищевказані складові повинні створювати умови, за яких суддя буде здійснювати свою діяльність незалежно, безпечно та неупереджено [253].

Проте, серед науковців і практиків триває дискусія щодо використання виділених асигнувань на ті чи інші напрямки капітального характеру. Одні стверджують про реалізацію в межах державної цільової програми заходів із будівництва, реконструкції та купівлі будівель судів, оснащення їх відповідними технічними засобами і системами безпеки, впровадження

сучасних інформаційних технологій у діяльність [85]. Інші додають необхідність забезпечення суддів житловим фондом, що може бути вирішено тільки програмними засобами. Останній підхід до розподілу коштів може призвести до втрати судовою владою ознаки незалежності, яка в демократично розвинутих країнах є невід'ємним елементом верховенства права, а не дарованим привілеєм. У цьому випадку необхідно погодитися зі стандартами Венеціанської комісії з незалежності судової системи, якими не рекомендовано надавати нефінансові вигоди суддям (наприклад, квартири, автомобілі тощо), а замінити їх достойним рівнем оплати праці [49, с. 5].

Відносно процесуальних гарантій, то на наш погляд, процесуальні гарантії вищих спеціалізованих судів в Україні при розгляді спеціальних категорій справ спрямовані на дотримання законної форми та порядку судового процесу задля прийняття справедливого та об'єктивного судового рішення. Процесуальні гарантії закріплюються нормативними положеннями судового процесу і до них можна віднести:

- неможливість делегування повноважень щодо здійснення правосуддя суддями вищих спеціалізованих судів;
- чітке закріплення форми та порядку здійснення судового процесу при розгляді окремих категорій справ;
- дотримання принципів судового процесу при розгляді окремих категорій справ;
- рівність учасників судового процесу;
- чітке закріплення вимог до поведінки учасників судового процесу, порушення яких може спричинити настання відповідальності;
- функціонування апеляційних палат як інструментів оскарження рішень вищих спеціалізованих судів.

Усе вищевикладене дає підстави зробити наступні узагальнення:

- система юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні складається з таких блоків: 1) функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою; 2) гарантії правового

статусу суддів вищих спеціалізованих судів; 3) гарантії організаційної автономності вищих спеціалізованих судів; 4) процесуальні гарантії при розгляді спеціальних категорій справ.

– оскільки для Вищого суду з питань інтелектуальної власності не було прийнято окремого нормативно-правового акту, який би регулював його діяльність, слід вважати, що Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи, віднесені до його компетенції, в порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України, а також в процесі здійснення своєї діяльності має керуватися Законом України «Про судоустрій і статус суддів», то відповідно і юридичними гарантіями, які забезпечують діяльність суду та його суддів є гарантії, які закріплені в нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

– функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою – це основоположні юридичні інструменти, засоби та умови належного функціонування вищих спеціалізованих судів щодо здійснення ними правосуддя, до яких належать: – належне організаційне, фінансове, матеріальне та інформаційне забезпечення вищих спеціалізованих судів; – створення умов для розвитку інформаційних технологій у діяльності вищих спеціалізованих судів; – унормування порядку взаємодії вищих спеціалізованих судів з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, суддівського врядування, громадськістю; – оптимізація діяльності та раціональне навантаження на суддів вищих спеціалізованих судів; – функціонування системи органів суддівського самоврядування; – збалансоване кадрове забезпечення вищих спеціалізованих судів.

– закріплення таких юридичних гарантій в нормативно-правовому акті, який регулює порядок утворення і функціонування, а також діяльність Вищого антикорупційного суду позитивно буде впливати на роботу суду, суддів та апарату, оскільки такі гарантії забезпечують та створюють належні умови роботи, такі юридичні гарантії варто також чітко прописати у

подальшому законодавчому акті щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

– до гарантій правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів належать: – незалежність та недоторканість суддів вищих спеціалізованих судів; – суддівський імунітет; – створення умов для всебічного професійного розвитку та підвищення кваліфікації суддів; – конкурсна публічна процедура добору суддів; – чіткий, вичерпний перелік повноважень суддів та підстав їх припинення; – гарантування державою особистої безпеки та охорони суддів вищих спеціалізованих судів в Україні; – належне соціальне забезпечення суддів.

– до гарантій організаційної автономності вищих спеціалізованих судів можна віднести: – самостійність територіального розміщення вищих спеціалізованих судів; – організаційна відособленість вищих спеціалізованих судів, які складають окрему ланку системи судоустрою; – спеціальний порядок фінансування та розпорядження коштів вищих спеціалізованих судів;

– процесуальні гарантії вищих спеціалізованих судів в Україні при розгляді спеціальних категорій справ спрямовані на дотримання законної форми та порядку судового процесу задля прийняття справедливого та об'єктивного судового рішення. Процесуальні гарантії закріплюються нормативними положеннями судового процесу і до них можна віднести: – неможливість делегування повноважень щодо здійснення правосуддя суддями вищих спеціалізованих судів; – чітке закріплення форми та порядку здійснення судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – дотримання принципів судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – рівність учасників судового процесу; – чітке закріплення вимог до поведінки учасників судового процесу, порушення яких може спричинити настання відповідальності; – функціонування апеляційних палат як інструментів оскарження рішень вищих спеціалізованих судів.

Отже, юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні – це нормативні засоби та інструменти системи судоустрою, що створені державою, забезпечуються спеціальними органами суддівського врядування та суб'єктами публічної адміністрації для розширення належних умов функціонування вищих спеціалізованих судів як органів судової гілки влади.

Висновки до другого розділу

1. Сформовано, що інтелектуальна власність є ціннісним предметом правового захисту як сукупний результат творчої, інтелектуальної, винахідницької та інноваційної діяльності, що формалізується в правові можливості володільця та вглиблюється у правовідносини з державою та суспільством. Одним із видів правового захисту права інтелектуальної власності є юрисдикційний у формі судової діяльності уповноважених державою органів судової влади.

2. Метою Вищого суду з питань інтелектуальної власності є спеціальний судовий захист права інтелектуальної власності як інструмент загального механізму охорони інтелектуальної власності в суспільстві в парадигмі розвитку інформаційного суспільства.

3. Провідною проблемою функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності є відсутність системного, комплексного та змістовного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», адже чинне законодавство не містить положень щодо детального регулювання діяльності, визначення правового статусу, функції, завдань, повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

4. До завдань Вищого суду з питань інтелектуальної власності віднесено: 1) здійснення спеціального розгляду та вирішення спорів, пов'язаних із правом інтелектуальної власності; 2) захист права інтелектуальної власності та інноваційної, винахідницької, творчої діяльності

як ціннісного об'єкта правовідносин; 3) забезпечення державної політики захисту права інтелектуальної власності; 4) підтримка економічної стабільності держави в секторі наповнень від результатів інноваційної, винахідницької та творчої діяльності осіб; 5) координація із органами державної влади щодо розвитку права інтелектуальної власності та судовою владою щодо захисту такого права; 6) виконання інших завдань, що пов'язані із розвитком права інтелектуальної власності та його захистом.

5. Загальні особливості судово-владних правовідносин в державі є основою функціонування судової гілки влади та визначається на основі змісту конкретних повноважень судів системи судоустрою як сукупності прав та обов'язків відповідного суду. Спеціальні особливості судово-владних правовідносин, які пов'язані із функціонуванням Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначаються змістом правового становища такого суду, основну нормативно-інструментальну складову якого становлять повноваження.

6. Повноваження Вищого суду з питань інтелектуальної власності поділено на: 1) спеціально-судові (безпосереднє здійснення правосуддя щодо спорів, що пов'язані з правом інтелектуальної власності; формування єдності судової практики); 2) адміністративні (мають супроводжувачий характер та спрямовані на забезпечення умов для здійснення правосуддя). Модель реалізації спеціально-судових повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності визначається процесуальними особливостями розгляду та вирішення справ, які віднесено до юрисдикції Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

7. Виявлено, що існують такі особливості розгляду справ Вищим судом з питань інтелектуальної власності: 1) справи розглядаються та вирішуються в порядку господарського судочинства; 2) стороною справи може бути як юридична, так і фізична особа; 3) справи розглядаються колегіально; 4) предметом справи є право інтелектуальної власності; 5) спір по справі виникає з відносин правової охорони права інтелектуальної власності; 6)

справи розглядаються за єдиним територіальним знаходженням Вищого суду з питань інтелектуальної власності; б) метою вирішення справи є прийняття законного, об'єктивного та справедливого судового рішення, яким буде захищено та відновлено право інтелектуальної власності особи.

8. Визначено, що ідея створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності відповідає міжнародним стандартам та позитивно вплине на розвиток права інтелектуальної власності, однак, початок роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності залежить від процедури конкурсного добору суддів, що нині в Україні не здійснюється через заблоковану Вищу кваліфікаційну комісію суддів, що варто негайно врегулювати задля збалансування оптимального навантаження на всю судову систему.

9. Визначено, що корупція є негативним феноменом суспільства та полягає у вчиненні протиправних, корисних, суспільно-негативних дій задля отримання матеріальних благ, неправомірної вигоди або привілейованого службового становища, що в умовах функціонування правової держави підлягає запобіганню та протидії системою публічних суб'єктів, а також судовому захисту в разі настання негативних наслідків від таких діянь.

10. Функції Вищого антикорупційного суду – це зовнішній процес реалізації завдань та адміністративних повноважень, що відображається напрямком діяльності Вищого антикорупційного суду, його сталим та мінливим відношенням з органами державної влади, судами системою судоустрою, суспільством як єдиним зв'язком в парадигмі безперервного захисту прав, свобод та законних інтересів осіб.

11. Основною функцією Вищого антикорупційного суду є функція правосуддя як функціонально-юрисдикційний напрям діяльності суду щодо розгляду та вирішення окремих справ, на які поширюється його юрисдикція. Окрім того, до похідних функцій Вищий антикорупційний суд належать: 1) антикорупційна (забезпечення дотримання антикорупційної політики шляхом формування балансу між антикорупційною діяльністю та захистом прав, свобод та законних інтересів в судовому порядку); 2) правозахисна

(безперервний захист прав, свобод та законних інтересів осіб в суспільстві); 3) контрольно-наглядова (судовий контроль); 4) функція адміністрування (внутрішньо-організаційне, кадрове, інформаційне, організаційно-технічне забезпечення).

12. Вищий антикорупційний суд не належить до системи публічних суб'єктів запобігання корупції, однак, виконує антикорупційну функцію шляхом реалізації окремого виду судового захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від корупційних правопорушень.

13. Завдання Вищого антикорупційного суду – це соціально-інституційне призначення вищої судової інституції, що створена в системі судоустрою України задля розгляду та вирішення спеціальних категорій справ, що мають важливе істотне значення для захисту прав, свобод та законних інтересів осіб та суспільства в цілому. Вищий антикорупційний суд, як і всі суди системи судоустрою України повинен здійснювати правосуддя, а також здійснювати судовий контроль у визначених категоріях справ.

14. Спеціально-судовими повноваженнями наділяються лише судді Вищого антикорупційного суду, основне функціональне зобов'язання яких є здійснення законного, незалежного, неупередженого, справедливого та об'єктивного правосуддя у окремих категоріях справ, пов'язаних із корупційними правопорушеннями. Аналіз та узагальнення судової практики, звітування про таку діяльність є додатковим спеціально-судовим повноваженням суддів Вищого антикорупційного суду.

15. Розкрито, що адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду – це компетенційно-процесуальні можливості та юридичні обов'язки щодо формування та забезпечення умов для здійснення правосуддя суддями Вищого антикорупційного суду, регулювання внутрішньо-організаційних відносин, виконання адміністративно-судового контролю з метою гарантування захисту прав, свобод та законних інтересів

осіб у спеціально-судовому порядку від наслідків вчинення корупційних правопорушень.

16. Виявлено, що адміністративні повноваження здійснюються окремо судьями, Вищим антикорупційним судом як єдиною судовою установою, особами, які обіймають адміністративні посади у Вищому антикорупційному суді (Голова Вищого антикорупційного суду, його заступник, посадові особи апарату Вищого антикорупційного суду, голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду).

17. Система юридичних гарантій діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні складається з таких блоків: 1) функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою; 2) гарантії правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів; 3) гарантії організаційної автономності вищих спеціалізованих судів; 4) процесуальні гарантії при розгляді спеціальних категорій справ.

18. До гарантій правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів належать: – незалежність та недоторканість суддів вищих спеціалізованих судів; – суддівський імунітет; – створення умов для всебічного професійного розвитку та підвищення кваліфікації суддів; – конкурсна публічна процедура добору суддів; – чіткий, вичерпний перелік повноважень суддів та підстав їх припинення; – гарантування державою особистої безпеки та охорони суддів вищих спеціалізованих судів в Україні; – належне соціальне забезпечення суддів.

19. До гарантій організаційної автономності вищих спеціалізованих судів віднесено: – самостійність територіального розміщення вищих спеціалізованих судів; – організаційна відособленість вищих спеціалізованих судів, які складають окрему ланку системи судоустрою; – спеціальний порядок фінансування та розпорядження коштів вищих спеціалізованих судів.

20. Процесуальні гарантії вищих спеціалізованих судів в Україні при розгляді спеціальних категорій справ спрямовані на дотримання законної

форми та порядку судового процесу задля прийняття справедливого та об'єктивного судового рішення. Процесуальні гарантії закріплюються нормативними положеннями судового процесу і до них можна віднести: – неможливість делегування повноважень щодо здійснення правосуддя судьями вищих спеціалізованих судів; – чітке закріплення форми та порядку здійснення судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – дотримання принципів судового процесу при розгляді окремих категорій справ; – рівність учасників судового процесу; – чітке закріплення вимог до поведінки учасників судового процесу, порушення яких може спричинити настання відповідальності; – функціонування апеляційних палат як інструментів оскарження рішень вищих спеціалізованих судів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів та його адаптація до вітчизняної системи судоустрою України

Організація системи судів у кожній країні зумовлена історично. На певних етапах розвитку суспільства з'являється потреба проведення організаційних змін. Така адаптація до потреб суспільства і держави може проводитися через перерозподіл юрисдикції між різними ланками системи судів, проведення її внутрішньої реорганізації або утворення нових судів чи відмову від них. Питання організації та діяльності суду в зарубіжних країнах, як правило, є предметом і конституційного, і власне законодавчого регулювання, що пояснюється й потребою оперативного внесення змін, процедура внесення яких до законів є більш спрощеною. Кожна країна має власну побудову судової системи. Для судових систем багатьох країн світу характерні множинність і багатоланковість. Множинність судових систем знаходить своє відображення у тому, що у кожній країні, як правило, діють суди загальної юрисдикції (цивільні, кримінальні) та спеціальної юрисдикції (адміністративні, трудові, податкові). Багатоланковість судової системи характеризується наявністю у ній судів першої інстанції (суди обмеженої юрисдикції, необмеженої юрисдикції, мирові суди), суди середньої ланки, що здійснюють апеляційне провадження та Верховний Суд як вищий судовий орган [97, с. 45–49].

Використання зарубіжного досвіду, що містить вагомі цінності, сформовані світовою цивілізацією протягом багатовікової історії, які поступово, завдяки закріпленню у ряді міжнародно-правових документів,

стали у своїй переважній більшості надбанням усього людства. Такими актами є, зокрема, Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Основні принципи незалежності судових органів, розроблені ООН (1985 р.), Європейська хартія про статус суддів (1993 р.). Загальна (універсальна) хартія судді (1999 р.). Рекомендація № R (94) Комітету Міністрів Ради «Незалежність, дієвість та роль суддів» (1994 р.). Названі міжнародно-правові акти містять визначальні засади, тобто принципи, на яких має ґрунтуватися та функціонувати судова влада демократичної правової держави. Це принципи як власне судової діяльності, так і принципи побудови судоустрою [97, с. 45–49].

Аналіз зарубіжних моделей діяльності вищих спеціалізованих судів варто розпочинати із досвіду європейських країн, які по-перше є досить прогресивними, по-друге є близькими сусідами України, яка прямує в напрямку євроінтеграції. Зокрема, в Болгарії суди – це державні органи, які здійснюють правосуддя у цивільних, кримінальних та адміністративних справах. У Болгарії існують такі суди: окружні суди; окружні суди; адміністративні суди. До спеціалізованих судів відноситься: Спеціалізований кримінальний суд; Спеціалізований апеляційний кримінальний суд; військові суди; Військовий апеляційний суд; Вищий адміністративний суд. Організація та діяльність болгарських судів регулюється Законом про судову систему, який встановлює структуру та принципи діяльності судових органів та регулює їх взаємодію між собою та із законодавчими та виконавчими органами. Відповідно до Закону про судову систему, опублікованого в Державному віснику № 64/2007, Вища судова рада є найвищим адміністративним органом і відповідає за управління судовою системою та забезпечення її незалежності. Вона визначає склад та організацію судової влади та керує її справами, не втручаючись у незалежність відповідних органів [285].

Військові суди Болгарії розглядають, як суди першої інстанції, кримінальні справи щодо правопорушень, які нібито вчинені під час

виконання своїх обов'язків, або у зв'язку з цим, генералами, офіцерами, унтер-офіцерами та рядовими особами болгарської армії, цивільним персоналом в Міністерстві оборони та співробітниками інших міністерств та відомств у структурах, що підпорядковуються Міністру оборони, в Агенції національної безпеки та в Національній службі розвідки. У таких випадках судом другої інстанції є Військовий апеляційний суд. Кримінально-процесуальний кодекс встановлює юрисдикцію військових судів. Ці суди мають той самий статус, що і провінційний суд. Існує лише один Апеляційний військовий суд, який розглядає апеляції та заперечення, подані проти рішень, винесених військовими судами по всій країні [285]. Військовий апеляційний суд був створений 01.04.1998 року. Суд складається з 9 суддів та 15 посадових осіб суду. Військові суди розглядають судові справи проти злочинів, які вчинили: генерали, офіцери, сержанти та солдати Збройних сил та інших міністерств і відомств; резервісти на навчальних, контрольних або практичних зборах; цивільний персонал у Збройних силах та в Міністерстві оборони під час виконання своїх обов'язків або в районі свого робочого місця. Позови, вирішені п'ятьма військовими судами - у Софії, Пловдиві, Слівені Плевені та Варні, розглядаються як апеляційна інстанція Військовим апеляційним судом та як касаційна інстанція Верховним касаційним судом. Постановою Вищої судової ради від 19 травня 2004 року генерал-лейтенанта Веселіна Славова Пенгезова було призначено головним суддею Військового апеляційного суду. Головний суддя Військового апеляційного суду відповідає за загальне організаційне та адміністративне керівництво Апеляційним судом і представляє його; головує в судових органах усіх департаментів, скликає та очолює Генеральну Асамблею та доручає суддям відповідно до статті 72 Закону про судові органи [290].

Спеціалізований кримінальний суд – єдиний на території Болгарії. Підсудність його кримінальних справ загального характеру поширюється на злочини, вчинені на всій території Республіки Болгарії. Спеціалізований

кримінальний суд прирівнюється до районного суду, і його місцезнаходження знаходиться в місті Софія. Критерієм визначення підсудності справ, розглянутих Спеціалізованим кримінальним судом, є предмет справи, а не дієздатність особи, яка вчинила злочин. Підвідомчість Кримінально-процесуального кодексу щодо предмета викладена в положеннях статті 411 а Кримінально-процесуального кодексу. Справи про злочини, що підпадають під юрисдикцію Спеціалізованого кримінального суду, перераховані вичерпно - в основному, вчинені організованими злочинними групами або від їх імені та на виконання їх рішення, але також і справи про злочини, які пов'язані з перерахованими вище. Судочинство в Спеціалізованому кримінальному суді у кримінальних справах загального характеру збуджується на підставі обвинувального висновку прокуратури. Судочинство за вказаними кримінальними справами здійснюється в трьох інстанціях. Першою інстанцією по цих справах є Спеціалізований кримінальний суд. Справи, порушені за апеляціями і протестам на дії спеціалізованого кримінального суду, розглядаються спеціалізованим апеляційним судом у кримінальних справах. Касаційний судовий контроль за діями Спеціалізованого апеляційного суду у кримінальних справах здійснюється Верховним касаційним судом, який є вищою судовою інстанцією у кримінальних справах [193].

Вищий адміністративний суд здійснює вищий судовий контроль за належним та рівномірним застосуванням законів адміністративними судами. Вищий адміністративний суд розглядає скарги та заперечення проти актів Ради міністрів, прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністра, міністрів, керівників інших установ, безпосередньо підпорядкованих Раді міністрів, актів Вищої судової ради, актів Болгарського національного Банк, акти губернаторів районів та інші акти, встановлені статутом; він вирішує питання щодо законності законодавчих актів вторинного законодавства; як касаційна інстанція вона розглядає судові акти, розглядає справи в адміністративних

справах та розглядає заяви про прийняття остаточних судових рішень в адміністративних справах, що підлягають скасуванню [285].

Отже, у Болгарії спеціалізованими судами з предметів злочинів є військові суди, а по предмету діяльності – Вищий адміністративний суд та Спеціалізований кримінальний суд. При цьому, для перегляду рішень військових судів та Спеціалізованого кримінального суду функціонують вищі спеціалізовані апеляційні суди (військовий та кримінальний), які є окремою ланкою судової системи Болгарії. Діяльність вищих спеціалізованих судів адмініструє Вища судова рада, яка створена як орган суддівського врядування, що не втручається в процес правосуддя.

Наступною цікавою країною для аналізу є Литва, у якій суд – це установа, створена у встановленому законом порядку, яка здійснює правосуддя. Щоб гарантувати, що ніхто не впливає на рішення судів, що вони є справедливими та неупередженими, Конституція та Закон про суди передбачають незалежність судів при здійсненні правосуддя від будь-яких інших державних органів та чиновників, посадових осіб, політичних партій, організацій та інших осіб. Втручання у діяльність судів тягне за собою передбачену законом відповідальність. Рішення, прийняті судами, можуть бути переглянуті лише вищим судом і лише у порядку, встановленому законом. Судова система, їх компетенція, система організації, діяльності, управління та самоврядування судів, статус суддів, їх призначення, кар'єра, відповідальність та інші питання, пов'язані з діяльністю судів, регулюються Конституцією, Законом про суди та іншими законами [294].

У Литві існує 22 суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди. Судами загальної юрисдикції є окружні, регіональні суди, Апеляційний суд Литви та Верховний суд Литви. Вони розглядають цивільні та кримінальні справи. Районні суди також розглядають справи про адміністративні правопорушення. Регіональні суди, Апеляційний суд Литви та Верховний суд Литви мають відділ цивільних справ та відділ кримінальних справ. Спеціалізованими судами є окружні адміністративні суди (їх є два) та Вищий

адміністративний суд Литви. Ці суди розглядають адміністративні справи (спори, що виникають внаслідок адміністративних правовідносин) [294].

Вищий адміністративний суд Литви є першою та останньою інстанцією для адміністративних справ, віднесених до його компетенції законом, та апеляційною інстанцією для справ, які розглядаються адміністративними судами як суди першої інстанції. Крім того, у випадках, передбачених законом, він розглядає клопотання про відновлення провадження у закритих адміністративних справах. Вищий адміністративний суд Литви також формує єдину практику адміністративних судів при тлумаченні та застосуванні законів та інших правових актів та виконує інші функції, покладені на його компетенцію законом [294].

Відповідно до Регламенту, Вищий адміністративний суд Литви є спеціалізованим судом, апеляційним судом у справах, що розглядаються адміністративними судами як судами першої інстанції; єдиною та останньою інстанцією у справах щодо законності нормативних адміністративних актів, прийнятих центральними органами державного управління; законність актів загального характеру, прийнятих асоціаціями, політичними партіями, політичними організаціями чи асоціаціями; остаточна інстанція у справах, заснованих на скаргах на рішення або бездіяльність Центральної виборчої комісії, за винятком тих, що віднесені до компетенції Конституційного Суду Литовської Республіки; остаточна інстанція для передачі адміністративних справ до відповідних судів; розглядає клопотання про відновлення провадження в адміністративних справах; розглядає клопотання муніципальної ради щодо подання висновку, чи депутат муніципальної ради, член муніципальної ради - міський голова, щодо якого розпочато процедуру позбавлення влади, порушив свою присягу та (або) здійснювати повноваження, визначені законом; розглядає запити Державної інспекції захисту даних щодо звернення до компетентного судового органу Європейського Союзу щодо рішення Європейської комісії щодо адекватності, про прийняття стандартних умов захисту даних або про

універсальність затверджених кодексів поведінки. Рішення та розпорядження в адміністративних справах є остаточними та оскарженню не підлягають [289].

При здійсненні правосуддя Вищий адміністративний суд Литви має такі права: отримувати від державних установ та організацій, установ самоврядування, інших судів, підприємств та інших фізичних та юридичних осіб інформацію, необхідну для виконання покладених функцій; розглядати заяви, скарги та пропозиції юридичних та фізичних осіб відповідно до встановленої компетенції, приймати рішення та здійснювати необхідні заходи; співпрацювати з литовськими та закордонними установами та установами з питань їх діяльності, укладати угоди та угоди відповідно до компетенції; інші права, надані законами Литовської Республіки, постановами уряду, іншими правовими актами [289].

Вищий адміністративний суд Литви є розпорядником бюджетних асигнувань та складає його проект бюджету. Суд подає на розгляд Ради суддів пропозиції щодо свого проекту бюджету. Після затвердження проекту бюджету складається кошторис програми Суду. Бюджетні ресурси на утримання Суду використовуються відповідно до кошторисів видатків у межах затверджених глобальних асигнувань. Матеріально-технічне забезпечення суду організовується та забезпечується Секретарем відповідно до затвердженого кошторису витрат. Суд здійснює надання інформації та організацію своєї діяльності самостійно (крім випадків, коли придбання товарів та послуг, необхідних для потреб суду, організовується централізовано). Централізоване забезпечення суду необхідними основними фондами, товарно-матеріальними цінностями та послугами організовується та забезпечується Національною адміністрацією судів [289].

Загалом, у Литві існує лише один вищий спеціалізований суд – Вищий адміністративний суд, що у визначеному законом порядку розглядає та вирішує спори, що виникають внаслідок адміністративних правовідносин як

суд першої або апеляційної інстанції, з додатковими повноваженнями щодо формування єдиної практики адміністративних судів.

Схожу до Литви модель має Чехія. Судова система Чеської Республіки складається з Конституційного Суду Чеської Республіки та «звичайної» судової системи. Звичайна судова система складається з Верховного суду, Вищого адміністративного суду, високих судів, регіональних судів та окружних судів. Центральним державним адміністративним органом судів є Міністерство юстиції Чеської Республіки. Міністерство юстиції здійснює управління вищими судами, регіональними судами та окружними судами в рамках Закону № 6/2002 про судові суди та суддів, безпосередньо або через президентів судів; окружні суди можуть також керуватися Міністерством юстиції через голів регіональних судів. Деякі завдання центрального уряду виконують президент Верховного суду Чеської Республіки (або віце-президент, якщо це доречно) та президент Вищого адміністративного суду Чехії (або віце-президент, де це доречно). Державне управління судами здійснюється з урахуванням зауважень відповідних судових рад, створених у складі Верховного суду Чеської Республіки, Вищого адміністративного суду Чеської Республіки, вищих судів, регіональних судів та всіх окружних судів [286].

Як вищий судовий орган у справах, що стосуються юрисдикції судів в адміністративному судочинстві, Вищий адміністративний суд забезпечує узгодженість та законність рішень, приймаючи рішення щодо заяв про перегляд у справах, передбачених законом, та вирішуючи інші справи, передбачені цим або конкретним законом. Вищий адміністративний суд здійснює моніторинг та оцінку остаточних рішень, прийнятих судами в адміністративному судочинстві, і на їх основі, в інтересах послідовного прийняття рішень судами, дає висновки щодо прийняття судами рішень у конкретних видах справ. В інтересах законного та послідовного прийняття рішень адміністративними органами Верховний адміністративний суд може у випадках, передбачених законом, та застосовуючи процедуру, передбачену

ним, прийняти рішення про основну резолюцію як частину своєї діяльності з прийняття рішень [286].

Вищий адміністративний суд базується у Брно. Це вищий судовий орган у справах, що підпадають під юрисдикцію судів в адміністративному судочинстві. Система судів в адміністративному судочинстві складається з регіональних судів, в яких адміністративна юстиція відокремлена від інших юрисдикцій лише внутрішньою організацією компетентного суду, та Вищого адміністративного суду, який є судовим органом, що спеціалізується виключно на адміністративному судочинстві. Вищий адміністративний суд, як насамперед Касаційний суд, піклується про законність і єдність прийняття рішень регіональних судів та адміністративних органів в рамках своєї діяльності, приймаючи рішення про касаційні скарги на остаточні рішення регіональних судів в адміністративному судочинстві, якими скаржники вимагати скасування оскаржуваних рішень. Цей захист від незаконних рішень адміністративного органу додатково доповнюється захистом від його бездіяльності та проти незаконних втручань адміністративного органу. Вищий адміністративний суд також приймає рішення з виборчих питань, з питань розпуску політичних партій та політичних рухів, призупинення або відновлення їх діяльності. Вищий адміністративний суд також приймає рішення щодо касаційних скарг на рішення регіональних судів у справах про скасування заходів загального характеру або їх частин за порушення закону, а також щодо касаційних скарг у справах місцевого та регіонального референдуму. Вищий адміністративний суд також має юрисдикцію вирішувати певні позитивні чи негативні колізії юрисдикції між органами державного управління. Вищий адміністративний суд також є дисциплінарним судом для провадження у справах суддів, прокурорів та судових приставів [295].

Таким чином, у Чехії Вищий адміністративний суд є єдиним вищим спеціалізованим судом, що забезпечує узгодженість та гарантує законність рішень адміністративних судів як суд першої, апеляційної та касаційної

інстанції. Особливістю статусу Вищого адміністративного суду в Чехії є його зобов'язання вирішувати справи, пов'язані із дисциплінарним провадженням суддів, прокурорів та судових приставів як дисциплінарний суд.

Наступною країною для аналізу є Хорватія. Конституція Республіки Хорватія передбачає, що влада організована відповідно до принципу розподілу влади, таким чином, що законодавчу владу здійснює Хорватський парламент, виконавчу владу - уряд Республіки Хорватія, а судову владу - суди Хорватії. Як носії судових повноважень, суди здійснюють правосуддя відповідно до Конституції, законів та положень та міжнародних договорів, які Хорватія підписала та ратифікувала. Судова функція покладена на суддів, призначених Державною судовою радою. Виконуючи свої судові обов'язки, судді повинні бути незалежними та незалежними та користуватися імунітетом відповідно до закону. Судова посада є постійною, і суддя не може виконувати будь-який інший обов'язок [284].

У Республіці Хорватія Закон про суди регулює організацію, компетенцію та юрисдикцію судів. У Республіці Хорватія судові повноваження здійснюються судами як окремими органами державної влади. Вони здійснюють свої повноваження самостійно та незалежно в межах та компетенції, передбачених законодавством. Суди захищають правовий порядок Хорватії, встановлений Конституцією, законами та міжнародними договорами, та забезпечують однакове застосування закону та рівність усіх перед законом. Суди вирішують справи, що стосуються основних прав та обов'язків людини, прав та обов'язків Республіки Хорватії та місцевих та регіональних підрозділів самоврядування, а також прав та обов'язків інших юридичних осіб, проголошують санкції та інші заходи проти винних у злочинах, проступки та правопорушення, визначені законом та іншими нормативними актами, перевіряють законність загальних та індивідуальних актів органів державного управління, вирішують спори, що стосуються особистих відносин громадян, трудових, комерційних, майнових та інших

цивільних справ, а також обговорюють інші юридичні випадки, передбачені законом [284].

Суди у Хорватії здійснюють правосуддя відповідно до Конституції, законів, міжнародних договорів та інших чинних правових джерел. Судова влада в Республіці Хорватія здійснюється звичайними, спеціалізованими судами та Верховним судом Республіки Хорватія. Звичайними судами є муніципальні суди та повітові суди. Муніципальні суди та суди за порушення справи створюються на території одного або кількох муніципалітетів, одного або декількох міст або частин міського району, а повітові, господарські та адміністративні суди - на території одного або кількох округів. На території Республіки Хорватії функціонують Вищий комерційний суд Республіки Хорватія, Вищий адміністративний суд Республіки Хорватія, Вищий суд з адміністративних правопорушень, Вищий кримінальний суд Республіки Хорватія та Верховний Суд Республіки Хорватії [284].

Таким чином, у Хорватії існує широка система вищих спеціалізованих судів, пов'язані із спеціалізованим розглядом комерційних, адміністративних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які сукупно забезпечують дотримання законності судових рішень в судовій системі із раціональним розподіленням юрисдикції судів в державі.

Через федеральний порядок Федеративної Республіки Німеччина судова система також структурована федерально. Юрисдикція здійснюється федеральними судами та судами 16 федеральних земель (земель). Основне навантаження на здійснення правосуддя лежить на землях. Німецька судова система поділяється на п'ять незалежних спеціалізованих відділень або юрисдикцій: звичайна юрисдикція; трудова юрисдикція; загальна адміністративна юрисдикція; фіскальна юрисдикція; соціальна юрисдикція; На додаток до цих спеціалізованих юрисдикцій існує конституційна юрисдикція, яка складається з Федерального конституційного суду та конституційних судів земель. Судами земель, як правило, керують

федеральні міністерства юстиції. На федеральному рівні федеральний міністр юстиції відповідає за Федеральний суд, Федеральний адміністративний суд та Федеральний фінансовий суд. Федеральне міністерство праці та соціальних питань відповідає за Федеральний суд з питань праці та Федеральний соціальний суд. Відповідальні міністерства також розпоряджаються необхідними бюджетними ресурсами. Єдиним винятком є Федеральний конституційний суд, якому надано організаційну автономію як незалежного конституційного органу. Він представляє власний бюджет суду на затвердження [287].

Федеральний адміністративний суд – найвищий адміністративний суд у Федеративній Республіці Німеччина. Його місцезнаходження знаходиться в Лейпцигу. Він вирішує спори в галузі адміністративного права, якщо вони не передані іншому суду федеральним законом. Федеральний адміністративний суд є принципово ревізійною інстанцією. Його першочерговим завданням є підтримка правової єдності та подальший розвиток права. З цією метою він роз'яснює фундаментальні питання федерального законодавства. Він перевіряє, чи рішення адміністративних судів та вищих адміністративних судів сумісні з федеральним законом та законодавством Європейського Союзу. Таким чином, це визначально визначає його тлумачення та застосування. У цьому відношенні Федеральний адміністративний суд є суто юридичною інстанцією. Він не встановлює нових фактів, ані - за кількома винятками - тлумачить державне право [281].

Федеральний адміністративний суд також все частіше діє в першій інстанції. Тоді це юридична та фактична влада. Отже, він не тільки з'ясовує юридичні питання, але й визначає відповідні факти для прийняття рішення. Суд, як правило, приймає рішення в першій інстанції у складних масштабних провадженнях, що мають далекосяжне значення. Сюди входять, наприклад, суперечки щодо планування та розширення особливо важливих шляхів руху (автомагістралей, залізничних ліній, водних шляхів тощо) або щодо заборон на об'єднання, виданих федеральним міністром внутрішніх справ. В окремих

законах законодавець передав подальші обов'язки Федеральному адміністративному суду (наприклад, у Кодексі військових скарг та Військово-дисциплінарному кодексі). У цих випадках суд виступає як юридична інстанція або як факт. Це залежить від структури правового засобу, щодо якого повинен прийняти рішення суд [281].

Хід процедури розгляду справ Федеральним адміністративним судом передбачений законодавством. Якщо Федеральний адміністративний суд приймає рішення за рішенням суду, в процесі зазвичай проводиться усне слухання справи. Це справа в апеляційному та судовому процесі. Усне слухання не проводиться у разі прийняття рішень резолюцією. Основна заява - рішення щодо скарги на недопущення апеляційної скарги у рішенні Вищого адміністративного суду. У процесі провадження у Федеральному адміністративному суді кожна залучена сторона повинна бути представлена адвокатом (обов'язковим адвокатом). Процедура починається з одержання документа, що ініціює процедуру, судом. Це, наприклад, заява, якою сторона подає апеляцію на рішення Вищого адміністративного суду [278].

Сенат Федерального адміністративного суду, відповідальний за провадження у справі, приймає рішення про прийняття апеляції після закінчення строку, встановленого для обґрунтування скарги. Рішення приймається трьома суддями без усного слухання шляхом постанови. Федеральний адміністративний суд допускає апеляційне оскарження, якщо присутня одна з причин прийняття, зазначена в законі та заявлена залученою особою. Усне слухання, як правило, відбувається під час перегляду та судового розгляду. Якщо процедура готова до прийняття рішення, Сенат визначає дату слухання. Офіс запрошує причетних. Слухання розпочинається, коли справа призначена. Сенат веде переговори та приймає рішення з п'ятьма професійними суддями. Проводить слухання голова. Він встановлює присутність причетних. Суддя, який веде провадження, - доповідач - представляє факти та суперечку. Потім залучені сторони подають свої заявки. Потім суд обговорює юридичні питання, що мають відношення

до рішення, зі сторонами, які беруть участь у апеляційному провадженні, а також фактичні питання, що мають значення для рішення в процесі судового провадження. Дискусія складає ядро усного слухання. Суд забезпечує сторонам, які беруть участь у справі, справедливого слухання справи. Після закінчення обговорення голова закриває слухання. Сенат відмовляється від обговорення і виносить вирок. Роблячи це, він визначає із загального результату процедури, яким він буде виглядати на основі усного слухання. Зазвичай голова оголошує рішення у день слухання після обговорення. В особливих випадках встановлюється окрема дата оголошення, яка не повинна перевищувати двох тижнів після переговорів. Замість оголошення допускається вручення рішення. Потім судді підписують рішення після складання письмових мотивів [278].

Федеральний фінансовий суд є вищою інстанцією фінансової юрисдикції. Це один із п'яти найвищих федеральних судів, створених відповідно до статті 95 Основного закону. Він є остаточним судовим органом для спорів у галузі податкового права та митного права, але не для відповідних кримінальних проваджень; За них несе відповідальність загальна кримінальна юрисдикція (зрештою Федеральний суд). Завдання Федерального фінансового суду – тлумачити податкове законодавство в рамках надання правового захисту та вводити невизначені юридичні терміни. Крім того, Федеральний фінансовий суд повинен перевірити, чи є відповідний податковий закон конституційним. Якщо він вважає податковий закон неконституційним, він повинен зупинити провадження у справі та отримати рішення Федерального конституційного суду (стаття 100 (1) Основного закону). Судова практика Федерального фінансового суду часто має значний широкомасштабний вплив на юридичну практику фінансового управління і, отже, має значний вплив на державний бюджет [291].

Всі рішення Федерального фінансового суду є лише безпосередньо обов'язковими для тих, хто бере участь у процесі. Однак висновки вищого податкового суду регулярно передаються до паралельних справ. Оскільки

юридичні пункти, сформульовані в рішеннях та постановах Федерального фінансового суду, неодноразово включаються до податкових настанов та інших адміністративних інструкцій, згідно з якими базується фактичне податкове забезпечення податковими органами. Однак іноді податкові органи приймають так звані укази про незастосування. У цьому випадку він постановляє, щоб податкові органи не застосовували рішення, прийняте Федеральним фінансовим судом, крім конкретної окремої справи. Тоді податкові органи зазвичай мають намір ще раз представити свою юридичну думку в новому судовому провадженні та домогтися перегляду Федеральної фіскальної юрисдикції своєї судової практики. Якщо в рамках нового рішення Федеральний фінансовий суд знову дійде до результату, який він уже знайшов, податкові органи, як правило, застосовують встановлену нині прецедентну практику до всіх паралельних справ [282].

Федеральний суд з питань праці – найвища інстанція з питань трудової юрисдикції - є одним із п'яти найвищих федеральних судів. У Федеральному суді з питань праці вирішують сенати, що складаються з трьох професійних суддів - голови та двох засідателів, а також двох почесних суддів з числа роботодавців та службовців. Як правило, сторони повинні бути представлені адвокатом перед Федеральним судом праці. Будь-який адвокат, допущений до німецького суду, має право представляти компанію. Оскарження рішення державного трудового суду можливе, якщо воно було допущено до рішення. Закон передбачає затвердження, якщо вирішальне правове питання має принципове значення, тобто служить для з'ясування правових питань, що мають загальне значення для правової системи або, принаймні, зачіпають більшу частину широкої громадськості через їх наслідки. Допуск також надається, якщо Федеральний суд з питань праці ґрунтується на рішенні Федерального конституційного суду, Об'єднаного сенату верховних судів Федеративної Республіки, або - якщо Федеральний суд з питань праці ще не прийняв рішення щодо юридичного питання - від рішення іншої палати того самого або іншого відхиляється Федеральний суд з питань праці. Нарешті,

Федеральний суд з питань праці повинен допустити апеляцію, якщо є абсолютна причина для апеляції або порушення відповідного рішення права бути заслуханим. За тих самих умов обласний трудовий суд повинен прийняти скаргу до суду у процесі прийняття рішення. В принципі, юридична скарга може бути подана лише за умови її схвалення обласним судом праці. Якщо регіональний суд з питань праці не допустить перегляду або оскарження питань закону, це рішення може бути оскаржене скаргою про неприйняття. Заявивши скаргу про неприйняття, скажчик може стверджувати, що передумови для прийняття апеляційної скарги з питань закону чи юридичної скарги дотримані. Якщо Федеральний суд з питань праці підтримує скаргу про неприйняття, процедура продовжується як процедура перегляду або юридичної скарги [279].

Федеральний суд з питань праці перевіряє, чи не порушує рішення регіонального трудового суду юридичну норму, оскільки норма не застосовувалась чи не застосовувалась належним чином, і чи є рішення правильним з інших причин. Якщо факти, визначені регіональним трудовим судом, не дають остаточної правової оцінки, рішення обласного трудового суду буде скасовано, а юридичний спір буде передано до обласного трудового суду [279].

Основним завданням Федерального соціального суду є підтримка правової єдності та подальший розвиток права. З цією метою він роз'яснює фундаментальні питання федерального законодавства. Він перевіряє, чи рішення соціальних судів та регіональних соціальних судів сумісні з федеральним законом та законодавством Європейського Союзу. Таким чином, це визначально визначає його тлумачення та застосування. У цьому відношенні Федеральний соціальний суд є суто юридичною інстанцією. Він не встановлює нових фактів, ані, за деякими винятками, не тлумачить державне законодавство [280].

Юрисдикція судів соціальної справедливості та Федерального соціального суду регулюється законом. Суди в першу чергу відповідають за

наступні сфери, які можна узагальнити як "питання соціального забезпечення": законодавче пенсійне страхування; законодавче страхування від нещасних випадків; законодавче медичне страхування; страхування довгострокового догляду (статутне та приватне); соціальне забезпечення художників; договірне (стоматологічне) медичне право; завдання федерального агентства з працевлаштування; основна безпека для тих, хто шукає роботу; закон про соціальну допомогу та пільги для шукачів притулку; соціальна компенсація у разі заподіяння шкоди здоров'ю, включаючи положення про жертви війни, положення про солдатів, законодавство про шкоду від вакцинації, компенсацію жертвам насильства та деякі питання, передбачені законом про тяжкі інваліди; інші державні трансфертні виплати (допомога на виховання дитини / батьківська допомога). Таким чином, фактична юрисдикція судів соціальної справедливості охоплює основні сфери системи соціального забезпечення у Федеративній Республіці Німеччина [280].

Для виконання судових завдань у Федеральному соціальному суді було утворено 14 спеціалізованих сенатів. Вони, як правило, приймають рішення про внесення змін до п'яти членів, включаючи голову. Три члени - професійні судді, двоє - почесні судді. Компетентний сенат спеціаліста приймає рішення про допуск перегляду в процедурі подання скарги про неприйняття після закінчення строку, встановленого для обґрунтування скарги. Рішення про прийняття апеляційної скарги має прийматися за участю почесних суддів, а також рішення щодо прийнятних, але необґрунтованих скарг [293].

Загалом, найбільш розширену систему вищих спеціалізованих судів має Німеччина, що пов'язано із федеративним державним порядком. У Німеччині діють Федеральний адміністративний суд, Федеральний суд з питань праці, Федеральний фінансовий суд та Федеральний соціальний суд як вищі спеціалізовані суди, адміністрування яких здійснює відповідне міністерство. Діяльність вищих спеціалізованих судів у Німеччині має широкомасштабний вплив на врегулювання спеціальних правовідносин та

загальну юридичну практику публічного адміністрування. Вищі спеціалізовані суди в Німеччині є вищою інстанцією відповідної юрисдикції, їх рішення має загальнообов'язковий характер, гарантуючи єдність судової практики.

Усе вищевикладене дає підстави узагальнити:

– аналіз зарубіжних моделей діяльності вищих спеціалізованих судів задля більш ширшої адаптації до вітчизняної системи судоустрою України варто здійснювати із компаративістичного досвіду європейських країн, які по-перше є досить прогресивними, по-друге є близькими сусідами України, яка прямує в напрямку євроінтеграції;

– у Болгарії спеціалізованими судами з предметів злочинів є військові суди, а по предмету діяльності – Вищий адміністративний суд та Спеціалізований кримінальний суд. При цьому, для перегляду рішень військових судів та Спеціалізованого кримінального суду функціонують вищі спеціалізовані апеляційні суди (військовий та кримінальний), які є окремою ланкою судової системи Болгарії. Діяльність вищих спеціалізованих судів адмініструє Вища судова рада, яка створена як орган суддівського врядування, що не втручається в процес правосуддя.

– у Литві існує лише один вищий спеціалізований суд – Вищий адміністративний суд, що у визначеному законом порядку розглядає та вирішує спори, що виникають внаслідок адміністративних правовідносин як суд першої або апеляційної інстанції, з додатковими повноваженнями щодо формування єдиної практики адміністративних судів.

– у Чехії Вищий адміністративний суд є єдиним вищим спеціалізованим судом, що забезпечує узгодженість та гарантує законність рішень адміністративних судів як суд першої, апеляційної та касаційної інстанції. Особливістю статусу Вищого адміністративного суду в Чехії є його зобов'язання вирішувати справи, пов'язані із дисциплінарним провадженням суддів, прокурорів та судових приставів як дисциплінарний суд.

– у Хорватії існує широка система вищих спеціалізованих судів, пов'язані із спеціалізованим розглядом комерційних, адміністративних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які сукупно забезпечують дотримання законності судових рішень в судовій системі із раціональним розподіленням юрисдикції судів в державі.

– найбільш розширену систему вищих спеціалізованих судів має Німеччина, що пов'язано із федеративним державним порядком. У Німеччині діють Федеральний адміністративний суд, Федеральний суд з питань праці, Федеральний фінансовий суд та Федеральний соціальний суд як вищі спеціалізовані суди, адміністрування яких здійснює відповідне міністерство. Діяльність вищих спеціалізованих судів у Німеччині має широкомасштабний вплив на врегулювання спеціальних правовідносин та загальну юридичну практику публічного адміністрування. Вищі спеціалізовані суди в Німеччині є вищою інстанцією відповідної юрисдикції, їх рішення має загальнообов'язковий характер, гарантуючи єдність судової практики.

Загалом, аналіз зарубіжного досвіду діяльності вищих спеціалізованих судів свідчить про різну тенденцію спеціалізації судів у європейських країнах, у яких побудована вузька система судоустрою із функціонуванням єдиного вищого адміністративного суду як спеціалізованого (Литва, Чехія) та країни (Німеччина, Хорватія, Болгарія), у яких діє широка судова система вищих спеціалізованих судів, що масштабно врегульовують спеціальні адміністративні, соціальні, комерційні, фінансові, військові або кримінальні правовідносини як вищі інстанції відповідної функціональної юрисдикції задля загального збалансування навантаження на судову систему.

3.2. Напрями розвитку правового регулювання адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні

Проблеми, пов'язані з реформуванням в Україні 64 судової гілки влади, набувають усе більшої актуальності, що пояснюється низкою обставин. По-перше, хоча після прийняття незалежності України вже минуло майже 22

роки, тим не менше остаточно система владних інституцій в нашій державі ще не сформувалася. Реформаційні процеси, що торкнулися питань судоустрою і статусу суддів, не можна назвати стабільними. По-друге, стан законодавства, яке регламентує вказану сферу суспільних відносин, ще й досі повною мірою не відповідає європейським вимогам і стандартам. По-третє, чинні правові приписи із зазначених питань досить часто порушуються, що, своєю чергою, безумовно має наслідком порушення базових соціальних цінностей, зокрема, прав і свобод людини й громадянина. Особливої актуальності наведені проблеми набувають у контексті проголошення в Україні на конституційному рівні принципу верховенства права. Судова влада є тією інституцією, яка, мабуть, найбільшим чином впливає на стан практичного втілення вказаного принципу в життя, що в першу чергу виражається у сприянні захисту прав і свобод людини й громадянина [38, с. 256].

Система судоустрою в Україні тривалий час змінює свою структуру. Це перш за все пов'язано із прагненням України відповідати системі судоустрою Європейських держав, які демонструють переваги існування в їхніх системах тих чи інших структур. Так формуються певні тенденції до реформування системи судоустрою, які тим чи іншим способом впливають на становлення незалежної та справедливої судової влади [245, с. 121–129].

Найперше потрібно вказати, що для формування напрямків розвитку правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні необхідно для початку проаналізувати найбільш проблемні питання системи судоустрою України.

Варто розпочати з того, що жодна судова реформа в Україні не досягала цілей, задекларованих у програмних документах. Цьому є ряд причин і пояснень, які різняться залежно від певного історичного часу. Проте спільним для різних етапів реформування судової влади є постійна домінанта у цьому процесі політичної складової. Саме політична доцільність переважно визначає пріоритетність змін у судовій системі, ігноруючи необхідність

об'єктивної оцінки її існуючого стану з урахуванням як очевидних, так і прихованих переваг та недоліків, а також обмежених ресурсів і необхідних у цій сфері прогнозів. Характерно це і для сучасного етапу. І ось чому. Будь-яка реформа, а не її імітація чи революція, характеризується частковими та поступальними перетвореннями, які постають як достатньо стійкі та постійні тенденції. Судова реформа, яка має на меті якісно змінити параметри функціонування судової влади, ядром інтересів якої у демократичному суспільстві завжди є людина, повинна сповідувати певні принципи, серед яких: принцип мети (добробут суспільства), принцип засобів (засоби реформування мають бути виведені з зони політичних провокацій у зону конструктивних дій), принцип стабільності (не повинна стимулювати кризу), принцип ціни (існування гарантій, що мета реформи буде досягнута, а її ціна не перевищить результати) та принцип відповідальності (та, кому суспільство довірило проведення реформи повинні нести особисту відповідальність за її результати) [250, с. 33]. Відтак, судова реформа повинна бути затребувана суспільством і відповідати його потребам і очікуванням. Останні, своєю чергою, завжди будуть пов'язані з такими атрибутами як доступність і ефективність системи судового захисту. Саме ці два, але не виключно, параметри необхідно оцінювати, плануючи зміни у сфері судової влади, визначаючи осередки «напруги» та дисбалансу, чітко розуміючи мету та обираючи необхідні для її досягнення засоби [249, с. 32–39].

Досить вагомою проблемою є факт дублювання судами нижчих інстанцій рішень аналогічних справ судів того ж рівня. Досить часто на практиці судді замість формулювання нового рішення просто звертаються до Єдиного державного реєстру судових рішень, шукають рішення зі схожою справи і, змінюючи лише деякі формальні моменти, постановляють по суті аналогічне рішення. Звісно, казати про повний, якісний та неупереджений розгляд справ у таких випадках не доводиться [38, с. 256–260].

Питання доступу до правосуддя є важливою науковою та практичною проблемою сучасності. У цьому контексті набувають актуальності питання подолання перешкод у доступі до правосуддя, обслуговування клієнтів та надання послуг, використання стандартів ефективності роботи судів тощо. Загалом ці питання містяться у полінауковому просторі, що формується з положень юридичної науки у частині обґрунтування організаційно-правових засад удосконалення управління в суді, так і управлінсько-адміністративних засад. Переміщення вказаної проблеми у полінаукових простір зумовлює складність її вирішення [231, с. 100–105].

Серед важливих напрямів реформування управління в суді слід назвати вдосконалення управління персоналом апарату суду, вирішення проблем організації забезпечення судового процесу, комплексне удосконалення нормативно-правового забезпечення процесів управління в суді, що у сукупності формуватиме підстави для реалізації сучасного ключового вектору реформування судової системи відповідно до вимог євроінтеграційної парадигми, зокрема сприятиме забезпеченню доступності правосуддя [231, с. 100–105].

Головним призначенням судової влади є розгляд конфліктів, які виникають протягом життя людини, при реалізації її порушених прав. Сутність судової системи — чітко, неупереджено, справедливо, із дотриманням необхідної процедури приймати законні рішення на всій території України. Саме для цього була запроваджена Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [251, с. 147–148]. Одним із заходів підвищення професійного рівня суддів, що визначено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки є упровадження механізмів досягнення більшої єдності судової практики шляхом підсилення дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів [203].

Досить актуальною проблемою судової влади в Україні є повільний процес функціонування електронного судочинства, що являє собою установлену законом процесуальну діяльність суду з відправлення правосуддя, під час якої можлива дистанційна комунікація з учасниками процесу, та бездокументарна форма передання даних відбувається із використанням провідних інформаційних технологій. Саме тому подальша інформатизація системи судочинства в нашій державі є одним із спрямувань щодо поліпшення роботи у царині правосуддя в Україні [57, с. 49–52]. Попри усі очевидні переваги електронного судочинства проект «Електронний суд» не набув широкої популярності і просування його відбувається вкрай повільно. Те саме стосується деяких інших загальнодержавних електронних проектів у судочинстві (обмін електронними документами із використанням ЕЦП, проведення судових засідань у режимі відеоконференцій, використання електронно-інформаційних кіосків тощо). Слід погодитися з О. В. Бринцевим, який окреслив основні стримуючі чинники у цьому процесі: 1) відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами (така ситуація змушує користувачів використовувати різні програмні та апаратні засоби для одержання доступу до різних сервісів. Необхідність реєструватися в численних реєстрах, подавати різного роду заяви про забезпечення доступу до окремих сервісів, інсталиувати різні програмні продукти, одержувати різні ідентифікатори, коди доступу, підтримувати їх в актуальному стані, що в підсумку робить сучасне електронне судочинство більш клопітким та ємким за часом, ніж звичайне паперове); 2) відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення (на думку вченого, часто інформаційні сайти, електронні кіоски та інші судові ресурси наповнені або непотрібною або неактуальною інформацією, яка не несе корисного навантаження); 3) брак коштів (відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на

інформатизацію зокрема призводить до неспроможності задоволення потреб усіх охочих у користуванні певними сервісами внаслідок недостатності потужностей відповідних програмно-апаратних комплексів та недостатності спеціалістів для їх обслуговування); 4) дисонанс інформаційних технологій та процесуальних правил (наразі домінуючою є тенденція вбудовування нових інформаційних технологій до існуючої системи процесуальних норм різних гілок судових юрисдикцій. Правила судового процесу, якщо і змінюються, то лише фрагментарно, в мінімально необхідному для того чи іншого нововведення обсязі) [35, с. 19–21; 57, с. 49–52].

На наш погляд, в період пандемії особливо гостро постала необхідність створення умов для належного функціонування електронного судочинства, в тому числі, у діяльності вищих спеціалізованих судів України через збільшення фінансування на інформатизацію судової системи та внесення змін до процесуальних норм щодо використання інформаційних технологій у судовий процес.

Сучасний етап політико-правових перетворень в Україні характеризується створенням оновленої системи судоустрою, яка б відповідала міжнародним стандартам здійснення правосуддя, а суди стали реальними захисниками права та справедливості відповідно до конституційно закріпленого принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України). Для вирішення цього завдання відбувається реформування у сфері судової влади як перманентний, поетапний процес – від створення судової влади в системі поділу державної влади, через поетапне проведення глибокої, системної судової реформи, до подальшого, стійкого вдосконалення системи судоустрою. реформування системи судоустрою є змістовно структурним елементом судової реформи та, відповідно, реформування судової влади. При цьому варто наголосити, що реформування системи судоустрою не зводиться до перетворень тільки у системі судів, адже система судоустрою є ширшим за своїм змістом концептом, ніж просто сукупність судів. Звідси, реформування цієї системи –

це, за своїм змістом, реформування організації (устрою) судової влади [134, с. 38–45].

Організація системи судів є питанням внутрішньої політики кожної держави. Однак, як неодноразово наголошував Європейський суд з прав людини, держави повинні організувати свої судові системи в такий спосіб, щоб їхні суди могли задовольнити кожну вимогу статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (рішення ЄСПЛ від 25 лютого 1993 року у справі «Добертен проти Франції» (*Dobbertin v. France*)). Доступність правосуддя (організаційна, функціональна, темпоральна, суб'єктна) є конститутивною умовою реалізації людиною права на справедливий суд, забезпечення якого є позитивним обов'язком держави. Проте фокус сучасних змін у сфері судової влади, ігнорування нагальної необхідності вирішення проблем з нестачею суддівських кадрів і необґрунтованою оптимізацією судового устрою є підставами для невтішного висновку про те, що в Україні правосуддя для людини «віддаляється» [249, с. 32–39].

Сучасний етап реформування системи судоустрою в Україні ознаменувався таким важливим аспектом, як прийняттям у 2017 р. Верховною Радою України нового процесуального законодавства. Так, відповідно до ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у системі судоустрою почали діяти вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ, якими стали Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. На виконання цього положення Указом Президента України «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 р. № 299/2017 утворено Вищий суд з питань інтелектуальної власності з місцезнаходженням у місті Києві («Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності...», 2017). Наступною тенденцією у «Великій судовій реформі» став Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» 7 липня 2018 р. Цей закон був розроблений відповідно до Конституції України

та відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії [245, с. 121–129; 207; 195].

Найперше необхідно акцентувати увагу на «організаційній невизначеності» вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди [205]. Фактично, з норми спеціалізованого закону виходить, що вищі спеціалізовані суди не належать до системи судоустрою, відповідно їх статус організаційно невизначений.

Тому, з метою організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України необхідно внести зміни до частини 3 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти її в такій редакції: «3. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 4) Верховний Суд.».

Ефективність діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні можна підвищити шляхом оптимізації організаційне забезпечення їх роботи. Основним завданням апарату суду є забезпечення безперебійної роботи судової установи та сприяння суддям у виконанні їх головної функції — відправленні правосуддя, здійснюючи діяльність, яка безпосередньо не стосується відправлення правосуддя. Працівники апарату суду виконують великі обсяги роботи щодо організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, перебігу судового процесу й подальшого спрямування справи. Вони безпосередньо спілкуються з відвідувачами суду, сторонами процесу, від професійності їхніх дій залежить ефективність судового процесу й формування громадської думки про судову установу. Апарат суду також може розглядатись як посередник під час взаємодії судів з органами виконавчої та законодавчої влади. Крім того, апарат повинен

«відгородити» суд від впливу з боку інших органів державної влади [266, с. 132–140].

Діяльність суду є складною й багатогранною, а отже, його злагоджена робота неможлива без якісного планування і організації діяльності як всього апарату суду, так і його структурних підрозділів. Для того щоб апарат суду був ефективно керованим, тобто щоб його робота забезпечувала досягнення поставлених цілей, конкретизованих у вигляді завдань, що були розглянуті вище, вона повинна бути ефективно організованою. Отже, одним із основних напрямів діяльності апарату суду є організаційний напрям, тобто першою і найважливішою функцією апарату суду є організаційна функція. Вона спрямована на вирішення всіх питань діяльності суду як державного органу, у зв'язку з цим вона реалізується під час затвердження структури апарату суду і штатного розпису; визначення та розподілу функціональних обов'язків працівників апарату суду; видання наказів і розпоряджень, обов'язкових для виконання всіма структурними підрозділами і працівниками апарату суду; забезпечення соціально-правового захисту та побутового обслуговування працівників апарату суду. Також до організаційної функції належить управління кадровими ресурсами, а саме: пошук, відбір, навчання, розвиток і планування кадрів судового персоналу, встановлення для них етичних стандартів, окладів, виплата заробітної плати тощо. Іншим напрямом діяльності апарату суду в процесі здійснення організаційного забезпечення є пошук, збір, опрацювання та подання інформації у формі, придатній для її використання під час здійснення судової діяльності. Зазначений процес є складним та полягає у зборі й аналізі інформації про стан зовнішнього й внутрішнього середовища суду; забезпеченні гласності, публічності й транспарентності судової діяльності та реалізації конституційного права громадян на інформацію та принципу гласності судочинства з використанням цифрових інформаційно-комунікаційних технологій через традиційні ЗМІ та Інтернет; зборі та публікації даних про поточні та розглянуті справи, про внутрішні справи судової системи; відповідній фільтрації під час

оприлюднення інформації в пресі, для громадського обговорення. Складність зазначеного процесу полягає у подвійному зборі та аналізі інформації. По-перше, збирається інформація, яка після її опрацювання потрапляє до суду, а по-друге, обробляється інформація, яка виходить із суду для широкого загалу [266, с. 132–140].

Відповідно до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» організаційне забезпечення роботи Вищого антикорупційного суду здійснюється апаратом Вищого антикорупційного суду відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів". В апараті Вищого антикорупційного суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, який здійснює організаційне забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення [195].

Для уточнення правового статусу осіб, що займають адміністративні посади (наділених адміністративними повноваженнями), на погляд І. Хайдарової, необхідно внести такі зміни до Закону України «Про Вищий антикорупційний суд»: 1) доповнити ст. 6 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» ч. 5 такого змісту: «5. Голова Вищого антикорупційного суду, його заступник, керівник апарату Вищого антикорупційного суду, його заступник, керівник апарату Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду обіймають адміністративні посади у суді.»; 2) доповнити ст. 16 ч. 4, 5, 6 такого змісту: «4. Апарат Вищого антикорупційного суду очолює керівник апарату, а за його відсутності – його

заступник. 5. Правовий статус апарату Вищого антикорупційного суду регулюється окремим положенням, що затверджується головою Вищого антикорупційного суду. 6. Працівники підрозділів, які здійснюють організаційне забезпечення роботи Вищого антикорупційного суду, призначаються на посади за конкурсом, проходять планові та позапланові перевірки на добросовісність, мають додаткові гарантії забезпечення їх особистої безпеки та особистої безпеки членів їхніх сімей, збереження їхнього майна» [248, с. 135].

На наш погляд, нормативні положення щодо правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду є недосконалими. З метою удосконалення нормативної регламентації правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду необхідно внести доповнення до статті 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» та викласти її в такій редакції:

«1. Організаційне забезпечення роботи Вищого антикорупційного суду здійснюється апаратом Вищого антикорупційного суду відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", який очолює керівник апарату.

1-1. Положенням про апарат Вищого антикорупційного суду розробляється керівником апарату суду та затверджується зборами суддів Вищого антикорупційного суду.

1-2. Голова Вищого антикорупційного суду контролює ефективність діяльності апарату суду, погоджує призначення на посади керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду, вносить подання про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

2. В апараті Вищого антикорупційного суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду не підпорядковується керівнику апарату Вищого антикорупційного суду.

2-1. Самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду очолює його керівник, який підпорядковується Голові Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Діяльність самостійного структурного підрозділу для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду підконтрольна Голові Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду. Положення про самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду розробляється керівником цього підрозділу та затверджуються керівником апарату суду за погодженням із Головою Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду.

3. Голова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду контролює ефективність діяльності самостійного структурного підрозділу, який здійснює організаційне забезпечення роботи Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, вносить пропозиції про призначення на посаду керівника цього підрозділу та погоджує його звільнення з посади, вносить подання про заохочення або накладення на нього дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства, погоджує проект положення про такий структурний підрозділ та зміни до цього положення.».

Також для удосконалення правового становища голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду варто доповнити статтю 31 «Види і склад вищих спеціалізованих судів» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пунктом 7-1 та викласти його в такій редакції: «7-1. Голова апеляційної палати вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.».

Щодо роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності, то в цій площині є також досить багато аспектів. Науковці Ю. С. Канарик та М. Ю. Банк наголошують, що проблемними питаннями діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності є такі: – територіальна віддаленість (усі справи розглядатимуться в м. Київ, що впливатиме на доступ до правосуддя

для громадян насамперед у цій категорії справ); – проблема професійності майбутніх суддів. Спеціалізований суд із питань інтелектуальної власності мав би об'єднати осіб, які мають як досвід роботи в цій сфері, так і відповідну спеціальну освіту (спеціальні знання). Проте законодавець чомусь вирішив, що у Вищому спеціалізованому суді можуть працювати особи, які не мають ані першого, ані другого. Це стосується зокрема суддів, до яких є лише вимога щодо трирічного стажу на цій посаді. При цьому чи наявний такий стаж у сфері інтелектуальної власності чи розгляду інших спорів, жодного значення не має; – перелік справ інтелектуальної власності не охоплює всі спори у цій сфері, оскільки узагальнене визначення переліку справ щодо прав інтелектуальної власності, що наведене у ч. 2 ст. 21 Господарського процесуального кодексу України, не містить усіх можливих спорів у цій сфері (із врахуванням видів спорів, що передбачені спеціальним законодавством в окремих сферах інтелектуальної власності – авторське право, патентне право, засоби індивідуалізації тощо); – відсутність конструкції неперозовного провадження в Господарському процесуальному кодексі. Зокрема, не вирішено питання про процесуальний механізм визнання торгової марки добре відомою, який за будь-яких обставин не може бути позовним; – відсутність у процесі спеціаліста (радника), який володіє спеціальними знаннями з практики застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності. За новою редакцією Господарського процесуального кодексу, участь спеціаліста у процесі обмежується лише його допомогою суду в застосуванні технічних засобів. У зв'язку з цим, на думку деяких учених, є доцільним уведення такого спеціаліста, якого могли б залучати суди задля допомоги під час встановлення фактичних обставин справи, надання усних консультацій чи роз'яснень [100, с. 186] торгової марки добре відомою, який за будь-яких обставин не може бути позовним; – відсутність у процесі спеціаліста (радника), який володіє спеціальними знаннями з практики застосування законодавства у сфері інтелектуальної власності. За новою редакцією Господарського процесуального кодексу,

участь спеціаліста у процесі обмежується лише його допомогою суду в застосуванні технічних засобів. У зв'язку з цим, на думку деяких учених, є доцільним уведення такого спеціаліста, якого могли б залучати суди задля допомоги під час встановлення фактичних обставин справи, надання усних консультацій чи роз'яснень [100, с. 186].

Кваліфікованому та своєчасному розгляду справ з питань інтелектуальної власності може перешкоджати і незначний його кількісний склад. Сумнівною виглядає можливість суду з питань інтелектуальної власності у складі лише 21 судді забезпечити своєчасний та якісний колегіальний розгляд справ не лише як судом першої, а й апеляційної інстанції. Для прикладу, лише за 2016 р. до судів першої інстанції надійшло 997 позовних заяв у спорах інтелектуальної власності (647 – у порядку господарського та 350 – у порядку цивільного судочинства). Також можуть виникнути складнощі для залучення достатньої кількості кандидатів (в тому числі адвокатів і суддів) зі спеціальними знаннями та досвідом. Проблемним аспектом експерти вважають те, що адвокати, котрі бажають стати суддями ВСПВ, повинні мати досвід здійснення представництва у суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності щонайменше 5 років. Так, за словами голови Вищого господарського суду України Б. Львова, завдяки особливостям спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності забезпечуватиметься оперативність, економність та гнучкість процедури розгляду справ. Будь-яка спеціалізація виступає запорукою якості та ефективності роботи, а в судах – ще й додатковою гарантією професійного правосуддя. Підхід, що концентруватиме в одному суді справи з інтелектуальної власності, дасть змогу покращити якість правосуддя, підвищить ефективність захисту майнових прав суб'єктів правовідносин у цій сфері, забезпечить єдність судової практики. Скорочуватися мають і строки розгляду справ, оскільки мінімізуються випадки зупинення проваджень через розгляд іншими судами взаємопов'язаних справ. Все це, у свою чергу, сприятиме покращенню інвестиційної привабливості України.

Звичайно, будуть певні складності щодо територіальної доступності та кадрового забезпечення цього суду, проте пріоритет у будь-якому разі має залишатися за якістю [28].

На наш погляд, удосконалення правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути в першу чергу спрямоване на прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», у якому повинні бути визначені правові засади діяльності та правового становища Вищого суду з питань інтелектуальної власності, порядок зайняття та вимоги до посади судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, специфіка забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Усе вищевикладене дає підстави вважати, що:

– в період пандемії особливо гостро постала необхідність створення умов для належного функціонування електронного судочинства, в тому числі, у діяльності вищих спеціалізованих судів України через збільшення фінансування на інформатизацію судової системи та внесення змін до процесуальних норм щодо використання інформаційних технологій у судовий процес.

– з метою організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України необхідно внести зміни до частини 3 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти її в такій редакції: «3. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 4) Верховний Суд.».

– нормативні положення щодо правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду є недосконалими. З метою удосконалення нормативної регламентації правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду необхідно внести доповнення до статті 16 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» ;

– також для удосконалення правового становища голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду варто доповнити статтю 31 «Види і склад вищих спеціалізованих судів» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пунктом 7-1 та викласти його в такій редакції: «7-1. Голова апеляційної палати вищого спеціалізованого суду з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази і розпорядження.».

– удосконалення правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути в першу чергу спрямоване на прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», у якому повинні бути визначені правові засади діяльності та правового становища Вищого суду з питань інтелектуальної власності, порядок зайняття та вимоги до посади судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, специфіка забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Загалом, розвиток правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути спрямований на впровадження електронного судочинства та оптимізації доступу до правосуддя, підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності, внесення змін до чинного законодавства щодо організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України, вдосконалення нормативних положень щодо апарату спеціалізованого суду та голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності».

Висновки до третього розділу

1. Доведено, що аналіз зарубіжних моделей діяльності вищих спеціалізованих судів задля більш ширшої адаптації до вітчизняної системи судоустрою України варто здійснювати із компаративістичного досвіду

європейських країн, які по-перше є досить прогресивними, по-друге є близькими сусідами України, яка прямує в напрямку євроінтеграції.

2. Розкрито, що у Болгарії спеціалізованими судами з предметів злочинів є військові суди, а по предмету діяльності – Вищий адміністративний суд та Спеціалізований кримінальний суд. При цьому, для перегляду рішень військових судів та Спеціалізованого кримінального суду функціонують вищі спеціалізовані апеляційні суди (військовий та кримінальний), які є окремою ланкою судової системи Болгарії. Діяльність вищих спеціалізованих судів адмініструє Вища судова рада, яка створена як орган суддівського врядування, що не втручається в процес правосуддя.

3. Визначено, що Литві існує лише один вищий спеціалізований суд – Вищий адміністративний суд, що у визначеному законом порядку розглядає та вирішує спори, що виникають внаслідок адміністративних правовідносин як суд першої або апеляційної інстанції, з додатковими повноваженнями щодо формування єдиної практики адміністративних судів.

4. Виявлено, що Чехії Вищий адміністративний суд є єдиним вищим спеціалізованим судом, що забезпечує узгодженість та гарантує законність рішень адміністративних судів як суд першої, апеляційної та касаційної інстанції. Особливістю статусу Вищого адміністративного суду в Чехії є його зобов'язання вирішувати справи, пов'язані із дисциплінарним провадженням суддів, прокурорів та судових приставів як дисциплінарний суд.

Розкрито, що Хорватії існує широка система вищих спеціалізованих судів, пов'язані із спеціалізованим розглядом комерційних, адміністративних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, які сукупно забезпечують дотримання законності судових рішень в судовій системі із раціональним розподіленням юрисдикції судів в державі.

5. Окреслено, що найбільш розширену систему вищих спеціалізованих судів має Німеччина, що пов'язано із федеративним державним порядком. У Німеччині діють Федеральний адміністративний суд, Федеральний суд з

питань праці, Федеральний фінансовий суд та Федеральний соціальний суд як вищі спеціалізовані суди, адміністрування яких здійснює відповідне міністерство. Діяльність вищих спеціалізованих судів у Німеччині має широкомасштабний вплив на врегулювання спеціальних правовідносин та загальну юридичну практику публічного адміністрування. Вищі спеціалізовані суди в Німеччині є вищою інстанцією відповідної юрисдикції, їх рішення має загальнообов'язковий характер, гарантуючи єдність судової практики.

6. Акцентовано увагу, що період пандемії особливо гостро постала необхідність створення умов для належного функціонування електронного судочинства, в тому числі, у діяльності вищих спеціалізованих судів України через збільшення фінансування на інформатизацію судової системи та внесення змін до процесуальних норм щодо використання інформаційних технологій у судовий процес.

7. З метою організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України запропоновано внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

8. Визначено, що нормативні положення щодо правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду є недосконалими з цією метою запропоновано деталізувати нормативну регламентацію правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду. Також для удосконалення правового становища голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду запропоновано доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» адміністративним повноваженням щодо видачі наказів і розпоряджень.

9. Удосконалення правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути в першу чергу спрямоване на прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», у якому повинні бути визначені правові засади діяльності та правового становища Вищого суду з питань інтелектуальної власності, порядок зайняття та вимоги до посади судді Вищого суду з питань

інтелектуальної власності, специфіка забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в розв'язанні концептуальних питань адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Сформульовано теоретичні та практичні науково обґрунтовані положення, висновки та пропозиції щодо оптимізації правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів. Основні з них такі:

1. Доведено, що місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України визначається особливим значенням вузькогалузевих судових інституцій, що призначені для забезпечення найбільш повного (в ідеалі – абсолютного) захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у проблемних, соціально важливих сферах правового регулювання шляхом здійснення правосуддя відповідно до принципу спеціалізації як основи побудови та функціонування судової системи.

2. Визначено, що адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні – це правофункціональне становище спеціальних судів системи судоустрою (вищих спеціалізованих судів), що визначається правовими, інструментальними й організаційними елементами (завдання, функції, адміністративні повноваження та юридичні гарантії), які у взаємопов'язаній конструкції розкривають місце, особливості впливу й умови діяльності вищих спеціалізованих судів у площині реалізації спеціальних видів судочинства.

3. Принципами діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні слід вважати ідейну систему адміністративно-правових засад, що нормативно гарантується державою та методологічно формується судами, органами суддівського врядування та іншими суб'єктами публічної адміністрації з метою визначення закономірностей діяльності та функціональної спрямованості вищих спеціалізованих судів, а також динамічного розвитку

вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України як суб'єктів адміністративного права, які здійснюють захист прав, свобод і законних інтересів осіб у суспільстві.

4. Доведено, що основною спеціальною функцією Вищого суду з питань інтелектуальної власності є правосуддя як юрисдикційний напрям правового захисту права інтелектуальної власності. До додаткових функцій Вищого суду з питань інтелектуальної власності належать: 1) захисна (забезпечення реального захисту права інтелектуальної власності); 2) економічна (відновлення порушених прав інтелектуальної власності забезпечувати стабільний рівень економічної політики держави загалом); 3) інноваційна (створення умов для стимулювання інноваційної, наукової, винахідницької діяльності шляхом формування бар'єру до порушення права інтелектуальної власності); 4) прецедентна (формування єдності судової практики в спорах, пов'язаних з правом інтелектуальної власності).

5. До адміністративних повноважень Вищого суду з питань інтелектуальної власності зараховано: правове, організаційне, фінансове, методологічне забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності; інформаційна, аналітична й технологічна діяльність щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду; надання Вищим судом з питань інтелектуальної власності адміністративних послуг; здійснення внутрішньоорганізаційного адміністрування кадрової діяльності; взаємодія з органами державної влади, судового врядування, судового самоврядування, внутрішня взаємодія з іншими судами системи судоустрою; інформаційна взаємодія з Національним органом інтелектуальної власності з метою розвитку системи правової охорони інтелектуальної власності; проведення внутрішнього аудиту; просвітницька діяльність щодо підвищення рівня інформаційної обізнаності суспільства в контексті захисту права інтелектуальної власності; міжнародне співробітництво щодо розширення можливостей судового захисту права інтелектуальної власності.

6. Встановлено, що Вищий антикорупційний суд виконує такі завдання:

1) здійснює законне, неупереджене, незалежне, справедливе та об'єктивне правосуддя щодо спеціальних категорій справ, що пов'язані з корупцією; 2) захищає права, свободи та законні інтереси осіб у суспільстві від корупційних правопорушень; 3) здійснює судовий контроль за дотриманням вимог законодавства та процесуальних засад; 4) провадить антикорупційну політику шляхом захисту та відновлення прав, свобод і законних інтересів осіб від негативних наслідків корупції через судовий процес; 5) гарантує наповнення бюджетної системи через судово-процесуальний інструмент встановлення необґрунтованості активів та їх законне стягнення на користь держави; 6) забезпечує принцип спеціалізації системи судоустрою; 7) виконує інші завдання, пов'язані з розвитком антикорупційної політики та функціонуванням судової влади в Україні.

7. Виокремлено такі адміністративні повноваження Вищого антикорупційного суду: здійснення заходів і дій, що пов'язані з правовим, організаційним, фінансовим, методологічним забезпеченням діяльності Вищого антикорупційного суду; здійснення судового контролю; проведення інформаційної та аналітичної роботи щодо публікації офіційних відомостей про функціональну діяльність суду; надання Вищим антикорупційним судом адміністративних послуг; здійснення внутрішньої координації та функціональної взаємодії з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, судового врядування, судами системи судоустрою; здійснення внутрішньоорганізаційного адміністрування в кадровій роботі Вищого антикорупційного суду; проведення внутрішнього аудиту; здійснення міжнародного співробітництва.

8. Розкрито функціонально-інституційні гарантії вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою як основоположні юридичні інструменти, засоби й умови належного функціонування вищих спеціалізованих судів щодо здійснення ними правосуддя, до яких віднесено: належне організаційне, фінансове, матеріальне та інформаційне забезпечення

вищих спеціалізованих судів; створення умов для розвитку інформаційних технологій у діяльності вищих спеціалізованих судів; унормування порядку взаємодії вищих спеціалізованих судів з антикорупційними органами, іншими органами державної влади, суддівського врядування, громадськістю; оптимізація діяльності та раціональне навантаження на суддів вищих спеціалізованих судів; функціонування системи органів суддівського самоврядування; збалансоване кадрове забезпечення вищих спеціалізованих судів.

9. На підставі аналізу зарубіжного досвіду діяльності вищих спеціалізованих судів встановлено ключові тенденції спеціалізації судів у європейських країнах. У деяких з яких побудована вузька система судоустрою із функціонуванням єдиного вищого адміністративного суду як спеціалізованого (Литва, Чехія), в інших (Німеччина, Хорватія, Болгарія) – діє широка судова система вищих спеціалізованих судів, що масштабно врегульовують спеціальні адміністративні, соціальні, комерційні, фінансові, військові або кримінальні правовідносини як вищі інстанції відповідної функціональної юрисдикції задля загального збалансування навантаження на судову систему.

10. Доведено, що розвиток правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути спрямований на впровадження електронного судочинства та оптимізації доступу до правосуддя, підвищення рівня захисту прав інтелектуальної власності, внесення змін до чинного законодавства щодо організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України, удосконалення нормативних положень щодо апарату спеціалізованого суду та голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», у якому повинні бути визначені правові засади діяльності та правового становища Вищого суду з питань інтелектуальної власності, порядок зайняття та вимоги до посади судді Вищого суду з питань

інтелектуальної власності, специфіка забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеєнко Є. В. Адміністративні повноваження судів. Наше право. 2014. № 8. С. 69-74.
2. Авдеєнко Є. В. Система юридичних гарантій забезпечення діяльності судів. Форум права. 2014. № 2. С. 6–11.
3. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2 томах. Т. 1. Загальна частина Київ: Юрид. Думка, 2004. 584 с.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У 2-х т. Т. 2. Особлива частина. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2009. 600 с.
5. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
6. Авер'янов В. Б., Андрійко О. Ф., Битяк Ю. П. та інші. Адміністративне право України: академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ. НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Юрид. думка, 2007. Т. 1: Загальна частина. 591 с.
7. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления. Київ, 1979. 150 с.
8. Алексеев С. С. Право: азбука – теория-философия. Опыт комплексного исследования. Москва, 1999. 244 с.
9. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
10. Андрошук С. Принцип верховенства права: визначення, співвідношення із суміжними поняттями, особливості законодавчого закріплення та реалізації. Юридичний журнал. 2005. № 11. С. 23–24.

11. Андрусенко О. М. До питання про зовнішні функції сучасної держави. Наукові записки НаУКМА, тематичний вип. «Юридичні науки», 2006. С. 43–46.
12. Антипова І. Л. Адміністративні повноваження вищого антикорупційного суду. Юридична наука. 2019. № 11. С. 203–206.
13. Антипова І. Л. Завдання та функції вищого антикорупційного суду: адміністративно-правовий аспект. Юридична наука. 2019. № 10. С. 177–181.
14. Антипова І. Л. Поняття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 177–182.
15. Антипова І. Л. Принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 136–140.
16. Антипова І. Л. Проблематика місця вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 39–41.
17. Антипова І. Л. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Юридична наука. 2019. № 8. С. 111–115.
18. Антипова І. Л. Сучасне розуміння структури адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 червня 2020 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.
19. Антипова І. Л. Теоретичні підходи до розкриття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-

практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 77–79.

20. Антипова І. Л. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 158–162.

21. Антипова І. Місце та особливості вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. *KELM*. 2020. № 6. С. 214–218.

22. Архипов С. И. Субъект права: теоретическое исследование. СПб : Юрид. центр Пресс, 2004. 469 с.

23. Атаманова Ю. Інноваційна функція держави в контексті правового забезпечення інноваційного розвитку : постановка питання. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 2007. № 2(49). С. 128-137.

24. Бабенко К. А. Особливості правового статусу адміністративних судів. *Форум права*. 2016. № 3. С. 16–18.

25. Бахрах Д. Н. Административное право России. Москва, 2000. 427 с.

26. Бачило Л. Л. Функции органов управления (правовые проблемы реализации). Москва: Юрид. лит-ра, 1976. 235 с.

27. Беззуб І. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності: оцінки експертів. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=596:intel-ektualnavlasnist&catid=8&Itemid=350.

28. Беззуб І. Спеціалізований суд із розгляду справ у сфері інтелектуальної власності: зарубіжний досвід та українські перспективи. Центр досліджень та соціальних комунікацій НБУВ. 2020. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3182:spet-sializovani-j-sud-iz-rozglyadu-sprav-u-sferi-intelektualnoj-i-vlasnosti-2&catid=71&Itemid=382.

29. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і фак-тів. Харків: Право, 2000. 520 с.
30. Білодід І. К. Академічний тлумачний словник української мови: он-лайн версія. 2021. URL: <http://sum.in.ua/s/osoblyvistj>.
31. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
32. Борко А. Л. Правові гарантії професійної діяльності суддів в Україні. Форум права. 2013. № 4. С. 24-30.
33. Бригінець О. О. Адміністративно-правовий статус Державної податкової служби України: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2011. 21 с.
34. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення в національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: Право, 2010. 464 с.
35. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Харків: Право, 2016. 72 с.
36. Бубенко П. Т. Інтелектуальна власність: навчальний посібник. Харків: ХНАМГ, 2011. 215 с.
37. Булкат М. С. Принципи судової влади: характеристика поняття. Альманах права. 2017. Вип. 8. С. 128-130.
38. Бурмака Є. А. Реформування судової системи в Україні як необхідна умова для подальшого сприйняття принципу верховенства права. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 256-260.
39. Буроменський М. В. Міжнародне право: навч.посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
40. Васильева Е. А. Гражданское и торговое право капиталистических государств : учеб. Москва: Международные отношения, 1993. 560 с.

41. Вациліна Н. М. Принцип спеціалізації у розбудові судової системи України та господарські суди. Становлення господарської юрисдикції в Україні — 20 років досвіду. Проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24–26 трав. 2011 р.). О. : Астропринт, 2011. С. 39–45.
42. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.
43. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
44. Величко О. І. Правосуддя як основна функція судової влади в Україні: поняття та його соціальна цінність. Європейські перспективи. 2013. № 6. С. 70-73.
45. Верба І. І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 262 с.
46. Висновок № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо спеціалізації суддів: прийнятий на 13-ому пленарному засіданні КРЄС (Париж, 5–6 листоп. 2012 р.) (USAID 2015) Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. С. 156–166.
47. Вищий антикорупційний суд. Електронне джерело. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Brochure_HACC_UKR.pdf.
48. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває. Yur-gazeta. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiy-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-proces-stvorennya-trivae.html>.
49. Віапіана Ф. Фінансування судової системи: як система бюджетування впливає на правосуддя? Порівняльний аналіз на прикладі трьох досліджень. Слово Національної школи суддів України. № 2 (27) 2019. С. 24–46.

50. Відсутність ВККСУ гальмує запуск Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Вища рада правосуддя: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vidsutnist-vkksu-galmuye-zapusk-vyshchogo-sudu-z-pytan-intelektualnoyi-vlasnosti-zayavyala>.

51. Воловик С. IP-суд як суб'єкт реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 3.

52. Всемирная организация интеллектуальной собственности. Основы интеллектуальной собственности. Киев: Изд. дом «Ин Юре», 1999. 600 с.

53. Галуцько В. та ін. Адміністративне право України: підручник. Херсон: ХМД, 2013. 393 с.

54. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

55. Галуцько В., Пономаренко Г., Шкарупа В. Теорія держави та права. Херсон : ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.

56. Гедульянов В. Е. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Нац. авіац. ун-т. Київ, 2020. 212 с.

57. Гетманцев М. О. Електронне судочинство: порівняльний аналіз цивільного і господарського процесуального законодавства. Приватне право і підприємництво. 2020. Вип. 20. С. 49-52.

58. Гімон М. М. Реалізація права на справедливий суд в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. ЗНУ, 2018. 22 с.

59. Гладкий В. В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики. Юридичні науки: проблеми та перспективи: мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19–20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 50–53.

60. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Чорнобай : Чорнобаївське КПП, 2015. 352 с.
61. Глущенко С. В. Вищі спеціалізовані суди в системі судової влади України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 38 с.
62. Гнатюк С. С., Богомазова І. О. Принцип інстанційності та інстанційна підсудність в адміністративному судочинстві. Науковий вісник. 2015. С. 130-138.
63. Голісніченко І. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.
64. Голосніченко І. П. Сучасне управління в суді : навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 230 с.
65. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 147–155.
66. Голосніченко І. П., Кондратьєв Я. Ю. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1995. 177 с.
67. Гончаренко В. Г., Андрушко П. П., Базова Т. П. та ін. Юридичні терміни : тлумач. слов. Київ : Либідь, 2004. 320 с.
68. Гончаренко О. В. Основні принципи добору кандидатів на посаду судді. Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 1(9). С. 21–32.
69. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків: Право, 2012. 448 с.
70. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2006. 196 с.

71. Городовенко В. В. Спеціалізація суддів як гарантія забезпечення належної якості та ефективності правосуддя. Вісник Верховного Суду України. 2008. № 1. С. 13.

72. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.

73. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.

74. Гудима Н. В. Проблема статусу центральних органів виконавчої влади у реформуванні державного управління. Європейські перспективи. 2010. №4. С. 80-84.

75. Гуменний О. Нові суб'єкти судової влади та їхні функції. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 855. С. 336-341.

76. Гуменний О. Правосуддя як основна функція судової влади. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2018. № 906. С. 30-33.

77. Гумін О., Пряхін Є. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. Львів: Наше право. №5. 2014. С. 35-37.

78. Даль В. И. Толковый словарь живого велико русского языка : в 3-х т. Т. 3. Москва, 768 с.

79. Добкін М. М. Місцеві державні адміністрації України: становлення, розвиток та функціонування : монографія. Харків: Золота миля, 2012. 567 с.

80. Довга дорога до антикорупційних судів. URL: <http://nv.ua/ukr/opinion/tkeshelashvili/dovga-doroga-do-antikoruptionsijnih-sudiv1323280.html>.

81. Дрозд О. Ю. Спеціальні та додаткові вимоги, що висуваються до окремих категорій суддів. Митна справа. 2014. № 2(2.1). С. 194-199.

82. Дрозд О. Ю., Хуторянська Т. В. Міжнародні стандарти забезпечення прав і законних інтересів дитини та їх імплементація в

законодавство України. Актуальні проблеми держави і права. 2015. Вип. 75. С. 255-261.

83. Дудченко О. Щодо адміністративних повноважень голови суду. Публічне право. 2013. №2. С. 205-212 URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2013/pp110/Dudchenko.pdf>.

84. Дьомін І. А. Адміністративно-правовий статус підрозділів міліції, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції. Форум права. 2009. С. 316-321.

85. Ешану Н. Стандарты Венецианской комиссии по независимости судебной системы. Страсбург, Европейская комиссия к демократии через право (Венецианская комиссия), 16 янв. 2013 г. 8 с.

86. Європейська хартія про статус суддів 1993 р. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236.

87. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 1. С. 135-139.

88. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63.

89. Зайцев І. М. Процессуальные функции гражданского судопроизводства. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1990. 138 с.

90. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

91. Золотарьова М. К. Адміністративно-правовий статус державних податкових інспекцій в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Д., 2009. 20 с.

92. Золотарьова Я.С. Адміністративні посади та їх правовий статус у судовій системі України. Юридична наука. 2015. № 10. С. 46–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_10_8.

93. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Київ, 2017. 466 с.

94. Івчук М. Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 19 с.

95. Ігонін Р. Функції судової влади. Підприємництво, господарство і право. 2011. № 2. С. 167–169.

96. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання Київ: Укрпатент, 2006. 372 с.

97. Каглянчук, І. В. Зарубіжний досвід функціонування судових систем та його виконання при реформуванні судової системи України. Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право. Ужгород : Гельветика, 2013. Вип. 21. Ч. 2. С. 45–49.

98. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016. 28 с.

99. Калашник О. А. Щодо повноважень голів місцевих загальних судів. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 2. URL: http://www.pap.in.ua/2_2014/94.pdf.

100. Канарик Ю. С., Банк М. Ю. Юрисдикція суду з питань інтелектуальної власності. Молодий вчений. 2018. № 6 (58). С. 185–187.

101. Капустинський В. А. Функції суду: історико-правовий аналіз: монографія. Київ: Логос, 2015. 144 с.

102. Квасневська Н. Д. Структура адміністративно-правового статусу органів суддівського самоврядування. Європейські перспективи. 2015. Вип. 7. С. 48-52.

103. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підруч. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
104. Керноз Н. Є., Берднік І. В. Проблемність законодавчого врегулювання підсудності та її видів в національному судочинстві. Молодий вчений. Листопад, 2014 р. № 11 (14). С. 160–165.
105. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды : монографія. Одеса: Юридична література, 2010. 311 с.
106. Кібець В. О. Поняття та складові адміністративно-правового статусу державної судової адміністрації. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. № 27. С. 256–262.
107. Кивалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навчально-методичний посібник. Одеса, 2004. 344 с.
108. Кісліцина І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання. Підприємництво, господарство і право. 7/2020. С. 383–388.
109. Коваленко І. І., Бідюк П. І., Гожий О. П. Вступ до системного аналізу: навч. посіб. Миколаїв: Видво МДГУ ім. П. Могили, 2004. 148 с
110. Коваль І. Щодо правового статусу Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. № 5. С. 39–44.
111. Коваль М. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: процес створення триває. Юридична газета-online. 2018. № 27–28. Yur-gazeta. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahistintelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/vishchiy-sud-z-pitan-intelektualnoyi-vlasnosti-processtvorennya-trivae.html>.
112. Ковальова Т. В., Коврига Л. П. Тлумачний словник української мови. Харків: Синтекс, 2005. 672 с.
113. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Ст. 1122.

114. Кодинець А. Захист прав інтелектуальної власності в умовах впровадження судової реформи. Підприємництво, господарство і право. 2018. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/3.pdf>.

115. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

116. Колодій А. М. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ: Юрінформ, 1995. 320 с.

117. Колодій А., Копейчиков В. Загальна теорія держави і права: навч. посібник. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ: Юрінком Інтер. 1998. 317 с.

118. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. К: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

119. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

120. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270-302.

121. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учеб.: в 4 т. Т. 1–2. Часть общая / отв. ред. Б. А. Страшун. Москва: Изд-во БЕК, 2000. 520 с.

122. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

123. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: затверджена Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.

124. Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки : схвал. Рішенням Колегії Держ. департаменту інтелект. власності : оформлено Протоколом № 11 від 11.03.2009. URL: http://sips.gov.ua/ua/normative_acts.html.

125. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ: Юрінком, 1997. 320 с.
126. Корельський В. М., Перевалова В. Д. Теория государства и права: учебник для вузов Москва: НОРМА-ИНФА, 2002. 549 с.
127. Коротких А. Ю. Поняття та структура правового статусу адміністративного суду як суб'єкта адміністративної юрисдикції. Митна справа. 2013. № 5. Частина 2, Книга 2. С. 134–139.
128. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 202 с.
129. Кравчук В. М. Нормативно-правові гарантії діяльності суддів в Україні: поняття та види. Право і суспільство. 2014. № 6.1. С. 53-61.
130. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
131. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651- VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
132. Крусян Р. А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: дис.. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 254 с.
133. Крусян Р. А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2018. 24 с.
134. Крусян Р. Доктринальні основи реформування системи судоустрою України у контексті теорії правової реформи. Український часопис конституційного права. 2017. № 4. С. 38-45.
135. Кубішкіна А. О. Апеляційні суди в системі суб'єктів адміністративного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми. 2017. 20 с.
136. Куйбіда Р. О. Організація і розвиток сучасної судової системи України. Питання удосконалення судової системи України : матер. наук.-

практ. конф. / ред. кол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.) [та ін.]. Харків: Кроссруд, 2007. С. 25–28.

137. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ : Атіка, 2004. 288 с.

138. Кулакова Є. Компетенція: поняття, суб'єкти, особливості. Підприємство, господарство і право. 2006. № 3. С. 10–15.

139. Кулешов Д. Соціально-правові витоки ідеї незалежності судової влади. *Evropský politický a právní diskurz*. 2018. Sv. 5, Vyd. 4. С. 224-230.

140. Курило С. Л. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. Форум права. 2012. № 1. С. 523-526.

141. Куркова К. М. Адміністративно-правове забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні: теоретико-правовий аспект. за заг. ред. д.ю.н, професора, Заслуженого юриста України Курила В.І. Київ, ФОП Чалчинська Н.В., 2020. 390 с.

142. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. Москва: Юрид. лит., 1971. 280 с.

143. Лаптев С. С. Правова природа службових прав судді адміністративного суду. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. Вип. 28. С. 331–342.

144. Левицький В., Петренко В. Удосконалення системи судового захисту прав інтелектуальної власності. Теорія і практика інтелектуальної власності. 1/2015. С. 64–70.

145. Логунова М., Лашкіна М., Гвоздик П., Алексеев А. Комунікації судової влади : науково-практичний посібник. Київ : АДЕФ. Украина, 2011. 276 с.

146. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2003. 221 с.

147. Майданник О. О. Функції держави та органу державної влади – поняття, ознаки, співвідношення. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2009. № 4– 5 (90–91). С. 67–73.
148. Малєин Н. С. Охрана прав личности советским законодательством. Москва: Наука, 1985. 165 с.
149. Малярєнко В.Т. Правосуддя. Юридична енциклопедія. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 5. Київ: «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2003. 736 с.
150. Малько А. В., Матузов Н. И. Теория государства и права. Москва: Юристь, 1996. 672 с.
151. Марочкін І. Є., Крючко Ю. І., Москвич Л. М. та ін. Статус суддів: навчальний посібник. Харків: Право, 2009. 120 с.
152. Марочкін І. Є., Сібільова Н. В. Організація судової влади в Україні: навч. посіб. Харків: Одіссей, 2007. 328 с.
153. Марочкін І. Є., Сібільова Н. В., Тихий В. П. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закладів Харків: Одіссей, 2008. 528 с.
154. Марченко М. Н., Бабурин С. Н., Байтин М. И., Общая теория государства и права. Академический курс в 3 т. Москва: НОРМА, 2002. 528 с.
155. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: Курс лекций. Москва: Юристь, 2001. 776 с.
156. Махніцький О. І. Конституційно-правові принципи судової влади в Україні. Право і суспільство. 2013. № 6.2. С. 33-37.
157. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. Науковий вісник Чернівецького університету 2011. С. 90-94.
158. Медведик Л. О. Місце вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України та їх адміністративна юрисдикція. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки. 2018. № 1. С. 23–29.

159. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1974. 775 с.
160. Миколенко В. Прокуратура України як суб'єкт адміністративного права: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. Київ. 2011. 19 с.
161. Мицкевич А.В. О гарантиях прав и свобод советских граждан в общенародном социальном государстве. Советское государство и право. 1963. № 8. С. 15–21.
162. Молдован В. В., Мельник С. М. Судуострій України : навч. посібник. Київ : Алерта, 2013. 280 с.
163. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 року. ВККС: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/monreal-universal-declar.doc>.
164. Москвич Л. М. Належне фінансове забезпечення судів як передумова їх ефективної роботи. Проблеми законності. 2010. Вип. 110. С. 157–165.
165. Москвич Л. М. Напрями оптимізації судуострою України. Вісник Верховного Суду України. 2011. № 4 (128). С. 25–31.
166. Москвич Л. М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів: автореф. дис... канд. юрид. наук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 20 с.
167. Москвич Л. М. Принцип спеціалізації судів: вітчизняний та світовий досвід. Право України. 2008. № 9.
168. Музичук О. М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. Форум права. 2008. № 1. С. 316–321.
169. Назаров І. В. Принципи побудови судової системи: монографія. Харків: ФІНН, 2009. 142 с.

170. Назаров І. В. Судова реформа як частина правової реформи в Україні. Вісник Вищої ради юстиції. № 1 (5). 2011. С. 63–68.

171. Наказ Про визначення адміністративних повноважень Голови та заступника Голови Вищого антикорупційного суду №71 від 20.09.2019 року.

URL:

https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/documents/order_distribution.pdf.

172. Неугодніков А. О. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2006. 20 с.

173. Никитин А. Ф. Словарь-справочник по праву. Москва: «Акалис», 1995. 140 с.

174. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки ценностей. Библиотека философского факультета МГУ им. М. Ломоносова. 2003. URL: <http://www.philos.msu.ru/library.php>.

175. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 1 : А–Є : 42000 сл. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ: Аконт, 1998. 910 с.

176. Об изобретениях в СССР : Закон СССР от 31 мая 1991 г. Ведомости Верховного Совета СССР. 1991. № 25. Ст. 703.

177. Овсяннікова О. О. Транспарентність судової влади : монографія. Харків : Видавництво «ФІНН», 2010. 336 с.

178. Окар-Балаж Я. І. Деякі питання визначення правового статусу особи у адміністративному праві. Наше право. 2015. № 2. С. 81-85.

179. Олєфіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 3–4. С. 152–156.

180. Панчишин А. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 95–98.

181. Петренко В. А. К вопросу адаптации законодательства Украины в сфере интеллектуальной собственности к законодательству Европейского Союза. Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем

інтелектуальної власності : зб. наук. праць Маріуполь : ДВНЗ «ПДТУ», 2013. 245 с.

182. Петренко В. О. Загальні засади використання Єдиного Європейського патенту на об'єкти промислової власності : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук : частина III. Дніпропетровськ. : Роял Принт, 2013. 232 с.

183. Петришин О. В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. Право України. 2010. № 3. С. 24-34.

184. Петришин О., Цвік М., Авраменко Л. Загальна теорія держави і права. Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: Право. 2009. 584 с.

185. Петришин О. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. Київ: НМК ВО. 1990. 74 с.

186. Пенцов М. В. Функції судової влади в Україні та країнах СНД. Форум права. 2014. № 2. С. 358–363.

187. Пилипенко П. Д., Бурак В. Я., Козак З. Я. Трудове право України. Київ: Ін Юре, 2003. 536 с.

188. Пічкурова, З. В. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності: зб. наук. пр. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2013. Вип. 24. С. 215–219.

189. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право. 2008. 240 с.

190. Положення про Службу судової охорони : затв. рішенням Вищ. ради правосуддя від 21.12.2017 № 4237/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/12778>

191. Полуяктова О. В. Інтелектуальна власність та інтелектуальний потенціал. Вісник соціально-економічних досліджень. 2003. Вип. 15. С. 250–254.

192. Потапенко В. І. До питання визначення принципу самостійності судової влади. Проблеми законності. 2010. Вип. 112. С. 186-195.

193. Представяне Специализирания наказателен съд. Специализирания наказателен съд. 2020. URL: <https://spns.justice.bg/bg/12728>.

194. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні за умов євроінтеграції: автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07; Науково-дослідний інститут публічного права; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ України. Дніпро, 2020. 38 с.

195. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 24. Ст. 212.

196. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 7-8.

197. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 49. Ст. 2056.

198. Про затвердження Типового положення про апарат суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 № 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19>.

199. Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні : Указ Президента України від 27 квіт. 2001 р. № 285/2001. Урядовий кур'єр. 2001. 5 трав. (№ 79).

200. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року. Відомості Верховної Ради. 1992. № 30. Ст. 426.

201. Про стан виконання в державі Конституції і законів України щодо забезпечення самостійності судів та незалежності суддів. Рішення З'їзду суддів України від 26.06.2007. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004415-07#Text>.

202. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: схвалено Указом

Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#n12>.

203. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#n12>.

204. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 4. Ст. 67.

205. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

206. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.

207. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. № 299/2017. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>.

208. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: концептуальний аналіз і практика реалізації : монографія. Харків : ФІНН, 2011. 248 с.

209. Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 3 (15). 2018. С. 65–69.

210. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

211. Рекомендація R (2000) 2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень

Європейським судом з прав людини», прийнята Комітетом міністрів на 694-му засіданні заступників міністрів 19 січня 2000 року. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_175#Text.

212. Решота В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 62. С. 119–127.

213. Ринажевський Б. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. Право і Безпека. 2010. Випуск 1. С. 15-21. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_1_5.

214. Ростовська К.В., Гришина Н.В. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в правоохоронних органах. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Право». 2016. Вип. 22. С. 89-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_22.

215. Рязановский В. А. Единство процесса. Москва: Юрид. бюро «Городец», 1996. 80 с.

216. Савенко М. Д. Забезпечення незалежності суду – важливий напрям судово-правової реформи в Україні. Судова реформа в Україні: Проблеми і перспективи. Матеріали науково-практичної конференції 18–19 квітня 2002 року м. Харків. Київ–Харків: Юрінком Інтер, 2002. 286 с.

217. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів : матеріали міжнар. наук.-практ. Семінару, 2006. С. 98-110.

218. Сагатовский В. Н. Опыт построения категориального аппарата системного подхода. Философские науки. 1976. № 3. С. 75–77.

219. Саркисян С. А. Прогнозирование развития больших систем. Москва: Статистика, 1975. 192 с.

220. Селіванов А. Судова влада в правовій державі: нові принципи забезпечення ефективності. Віче. 2010. № 16. С. 12-14.

221. Семенюк Я. Світовий досвід. Як працює Антикорупційний суд в інших країнах. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20180607-valyat-lis-i-kydayutsya-kaminnyam-romy-zaselyly-golosiivskyj-park/>
222. Сердюк В. В. Верховний Суд України в системі розподілу функцій влади : монографія. Київ: Істина, 2007. 488 с.
223. Сердюк В. В. Юрисдикція судів України за спеціалізацією. Київ: Прецедент, 2005. 191 с.
224. Сибільова Н. Теоретичні основи побудови судової системи України. Право України. 2009. № 6.
225. Сиренко В. Ф. Реальность прав советских граждан. Киев: Науч. мысль, 1983. 139 с.
226. Сирый Н. Такая судебная система нам не нужна. Юридическая практика. 2007. № 11.
227. Сікорський О. П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб України: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 17 с.
228. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник; видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
229. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Київ: Правова єдність : Алерта, 2014. 524 с.
230. Скрипченко В. О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/44.pdf
231. Сопільник Р. Л. Організаційно-правові засади реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 100-105.
232. Спеціалізований суд із розгляду справ у сфері інтелектуальної власності. Nbuviar. 2020. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3182:spet

sializovanij-sud-iz-rozglyadu-sprav-u-sferi-intelektualnoji-vlasnosti-2&catid=71&Itemid=382.

233. Стародубцев А. А. Організаційно-правові питання діяльності інспекції особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 1999. 185 с.

234. Створення Вищого Суду з питань інтелектуальної власності: Верховна Рада України прийняла новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Yurholding. 2020. URL: <http://yurholding.com/news/83-stvorennya-vischogo-sudu-z-pitan-ntelektualnoyi-vlasnost-verhovna-rada-ukrayini-priynuala-noviy-zakon-ukrayini-pro-sudoustry-status-suddv.html>.

235. Стець О. М. Адміністративно-правовий статус Головного управління державної служби України: автореф. дис....канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2011. 18 с.

236. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.

237. Стрижак А.А. Судове управління в Україні: Теоретичні основи і правове регулювання: монографія. Ужгород: Патент, 2004. 120 с.

238. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навчальний посібник / В.С. Ковальський (керівник авт. колективу), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; Відп. ред. Я.М. Кондратьєв. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.

239. Судова влада та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії: Висновок Консультативної ради європейських суддів № 18 (2015) від 16 жовтня 2015 р. URL: <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodnespivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva>.

240. Тихомиров М. Ю., Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия. Москва: Юринформцентр, 1997. 525 с.
241. Тихомиров Ю. А. Управление делами общества. Субъекты и объекты управления в социалистическом обществе. Москва: Мысль, 1984. 223 с.
242. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: національна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 1. С. 71-77.
243. Туркіна І. Є. Судова влада як соціальний феномен. Державне будівництво. 2011. № 1.
244. Туркіна І. Є. Типології правових систем і роль органів судової системи в механізмі держави. Бібліотека Вернадського: офіційний веб- сайт. 2018. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/2012_10/zmist/R_1/04%20Tyrkina.pdf
245. Улютіна О. А. Тенденції реформування системи судоустрою України з часів незалежності і до сьогодні. Право. Людина. Довкілля. 2019. Vol. 10, № 4. С. 121-129.
246. Философский энциклопедический словарь / ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панса. Москва: Сов.энциклопедия, 1983. 840с.
247. Фоміна М. А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій». Часопис Київського університету права. 2013. №1. С. 67–69.
248. Хайдарова І. О. Адміністративно-правовий статус Вищого антикорупційного суду в Україні : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Університет митної справи та фінансів. Дніпро : [б.в.], 2019. 244 с.
249. Хотинська-Нор О. З. Актуальні проблеми сучасного етапу судової реформи в Україні. Вісник Академії адвокатури України. 2019. Т. 16, № 2. С. 32-39.
250. Хотинська-Нор О. З. Теорія і практика судової реформи в Україні. Київ: Алерта, 2016. 428 с.

251. Храпенко О. О. Реформування судової системи України: кроки на шляху до євроінтеграції. "Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана" : матер. кругл. столу // Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана / відп. ред. Н. М. Бакаянова ; уклад.: І. О. Кісліцина, М. О. Деменчук, С. І. Єленич ; МОН України, НУ "ОЮА". Одеса : Юридична література, 2018. С. 147-148.

252. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2009. 340 с.

253. Цибульський Ю. І., Машталір Х. В., Леськів С. Р. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності. Молодий вчений. 2017. № 5. С. 249-253.

254. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

255. Цицерон Марк Туллий. Об обязанностях // Цицерон Марк Туллий. О старости. О дружбе. Об обязанностях [пер. с лат.]. Москва, 1975. 166 с.

256. Чумак В. В. Роль і місце вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2020. № 2. С. 250-257.

257. Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України: дис. д-ра юрид наук: 12.00.07. Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2017. 433 с.

258. Шатрава С. О. Місце та особливості функціонування органів Національної поліції України в системі суб'єктів протидії корупції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. С. 222-226.

259. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України. *Право України*. 2011. №5. С. 175– 186.

260. Шемшученко Ю. С. Вибране. Київ: ТОВ Юридична думка, 2005. 529 с.
261. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2003. 203 с.
262. Шило О. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах. Вісник Акад. правових наук України. 2000. № 21. С. 157–166.
263. Шихата И. Правовая реформа. Теория и практика : учеб. пособие / пер. с англ. ; под. ред. Н. Г. Дорониной. М. : Белые альвы, 1998. 256 с.
264. Шишкін В. Організація судоустрою у світлі вимог ст. 6 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Право України. 2000. № 9. С. 21-23.
265. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 2001. 240 с.
266. Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 5. С. 132-140.
267. Штих Т. В. Права і обов'язки судді як суб'єкта трудового права. Форум права. 2009. № 3. С. 686–690.
268. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 6. С. 227-230.
269. Щекин Г. В. Теория социального управления: монография. Киев: МАУП, 1996. 408 с.
270. Щербанюк О. В. Становлення концепції судового права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Т.1. С. 157-160.
271. Юнін О. С. Деякі особливості судового захисту прав людини при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. Науковий

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 191-197.

272. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 4 : Н – П. – К. : Вид-во “Юридична думка”, 2002. 720 с.

273. Юридична енциклопедія : В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 1998. Т.1: А–Г. 672 с.

274. Як спрацювали спеціалізовані антикорупційні суди в світі? Уроки для України. Антикорупційна ініціатива ЄС. 11.09.2018. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/judiciary/2018-09-11/kak-srabotali-spetsializirovannyie-antikorrupsionnyie-sudyi-v-mire-uroki-dlya-ukrainyi/20562>.

275. Якимов Ю. Я. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации. Москва, 1999. 174 с.

276. Якубовський Е. М. Щодо визначення поняття організаційно-правового забезпечення діяльності судів. Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. 2017. Вип. 14. С. 274-281.

277. Яременко В. В., Сліпушко О. М. Новий тлумачний словник української мови. Київ: Аконіт, 1999. Т. 4. 944 с.

278. Ablauf des Verfahrens. Besucheradress. 2020. URL: <https://www.bverwg.de/rechtsprechung/ablauf-des-verfahrens>.

279. Aufgaben des Bundesarbeitsgerichts und Rechtsmittel. Bundesarbeitsgericht. 2020. URL: <http://www.bundesarbeitsgericht.de/dasgericht/aufgaben.html>.

280. Aufgaben und Zuständigkeit. Bundessozialgerichts. 2020. URL: https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Aufgaben-und-Zustaendigkeit/aufgaben-und-zustaendigkeit_node.html;jsessionid=80CF7B0E744804AD8A75943A8765E2D1.1_cid294.

281. Das Bundesverwaltungsgericht. Besucheradress. 2020. URL: <https://www.bverwg.de/rechtsprechung>.

282. Grundsatzentscheidungen. Bundesfinanzhof. 2020. URL: <https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/aufgaben/grundsatzentscheidungen/>

283. International Intellectual Property Alliance: 2018 Special 301 Report. USTR. 2018. URL: [https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Reports/2018Special 301.pdf](https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Reports/2018Special%20301.pdf).

284. Judicial system in the Republic of Croatia. European e-Justice Portal. 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-hr-en.do?member=1.

285. Judicial systems in Member States – Bulgaria. European e-Justice Portal. 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-bg-en.do?member=1.

286. Judicial systems in Member States - Czech Republic. European e-Justice Portal. 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-cz-en.do?member=1.

287. Judicial systems in Member States – Germany. European e-Justice Portal. 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-de-en.do?member=1.

288. Judicial systems in Member States. European e-Justice Portal. 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-en.do.

289. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veiklos nuostatai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. 2020. URL: <https://www.lvat.lt/administracine-informacija/nuostatai/149>.

290. Military Court Of Appeals. Военно-апелативен съд. 2020. URL: <http://vasbg.com/bg/?itype=112>.

291. Oberster Gerichtshof des Bundes für Steuern und Zölle.
Bundesfinanzhof. 2020. URL:

<https://www.bundesfinanzhof.de/de/gericht/aufgaben/oberster-gerichtshof-des-bundes-fuer-steuern-und-zoelle/>.

292. Pretnar, B. Intelektualna lastina v sodobni konkurenci in poslovanju: pravne osnove, ekonomska analiza i podjetniski cilji. Ljubljana: GV Zalohba, 2002. 239 p.

293. Rechtsprechung. Bundessozialgerichts. 2020. URL:
https://www.bsg.bund.de/DE/Gericht/Rechtsprechung/rechtsprechung_node.html.

294. Teismų sistema. Nacionalinės teismų administracijos. 2020. URL:
<https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismai-ir-teisejai/teismu-sistema/153>.

295. Úvod Nejvyšší správní soud. 2021. URL:
<http://www.nssoud.cz/Uvod/art/1>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Антипова І. Л. Поняття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 177–182.

2. Антипова І. Л. Принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 136–140.

3. Антипова І. Л. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. Юридична наука. 2019. № 8. С. 111–115.

4. Антипова І. Л. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. Юридична наука. 2019. № 9. С. 158–162.

5. Антипова І. Л. Завдання та функції вищого антикорупційного суду: адміністративно-правовий аспект. Юридична наука. 2019. № 10. С. 177–181.

6. Антипова І. Л. Адміністративні повноваження вищого антикорупційного суду. Юридична наука. 2019. № 11. С. 203–206.

7. Антипова І. Місце та особливості вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. KELM. 2020. № 6. С. 214–218.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Антипова І. Л. Проблематика місця вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 39–41.

9. Антипова І. Л. Теоретичні підходи до розкриття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 77–79.

10. Антипова І. Л. Сучасне розуміння структури адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 червня 2020 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.

Додаток Б

БЛАНК

соціологічного опитування громадян з проблемних питань діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного опитування щодо проблемних питань діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. Опитування є анонімним, відповідно просимо Вас надати правдиві відповіді. На кожне питання треба надати відповідь – наприклад, «Так» або «Ні» у графі навпроти шляхом постановлення позначки (наприклад, «+», або «V»). Результати вашої активної громадянської позиції буде використано для розроблення рекомендацій щодо покращення ефективності діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні.

Дякуємо Вам за участь.

Чи знаєте Ви систему вищих спеціалізованих судів в Україні?	
Так	Ні
Чи доцільно створювати в Україні вищі спеціалізовані суди?	
Так	Ні
Чи ефективним способом є викорінення корупції в суспільстві шляхом притягнення корупціонерів до відповідальності?	
Так	Ні
Чи варто в Україні створити більш ефективний (спеціалізований) захист права інтелектуальної власності?	
Так	Ні

Додаток В

РЕЗУЛЬТАТИ соціологічного опитування громадян України з проблемних питань діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні

Вибірковим анкетуванням було охоплено 850 респондентів. Час проведення анкетування – перше півріччя 2020 і друге півріччя 2020 року. 14% респондентів відмовилися відповідати на питання з причин браку часу та роздратованості, викликаної складною ситуацією в державі.

Чи знаєте Ви систему вищих спеціалізованих судів в Україні?	
Так	Ні
63%	37%
Чи доцільно створювати в Україні вищі спеціалізовані суди?	
Так	Ні
35%	65%
Чи ефективним способом є викорінення корупції в суспільстві шляхом притягнення корупціонерів до відповідальності?	
Так	Ні
95%	5%
Чи варто в Україні створити більш ефективний (спеціалізований) захист права інтелектуальної власності?	
Так	Ні
55%	45%

Додаток Г

ПРОЄКТ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»
щодо зміни організаційної основи судоустрою

Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:

I. Внести до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545) такі зміни:

– внести зміни до частини 3 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти в такій редакції: «3. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 4) Верховний Суд.».

II. Цей закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова**Верховної Ради України**

Додаток Д

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни організаційної основи судоустрою»

1. Обґрунтування потреби ухвалення акта

Роль вищих спеціалізованих судів в Україні, відповідно до спеціалізованого законодавства, є організаційно не визначеною. Адже, фактично судову систему України складають місцеві, апеляційні суди та Верховний суд. Спеціалізовані суди не входять в перелік судів судової системи, тому їх статус є організаційно невизначений.

Тому, з метою організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України необхідно внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо включення вищих спеціалізованих судів у перелік судів системи судоустрою.

2. Мета законопроекту

Метою і завданням законопроекту є чітке організаційне визначення вищих спеціалізованих судів у системі судоустрою України.

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту

Законопроектом пропонується внести такі зміни й доповнення до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. Ст. 545) такі зміни:

– внести зміни до частини 3 статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти в такій редакції: «3. Систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 4) Верховний Суд.».

4. Стан нормативно-правової бази в зазначеній сфері правового регулювання

Регулювання правовідносин у зазначеній сфері здійснюється Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Законом України «Про Вищий антикорупційний суд», іншими чинними законодавчими та підзаконними нормативними актами, які є основою діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Ухвалення цього проекту Закону не потребує додаткових видатків державного бюджету.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків ухвалення законопроекту

Ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни організаційної основи судоустрою» дасть можливість на законодавчому рівні детально закріпити організаційно-правове становище вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України.

Додаток Е

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про
судоустрій і статус суддів» щодо зміни організаційної основи
судоустрою»

Зміст положення (норми) чинного акта законодавства	Зміст положення (норми) проєкту акта
Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII	
<p align="center">Стаття 17. Система судоустрою</p> <p>3. Систему судоустрою складають:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. <p>Для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.</p>	<p align="center">Стаття 17. Система судоустрою</p> <p>3. Систему судоустрою складають:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Вищий антикорупційний суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 4) Верховний Суд.

Додаток Ж
Акт впровадження в освітній процес

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

10.12.2020 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації
здобувача Науково-дослідного інституту публічного права
Антипової Ірини Леонідівни на тему
«Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в
Україні» в освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія в складі: заступника начальника навчально-методичного відділу, кандидата юридичних наук Бистрицького Богдана Юрійовича (голова комісії), завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, кандидата юридичних наук, доцента Пастуха Ігоря Дмитровича, в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора Дрозда Олексія Юрійовича склала цей акт про те, що результати дисертації здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Антипової Ірини Леонідівни на тему «Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні» впроваджені в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації застосовуються в освітньому процесі під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Сучасні аспекти адміністративного права», «Актуальні проблеми адміністративного права і процесу», «Аналітичне забезпечення професійної діяльності», «Адміністративне судочинство».

2. Результати дисертації Антипової Ірини Леонідівни відображені в наукових статтях і матеріалах науково-практичних конференцій для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Антипова І. Л. Поняття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 177-182.

2. Антипова І. Л. Принципи діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. Том 2. С. 136-140.

3. Антипова І. Л. Структура адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Юридична наука*. 2019. №8. С. 111-115.

4. Антипова І. Л. Юридичні гарантії діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні. *Юридична наука*. 2019. №9. С. 158-162.
5. Антипова І. Л. Завдання та функції вищого антикорупційного суду: адміністративно-правовий аспект. *Юридична наука*. 2019. №10. С. 177-181.
6. Антипова І. Л. Адміністративні повноваження вищого антикорупційного суду. *Юридична наука*. 2019. №11. С. 203-206.
7. Антипова І. Місце та особливості вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. *KELM*. 2020. № 6. С. 214-218 (Республіка Польща).
8. Антипова І. Л. Проблематика місця вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України з позиції адміністративного права. *Юридична наука: виклики і сьогодення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 червня 2018 р.)*. – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 39-41.
9. Антипова І. Л. Теоретичні підходи до розкриття адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 року)*. – Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 77–79.
10. Антипова І. Л. Сучасне розуміння структури адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19–20 червня 2020 р.* – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 41–44.
3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення всіх видів занять.

Голова комісії

Члени комісії:

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Ігор ПАСТУХ

Олексій ДРОЗД

Додаток 3

Акт впровадження в науково-дослідну роботу

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, доцент

Сергій КОРОЄД

11.12.2020 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня
кандидата юридичних наук Антипової Ірини Леонідівни
на тему «Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в
Україні» у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту
публічного права**

Комісія в складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, доцента Короеда Сергія Олексійовича (голова комісії), завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни, склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Антипової Ірини Леонідівни на тему «Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні» (на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають необхідний теоретичний, методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема для подальшого розроблення наукових питань, щодо доповнення до Законів України та інших нормативно-правових актів, а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Антипової Ірини Леонідівни на тему «Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні» на

здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права.

Голова комісії:

Сергій КОРОЄД

Члени комісії:

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

Додаток И
Акт впровадження в законотворчу діяльність

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4. тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/677-1-15

„ 16 ” 05 2019 р.

АКТ
впровадження у практичну діяльність
Інституту законодавства Верховної Ради України
результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних
наук Науково-дослідного інституту публічного права Антипової Ірини
Леонідівни на тему «Адміністративно-правовий статус
вищих спеціалізованих судів в Україні»

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді Національної академії внутрішніх справ, що наукові положення, розроблені здобувачем наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права Антиповою Іриною Леонідівною під час підготовки дисертації за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право на тему: «Адміністративно-правовий статус вищих спеціалізованих судів в Україні», які стосуються удосконалення вітчизняного адміністративного законодавства, зокрема полягають у дослідженні адміністративно-правового статусу вищих спеціалізованих судів в Україні, формування теоретичних та практичних науково обґрунтованих положень, висновків та пропозицій щодо оптимізації правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів, можуть бути використані Інститутом законодавства Верховної Ради України при підготовці відповідних законопроектів.

Заслуговують на увагу розроблені Антиповою Іриною Леонідівною зміни та доповнення до чинного національного законодавства, зокрема:

- запропоновано деталізувати нормативну регламентацію правового статусу апарату Вищого антикорупційного суду. Також для удосконалення правового становища голови апеляційної палати вищого спеціалізованого суду запропоновано доповнити Закон України «Про судоустрій і статус суддів» адміністративним повноваженням щодо видачі наказів і розпоряджень;

- акцентовано увагу, що період пандемії особливо гостро постала необхідність створення умов для належного функціонування електронного судочинства, в тому числі, у діяльності вищих спеціалізованих судів України через збільшення фінансування на інформатизацію судової системи та внесення змін до процесуальних норм щодо використання інформаційних технологій у судовий процес. З метою організаційного визначення правового становища вищих спеціалізованих судів в системі судоустрою України запропоновано внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Крім того, здобувач обґрунтовує, що удосконалення правового регулювання діяльності вищих спеціалізованих судів в Україні має бути в першу чергу спрямоване на прийняття комплексного спеціалізованого закону «Про Вищий суд з питань інтелектуальної власності», у якому повинні бути визначені правові засади діяльності та правового становища Вищого суду з питань інтелектуальної власності, порядок зайняття та вимоги до посади судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності, специфіка забезпечення діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Наведені вище висновки та рекомендації Антипової Ірини Леонідівни взяті до уваги Інститутом законодавства Верховної Ради України і будуть враховуватись при підготовці експертно-аналітичних матеріалів для відповідних Комітетів Верховної Ради України, з метою удосконалення адміністративного законодавства України.

**Директор,
академік НАН України**

О. Л. Копиленко